

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Факультет філології і журналістики

Збірник матеріалів
Всеукраїнської наукової конференції
з міжнародною участю
«Юліуш Словацький: діалог слов'янських
лінгвокультур»

28-29 березня 2024

Рекомендовано до друку вченою радою факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 10 від 28 травня 2024 р.)

Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю «Юліуш Словацький: діалог слов'янських лінгвокультур». Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2024. 152 с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю «Юліуш Словацький: діалог слов'янських лінгвокультур», присвячені питанням життя та аналізу творчої спадщини видатного польського письменника-романтика Юліуша Словацького. Конференція зібрала науковців, дослідників та студентів з різних міст України та з закордону. Матеріали конференції можуть бути цікавими та корисними для науковців, аспірантів, викладачів і студентів вищих навчальних закладів.

Рецензенти:

НАТАЛІЯ ГРИЦАК – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української та зарубіжної літератури і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

ТЕТЯНА САВЧИН – кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

ТЕТЯНА ЮРЧИШИН – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій Західноукраїнського національного університету.

Головний редактор

ТЕТЯНА ВІЛЬЧИНСЬКА – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови та славістики, декан факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Заступники головного редактора:

ГАЛИНА БАЧИНСЬКА – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

ОКСАНА ВЕРБОВЕЦЬКА – кандидат філологічних наук, викладач кафедри української мови та славістики, заступник декана з навчальної роботи факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

НІНА СВИСТУН - кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та славістики факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

ІРИНА БАБІЙ - кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та славістики факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних і посилань.

Адреса кафедри: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, каб. 68, м. Тернопіль, 46027 E-mail: kafedra.movoznavstva.tnpu@gmail.com

© Тернопільський національний

O WYRAŻENIACH NA UKRAINIE / W UKRAINIE W TWÓRCZOŚCI JULIUSZA SŁOWACKIEGO

Про прийменникові сполучення *w Ukrainie / na Ukrainie* у творчості Юліуша Словацького

Анотація

Дмитро Павличко у своїх численних публічних виступах – я особисто мав нагоду слухати його кілька разів, зокрема на циклічній конференції «Діалог двох культур», яка відбувається щороку в перших числах вересня в Кременці – зазначав, що Словацький першим «визнав» Україну, бо у своїх творах він писав *w Ukrainie*, а не *na Ukrainie*, як донедавна диктували коректні публікації в Польщі. Цю позицію Дмитро Павличко письмово відобразив у своїй рідко цитованій статті «Юліуш Словацький і Україна» (Pawlyczko 1999; див. також Павличко Д. В. 2017–2018, див. Дирибало 2008: 38). Пошук у вибраних збірках творів Юліуша Словацького дозволяє зробити висновок, що спостереження Дмитра Павличка є влучним. У творах Словацького справді переважають вирази з прийменником *w*. Однак його висновок про те, що Словацький є першим, хто «визнав» Україну, не видається обґрунтованим. Адже Дмитро Павличко не бере до уваги історичний контекст, наприклад, не запитує, яку територію польською мовою називали Україною в першій половині 19 століття. У цій статті я намагаюся поглянути на цю проблему в контексті сучасної дискусії про висловлювання *w Ukrainie / na Ukrainie* польською мовою.

Ключові слова: мова та політика, ментальна географія, еволюція мовних норм, ідіолект Словацького, «*na Ukrainie*»

Kontrowersje wokół użycia wyrażen przyimkowych *na Ukrainie / w Ukrainie* w funkcji okolicznika miejsca oraz *na Ukrainę / do Ukrainy* w funkcji okolicznika kierunku nie rozpoczęły się, o czym lingwiści doskonale wiedzą, wraz z najazdem Rosji na Ukrainę w 2022 r. W niniejszym artykule nie zamierzam szczegółowo przedstawiać przebiegu naukowej i medialnej dyskusji wokół tego problemu. Natomiast do ustaleń wielu z wcześniejszych badaczy będziemy się w dalszej części

tekstu nie raz odwoływać. Myślę też, że powracając do tego problemu, trzeba przytoczyć wyznanie prof. Michała Łesiowa, który w związku z pytaniami czytelników „Naszego Słowa” w latach 1965-1972, jaka norma obowiązuje w języku ukraińskim, napisał, że odpowiadał

[...] маючи сумніви, бо тут складна справа не граматики, не конче правильності вислову, а радше традиції, відчуження, а навіть національної «гордості» українців. (Лесів 2015, 158)

W Polsce dyskusja ta rozgorzała po raz kolejny po 24 lutego 2022 r., lecz obecnie – jak wiele tego typu medialnych batalii – jakby nieco przycichła. Wydaje się, że w oficjalnej odmianie języka polskiego normą staje się wyrażenie *w Ukrainie*. Ten sposób mówienia i pisania został usankcjonowany decyzją Rady Języka Polskiego przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk z lipca 2022 r. Z dokumentem można zapoznać się na stronie internetowej RJP (<https://rjp.pan.pl>). Historię problemu i współczesne wahania normatywne opisał jeszcze przed tym rozstrzygnięciem Rady Marek Łaziński (2022, zob. też 2023, 358–60). Analiza dotychczasowych opracowań, przede wszystkim danych korpusowych, prowadzi Łazińskiego do wniosku, że dzisiejsza norma, tj. przyimek *na* w połączeniu z nazwami takimi jak *Litwa*, *Białoruś* i *Ukraina*, odwołująca się do tradycji, „jest stosunkowo świeża, XIX- lub XX-wieczna” (Łaziński 2022, 38) oraz do konkluzji poprawnościowej:

Historyczna i współczesna łączliwość tekstowa nazw krajów – sąsiadów Polski z przyimkiem *na* (zamiast lub obok *w* i *do*) nie uzasadnia jednoznacznej oceny normatywnej połączeń *w Ukrainie* i *w Białorusi* jako niepoprawnych. (Łaziński 2022, 39)

Autor dokonuje rzetelnego opisu inkryminowanych połączeń wyrazowych oraz przedstawia rozwiązanie normatywne, które nie przekreśla tradycji, tj. nie każe nikomu odrzucać obecnego uzusu, a jedynie dopuszcza wariantywność.

Językoznawcy o tradycyjnym nastawieniu do języka nie tyle zaakceptowali tę normę, co – rozumiejąc, że w języku najważniejszy jest powszechnie przyjęty

zwyczaj, uzus – deklarują, że nie będą się jej przeciwstawiać. To stanowisko dobrze ilustruje np. wypowiedź prof. Jana Miodka w programie „Słownik polsko@polski” (marzec 2022 r.):

To psychologiczny odruch podciągnięcia ich do typowego modelu połączeń z nazwami państw: *do Szwecji, w Szwecji, do Argentyny, w Argentynie, do Kanady, w Kanadzie, do Hiszpanii, w Hiszpanii* itd., itd. I ja ten odruch podkreślający przyimkami *do, w* samostanowienie państwa Ukrainy w tej dramatycznej sytuacji rozumiem i nie będę przeciwko niemu wytaczał poprawnościowych działań.¹

W odmianie potocznej, zwłaszcza w polszczyźnie starszego pokolenia, nadal dominują tradycyjne połączenia *jechać na Ukrainę, być na Ukrainie*. Taki stan rzeczy pozwala przypuszczać, że o użyciu rywalizujących ze sobą par przyimków *na : do* oraz *na : w* w połączeniu z nazwami krajów będą dyskutować jeszcze następne pokolenia mówiących po polsku. Nieczęsto się bowiem zdarza, że uzus zmienia się raptownie, z dnia na dzień. W tym artykule zajmiemy się tylko parą *na Ukrainie / w Ukrainie*.

Celem tego artykułu jest analiza użycia wyrażen *na Ukrainie / w Ukrainie* w wybranych utworach Juliusza Słowackiego oraz interpretacji jego utworów przez Dmytra Pawłyczkę. Są ku temu dwie okazje. Pierwszą jest międzynarodowa konferencja „Juliusz Słowacki: dialog słowiańskich kultur językowych”, która odbyła się w Uniwersytecie w Tarnopolu w końcu marca br. Niniejszy referat jest poszerzoną wersją konferencyjnego wystąpienia. Drugą zaś – rocznica śmierci Dmytra Pawłyczki (zm. 29 stycznia 2023 r.), poety i pisarza, tłumacza, działacza społecznego i politycznego, pierwszego Ambasadora Ukrainy w Polsce.

Dmytro Pawłyczko w licznych wystąpieniach publicznych – osobiście miałem okazję słuchać go wielokrotnie m.in. podczas cyklicznej konferencji „Dialog Dwóch Kultur”, która corocznie odbywa się w pierwszych dniach września w

¹ Już wiele lat temu Jan Miodek pisał o tym problemie: „Nie można jednak wykluczyć, że w przyszłości nazwy takie jak *Ukraina* i *Białoruś* – tak jak *Litwa* i *Łotwa* – będą miały usankcjonowane przez normę formy oboczne (*na Białorusi, na Ukrainie – w Białorusi, w Ukrainie, na Białoruś, na Ukrainę – do Białorusi, do Ukrainy*) [...]”. (Miodek 1996, 154)

Muzeum Juliusza Słowackiego w Krzemieńcu – zwracał uwagę, że Słowacki jako pierwszy „uznał” Ukrainę, gdyż w swoich utworach używał wyrażenia *w Ukrainie*, a nie tak jak współcześnie mówią Polacy *na Ukrainie*. Takie stanowisko Dmytro Pawłyczko przedstawił wiele lat przed napaścią Rosji na Ukrainę, nawet przed rosyjską aneksją Krymu. Najdawniejszy ślad w piśmie znalazłem w jego rzadko cytowanym artykule pt. „Juliusz Słowacki i Ukraina”, który Pawłyczko opublikował w 1999 r. Ćwierć wieku temu Pawłyczko zwrócił uwagę na – jak sam pisze – „proroczą genialność” poematu „Wacław” Juliusza Słowackiego (pierwsze wyd. 1839) w odniesieniu do Ukrainy. Przytoczmy najpierw fragment tego poematu, który stał się dla Pawłyczki punktem wyjścia i podstawą wniosku:

Po ukraińskich stepach syczą żmije,	Іде похорон степами України
Pogrzeb się czarny z pochodniami wije,	Сичить у травах кублице зміїне,
A za pogrzebem groźny wichur wyje.	Іде через кургани, чути схлипи,
Smutno, posępnie przez kurhany płynie	В темнотях палахкочуть смолоскипи,
Pogrzeb możnego pana w Ukrainie.	І вітер вис; в домовині пана
Z każdej mogiły ognista kolumna	Несуть пани із кожного кургана,
Wytryska w niebo, gdy nadchodzi trumna.	Коли підходить з трупом домовина,
Już przeminęła, a jeszcze czerwono	Б'є стовп огнений в небо, як лавина
Wszystkie kurhany w Ukrainie płoną	Встає над Україною криваве
I rozmawiają cicho o pogrzebie.	Похмурне полум'я, з могил – заграви
Gwar na tym stepie, a cisza na niebie.	здається, що говорять в степах узвишся
W ziemi grobowej głucha trupów wrzawa,	В землі іде гомін, а на небі – тиша;
Bo między niemi stanął trup Wacława. ²	Мерці озвались криками глухими,
	Бо опинивсь труп Вацлава між ними.

Nie wchodząc w analizę przesłania utworu, ani nie oceniając trafności literackiej interpretacji poematu przez Dmytra Pawłyczkę³, zajmijmy się jego

² „Wacław” XXXV, 955-967. Tekst podług „Dzieł wybranych” pod red. J. Krzyżanowskiego (Słowacki 1989-90, I, 321). Przekład ukraiński Dmytra Pawłyczki (Pawłyczko 1999, 88). Transliteracja z łacinki na cyrylicę moja.

³ Istnieje obszerna polska i ukraińska literatura poświęcona Ukrainie w twórczości Juliusza Słowackiego. Z nowszych prac zob. np. Toruń (2013). Też Werwes (1972); Woźniakiewicz-Dziadosz (2003). Najnowszą analizę poematu „Wacław” daje Chmielewska (2014).

uwagą o interesującym nas wyrażeniu w języku Słowackiego i jego funkcjonowaniu w języku polskim i ukraińskim:

Ciekawe właściwie, że w tym polskim tekście aż dwukrotnie spotykamy wyraz [sic!]⁴ „w Ukrainie”, a nie „na Ukrainie”, jak zwykliśmy mówić tak my, jak i Polacy, nie nadając temu żadnego znaczenia. Tymczasem „na Ukrainie” oznacza niby gdzieś, na jakiejś części czegoś większego, dlatego teraz my przyjęliśmy jako regułę pisać i mówić tak, jak pisał Słowacki: „w Ukrainie”, podkreślając tym, że Ukraina to odrębne państwo. (Pawłyczko 1999, 88)⁵

W dalszej części swojego wywodu Dmytro Pawłyczko idzie jeszcze dalej.

Należy więc uważać prorocze słowa Słowackiego o zmartwychwstaniu Ukrainy za wizję jego własnego ukraińskiego patriotyzmu, przejętego od ludu ukraińskiego. Trzeba tu mieć na uwadze, że Ukraina nie stanowi tutaj [w poemacie „Wacław” – H.D.] geograficznego pojęcia, nie jest częścią Polski, lecz jest to państwo historyczne, które ma zmartwychwstać. (Pawłyczko 1999, 90)

Z wypowiedziami publicznymi Dmytra Pawłyczki, zwłaszcza tymi z okresu po aneksji Krymu, trudno polemizować. Miały one charakter manifestu politycznego ich autora, deklaracją przywiązania autora do Ukrainy i – pośrednio – wezwaniem, apelem do Ukraińców do obrony Ojczyzny. Takich apeli nie analizują uczeni, lecz politycy. I jeśli trzeba ich autorzy otrzymują polityczną ripostę. Wcześniejsze, drukowane w Polsce wypowiedzi Pawłyczki mają jednak charakter inny, naukowy i trzeba je uważnie czytać i analizować, gdyż – parafrazując słowa

⁴ Słowo *wyraz* w polskim tekście Pawłyczki to semantyczny ukrainizm. Ukraiński rzeczownik *wyraz* trzeba przetłumaczyć w tym kontekście jako wyrażenie.

⁵ W nieco innych słowach Pawłyczko ujął to tak: „Ніби сучасний нам українєць-державник, він вживає вираз “в Україні” частіше, ніж “на Україні”, розуміючи, що в такому разі йдеться не про якусь околицю держави, а про окрему територію з власними традиціями і відокремленим у історичному розвитку народом.” (Павличко 2017–2018, 414) Jest to przekład na ukraiński niedostępnej mi publikacji z okazji wręczenia ambasadorowi Pawłyczce dyplomu doktora nonoris causa Uniwersyteu Warszawskiego (zob. „Dmytro Pawłyczko – doctor honoris causa Uniwersytetu Warszawskiego” 2002). Ten wątek rozważań Dmytra Pawłyczki dostrzega też Oksana Dyrbalo w artykule o „ukraińskim świecie” Juliusza Słowackiego w dyskursie literackim (Дирибало 2008, 6).

znanego XIX wiecznego polskiego historyka Józefa Szujskiego – „fałszywa filologia może być mistrzynią fałszywej polityki” (Szujski pisał o historii).

Poszukiwania w wybranych zbiorach utworów Juliusza Słowackiego pozwalają stwierdzić, że obserwacja Dmytra Pawłycki jest trafna, zgodna ze stanem faktycznym. Na potrzeby tych rozważań przeszukałem niektóre dostępne w sieci wydania utworów Słowackiego (zob. Spis źródeł). Wszystkie wybrane edycje mają warstwę tekstową, którą można maszynowo przeszukać. Ze względu na przypadkowy wybór podstawy materiałowej, można mi zarzucić, że nie jest ona reprezentatywna i zrównoważona w takim sensie w jakim definiują te pojęcia przedstawiciele lingwistyki korpusowej (por. np. Andrzejczuk 2010, 134–35), tzn. że przy dokładniejszym zbadaniu twórczości pisarza rezultaty mogą być inne. Biorąc jednak pod uwagę cel tego artykułu uważam, że przeprowadzona kwerenda daje wystarczającą podstawę do uogólnienia.

Wyrażenie *w Ukrainie* występuje nie tylko w poemacie „Wacław” (dwukrotnie), lecz także w innych tekstach poety, np. *Kozak, zrodzon w Ukrainie, / Wesolością, męstwem słynie...* („Dumka ukraińska”); *I wyście żyli – tu w Ukrainie* („Żmija”); *Pijmy w naszej Ukrainie / Miód nasz przepalony* („Żmija”); *Cztery świeciły słońca w Ukrainie / Pozadnieprzańskiej* („Beniowski”, *Pieśń II*); *póki w Ukrainie / Dziad chodzi z pieśnią* (tamże); *Taka to była sławna w Ukrainie / Rycerka* („Beniowski” V); *A nigdzie o Wernyhorze w Ukrainie ani słychu* („Sen srebrny Salomei”). Nie są to wszystkie znane mi przykłady z pism Słowackiego. Musimy także wziąć pod uwagę fakt, że w utworach Słowackiego można znaleźć również połączenie *na Ukrainie* (np. *Scena na Ukrainie* w liście do matki z 24 stycznia 1832 r.; w cytowanej już pieśni II „Beniowskiego”: *Czy nie wiesz ty, że na Ukrainie / zaczęła się rzeź i szlachty wyrżnięcie?*; w „Śnie srebrnym Salomei”: *Czekano tej mary / Na Ukrainie u ludu.*).

W przeszukanych utworach Słowackiego przewaga połączeń z przyimkiem *w* jest w porównaniu z przyimkiem *na* jest wyraźna. Osobną kwestią jest, że utwory poetyckie nie są najlepszym źródłem, gdyż badane wyrażenia różnią się ilością sylab – wyrażenie *w Ukrainie* ma cztery sylaby, a *na Ukrainie* pięć. W tym miejscu trzeba

by więc zapytać o rolę metrum w wyborze przez poetę jednego z tych wyrażen, gdyż nawet pobieżna obserwacja przywołanego powyżej fragmentu poematu „Wacław” pokazuje, że względy wersyfikacyjne pełnią istotną rolę. W tej analizie taka szczegółowa analiza nie jest konieczna

Słowacki nie jest odosobniony, jeśli chodzi o interesujące nas wyrażenia, gdyż – jak ustalił to cytowany wcześniej Marek Łaziński (Łaziński 2022, 31, tam przykłady) – połączenie *w Ukrainie* stosowali poeci tacy jak J. B. Zaleski, A. Malczewski, czy S. Goszczyński, a więc poeci najsilniej związani z Ukrainą, przedstawiciele tzw. szkoły ukraińskiej w literaturze polskiej.

Wiemy z historii języka polskiego, że w odleglejszej przeszłości dominowały połączenia *w Litwie, w Ukrainie*. Paradoksalnie połączenia *na Litwie, na Ukrainie* zaczęły się szerzyć w XIX stuleciu, gdy zarówno Litwa, jak i Białoruś były już częścią Rosji. Z historycznego punktu widzenia sprawa jest bardziej skomplikowana, co zresztą zauważył także Dmytro Pawłyczko, gdy o połączeniu *na Ukrainie* pisał w 1999 roku: „jak zwykliśmy mówić tak my, jak i Polacy”. Okazuje się bowiem, że w języku ukraińskim wyrażenie *на Україні* (dokładny, strukturalny odpowiednik polskiego *na Ukrainie*) przez długi czas było normą. Można je znaleźć nawet w najważniejszych dla tożsamości ukraińskiej tekstach. Dość wspomnieć o wierszu Tarasa Szewczenki „Заповіт” („Testament”):

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій (Шевченко 1989, 27)

Taki jak w przypadku polskich tekstów Słowackiego, tak i u Szewczeniki obok dominującego przyimka *na* występuje w tej pozycji także przyimek *w*, na co już dawno zwrócił uwagę Ohijenko, a dokładną statystykę za *Słownikiem języka Szewczenki* podał Łesiów (Лесів 2015, 161) – wyrażenia lokatywne 50 (*на*) : 30 (*в*), kierunkowe 23 (*на*) : 17 (*в*).

W przekładzie tego wiersza na język polski Leon Pasternak (Шевченко 1989, 164), zastosował inny schemat składniowy – tam gdzie u Szewczenki jest *на Вкраїні*, czytamy: *Pośród stepu szerokiego / Ukrainy milej* – czy można to uznać za świadomą ucieczkę od wyrażenia *na Ukrainie*? Anna Bednarczyk, autorka pracy o przekładach tego utworu na język polski i rosyjski, nie zwróciła uwagi na to rozwiązanie translatorskie, zauważyła jednak, że polscy tłumacze „wykorzystują obie oboczne formy przyimkowe i nie zależy to od czasu powstania danej propozycji” (Bednarczyk 2022, 30). Na uwagę zasługuje fakt, że w przekładzie Paulina Świącickiego⁶ z 1868 r. tłumacz użył przyimka *w* („W Ukrainie milej”, podają za: Bednarczyk 2022, 30), co w tym wypadku jest znaczące, bo był to wybór wbrew tendencji rozwojowej w polszczyźnie XIX-wiecznej preferującej – jak pamiętamy – *na*.

W tekstach ukraińskich wyrażenie *на Вкраїні / на Україні* znajdziemy też w utworach m.in. Pantelejmona Kulisza, Łesi Ukrainki, Iwana Franki. Aż do końca XX wieku pisali tak również Ukraińcy w diasporze. Gdyby więc zastosować przyjętą przez Dmytra Pawłyczkę metodę do analizy zacytowanych powyżej wypowiedzi, musielibyśmy przyjąć, że najwybitniejsi twórcy ukraińscy kontestowali ukraińskie dążenia do niepodległości albo przynajmniej były im one obojętne!

Wahania w użyciu przyimków *y (в)*⁷ – *до* oraz *в – на* w języku ukraińskim występują nie tylko w połączeniach z nazwami krajów, lecz także z innymi rzeczownikami – jako okoliczniki kierunku, np. *Вихід у місто : Вихід до міста; Увалився у хату : Смерть зайшла до хати*. Ohijenko (Огієнко 1935, kol. 69) podaje z Szewczenki przykład z przyimkami *y (в)* oraz *на* (w funkcji lokatywnej): *у Києві на Подолі було колись*, gdzie *Podole* to dzielnica Kijowa i dlatego łączy się

⁶ Paulin Świącicki (ukr. Павлин Свенціцький, ur. 1841 we wsi Warszycza (obecnie włączona do miasta Kalinowka), zm. 1876 we Lwowie) – polsko-ukraiński pisarz, dziennikarz, dramaturg i tłumacz, piszący pod pseudonimami P. Stachurski, Pawło Swij, D. Łozowskyj i Zorian (Wikipedia).

⁷ Język polski zna dwa przyimki *u* (np. *u kolegi*) i *w* (*w domu*). W ukraińskim złąły się one w jeden, który ma dwa warianty *u* i *w*. Ich dystrybucja zależy od kontekstu – jeśli poprzedni wyraz kończy się na samogłoskę to *w*, jeśli na spółgłoskę to *u*. W tych rozważaniach interesuje nas ukraińskie *u (w)* jako kontynuant psł. *въ* i odpowiednik polskiego *w*.

z *na*, tak samo zresztą jak w polskim w *Lublinie na Majdanku*. W ukraińskich wydawnictwach poprawnościowych zakres ich występowania był dyskutowany od dawna, choć w czasach radzieckich pomijano połączenia z nazwami krajów i terytoriów (Антоненко-Давидович 1991, 164–65). Podobne procesy obserwujemy od lat także w języku polskim, czego dowodzą liczne wypowiedzi zarówno językoznawców-normatywistów (zob. np. Reczek 1957, 148–54) jak i badania deskryptywne (Przybylska 2002).

O wyrażenia *до України* i *на Україні* upomniał się w 1935 r. Iwan Ohienko. Przedstawił on argumenty, które dobrze znamy z późniejszych polskich i ukraińskich prac normatywnych i opisowych. Jego zdaniem najpierw przez stulecia „historyczna Polska ze swojego państwowego punktu widzenia mówiła tylko *na Ukrainie*”, potem tak samo było później z państwowym spojrzeniem rosyjskim i dlatego:

Ціли вікі ми чули то *на* Ukraine, то *на* Українѣ, а тому і зацепили собі це „на Україні” як своє власне, зовсім забувши про його історичне походження й не відчуваючиї що власне це *на* – це ж болюча й зневажлива ознака нашого поневолення... (Огієнко 1935, 70)

Z wypowiedzi tej wynika, że *na* w połączeniu z nazwą *Ukraina* jest w języku ukraińskim tworem obcym, przejętem z polskiego, utrwalonym pod późniejszym wpływem rosyjskim. Ustalenia Łazińskiego zdecydowanie temu przeczą. Jak już wiemy – dominacja *na* w połączeniu z nazwą *Ukraina* jest w języku polskim późna, dopiero XIX-wieczna, a jak pokazują przykłady ze Słowackiego i innych pisarzy zapewne ustaliła się dopiero w II połowie tego stulecia. Jeszcze ważniejszy jest stan w języku ukraińskim. Dominacja przyimka *na* nad przyimkiem *w* trwała od bardzo dawna, choć udział w zwiększał się w kolejnych latach, a osiągnął zdecydowaną przewagę dopiero po odzyskaniu niepodległości przez Ukrainę, co pokazują m.in. dane korpusowe obrazujące dystrybucję połączeń *na* i *v* *Ukrajini* w kolejnych latach w tekstach z Ukrainy Zachodniej w korpusie ukraińskim GRAK (uacorporus.org), które przedstawił na wykresie Marek Łaziński (Łaziński 2022, 35). Taki rozwój

wyklucza wpływ języka polskiego na język ukraiński. Więcej, prowokuje do postawienia pytania, czy możliwe, że upowszechnienie się połączeń z *na* w języku polskim może być wynikiem kontaktu polszczyzny z językami wschodniosłowiańskimi, w tym przede wszystkim w języku ukraińskim.

Wróćmy jeszcze raz do słów Pawłyczki: „jak zwykliśmy mówić tak my, jak i Polacy, nie nadając temu żadnego znaczenia”. Kluczowa w naszych rozważaniach jest fraza „nie nadając temu żadnego znaczenia”. Jedną z pierwszych naukowych analiz interesującego nas zjawiska przeprowadził w latach trzydziestych XX wieku Stanisław Westfal (1936), który przebadał dzieje wyrażen *w Litwie* i *na Litwę*. Z analizy tego lingwisty wynika jednoznacznie, że konstrukcje *na Litwie* i *do Litwy* zaczęły się gwałtownie szerzyć od początku XIX wieku, co potwierdzają najnowsze ustalenia cytowanego wcześniej Marka Łazińskiego. W twórczości pisarzy XIX stulecia panuje w tym względzie chaos. Niemniej jednak już w „Panu Tadeuszu” Adama Mickiewicza widać przewagę form zgodnych z normą dominującą w pierwszych latach XXI wieku. Najważniejsze, że

proces upowszechniania się – pisał Westfal – zwrotów z *na* był procesem pozaświadomym, i że nie mogło być mowy o jakiegokolwiek intencji obrażającej. (Westfal 1936)

Można założyć, że ekspansja *na* w połączeniu z nazwą *Ukraina* miała podobny charakter. Dmytro Pawłyczko mógł napisać „nie nadając temu żadnego znaczenia”, gdyż rozpowszechnienie się wyrażenia *na Ukrainie* w polszczyźnie i w języku ukraińskim odbyło się pozaświadomie. Tak jak w przypadku Litwy nie można dopatrywać się tu celowej deprecjacji Ukrainy. Formy, które Dmytro Pawłyczko uznaje za przejaw ukraińskiej świadomości Słowackiego, nie zostały przez urodzonego w Krzemieńcu poetę użyte intencjonalnie – to po prostu typowy stan polszczyzny początku XIX stulecia, kiedy to konkurowały ze sobą *w Ukrainie* i *na Ukrainie*. A nowa norma – *na Ukrainie* – miała się dopiero utrwalić jako jedyna i obowiązująca. Nie można więc twierdzić, że skoro Słowacki pisał *w Ukrainie*, to podkreślał, że „Ukraina to odrębne państwo”.

Uogólniając, możemy powiedzieć, że nasza wiedza o ewolucji polszczyzny w ostatnich dwu stuleciach a także świadomość, że w języku nie istnieje ścisła ścisła odpowiedniość – uczenie nazywana izomorfizmem – między wyrażeniami językowymi, a pojęciami i strukturami poznawczymi, pozwala wątpić, czy tylko na podstawie języka – jak to zrobił Dmytro Pawłyczko – można wnioskować, że Słowacki „uznał” Ukrainę.

Przejdźmy teraz do normy współczesnej. Komunikacja językowa nie jest możliwa bez odbiorcy i nadawcy. W wolnym społeczeństwie nadawca może mówić, co chce, a swój przekaz budować za pomocą środków, które uważa za najodpowiedniejsze. Jednak z tego prawa i przywileju nadawcy wypowiedzi nie wynika dla odbiorcy obowiązek słuchania – odbiorca może bowiem odrzucić komunikat, który tak z powodu treści jak i formy przekazu mu nie odpowiada. Dlatego też, aby osiągnąć cel komunikacyjny, nadawca musi wybierać odpowiednie środki językowe. Takich wyborów dokonujemy pozaświadomie w każdym codziennym działaniu językowym (akcie komunikacji), gdyż znajomość języka to także umiejętność doboru właściwych środków językowych. Jednak we wcale licznych przypadkach świadomie organizujemy wypowiedź. Czynią tak zwłaszcza osoby publiczne, a język debaty publicznej często staje się czy też może się wtedy stać narzędziem manipulacji. W języku rosyjskim w przeszłości można było powiedzieć tak *на Украине* jak i *в Украине*. Według niektórych badaczy wyłącznie *на* utrwalilo się dopiero po rewolucji październikowej (Шамин 2012). Jak jednak zauważyła Irina Levontina

[...] даже Путин, тогда еще, десять лет назад, случалось, употреблял предлог “в”, Путин говорил: “в Украине”. Причем это было очень смешно, потому что находилось в прямой зависимости от успешности переговоров по газу. Вот если все хорошо шло – то “в Украине”, если плохо – “на Украине”. Немножко упрощаю, но некоторая такая закономерность прослеживалась. (Левонтина і Захаров 2016)

Nawiązując do słów wspomnianego już Stanisława Westfala, możemy powiedzieć, że jeśli dziś w Polsce niejako wracamy do stanu sprzed ponad 200 lat, to nie ze względu na poprawność historyczną, podług której to co dawne jest lepsze, lecz czynimy pewien gest kurtuazji wobec naszych sąsiadów.⁸ Pamiętajmy jednak, że język rozwija się spontanicznie, „pozaświadomie”, zaś gesty kurtuazji językowej, choć są naturalnymi „odruchami psychicznymi” (Miodek), to są intencjonalne. Jeśli powtarzają się dostatecznie często, to mogą się utrwalić, wejść do społecznego obiegu. W Polsce to się właśnie dzieje. Otwartą kwestią pozostaje pytanie, kiedy nowa norma (*w Ukrainie i do Ukrainy*) zwycięży. Podług Łazińskiego proporcja form starych i nowych da się opisać w postaci uproszczonego wykresu, „krzywej podobnej do odwróconej w poziomie litery S”, tzn. „[n]ajpierw formy innowacyjne są bardzo nieliczne, dlatego krzywa proporcji jest prawie pozioma, bliska wartości zero. Potem następuje okres, w którym krzywa frekwencji gwałtownie się podnosi, a kiedy forma starsza zostaje całkowicie zastąpiona formą nowszą krzywa znów staje się pozioma blisko wartości 100% [...]” (2023, 360). To rozumowanie zakłada, że wyrażenie *w Ukrainie* stanie się normą bardzo szybko, natomiast *na Ukrainie* wkrótce będzie się pojawiało sporadycznie, jako forma przestarzała. Moim zdaniem ten mechanizm działa tylko w przypadku innowacji niedostrzeżonych („pozaświadomych” – Westfal (1936), s. 69-70). Konflikt o *na / w Ukrainie* tu nie należy. Historia sporu o *tę / tą* (por. Karolczuk 1997) jest w tym wypadku bardzo pouczająca. Przypuszczam, że część użytkowników języka, odwołując się do tradycji, kryterium literacko-autorskiego (potraktowanego wybiórczo), wreszcie wzywając do nieulegania presji Ukrainy i Ukraińców zacnie – przynajmniej przejściowo – świadomie preferować *na*.

Spojrzenie na tę kwestię z perspektywy ukraińskiej pokazuje, że Ukraińcy rozpoczęli walkę o wyrażenie *в Україні* w języku ukraińskim już w ostatnim

⁸ O kurtuazji pisze S. Westfal (1936, 69): „Wprowadzanie **w, do** przy nazwie Litwy, jakie dziś [1936 r. – H.D.] daje się zaobserwować, jest umotywowane rzeczowo, stanowi ponadto pewien gest kurtuazji wobec naszych północnych sąsiadów, uwzględniający ich daleko idącą drażliwość w tym względzie.” Zdaję sobie sprawę, że takie uzasadnienie zmiany normy językowej, nawet osłabione słowem „ponadto”, może z dzisiejszej perspektywy zostać uznane za przejaw mentalności „kolonialnej”. Tego wątku – ze względu na spójność i objętość tekstu – nie mogę jednak w tym miejscu dalej rozwijać.

dziesięcioleciu XX wieku. Wzięła w niej udział także ukraińska dyplomacja i proukraińskie lobbies poza Ukrainą. Jest ta batalia częścią ukraińskiej polityki państwowotwórczej. Taką politykę prowadzi i ma prawo prowadzić każde suwerenne państwo i każda świadoma swojej tożsamości społeczność. Myślę, że wypowiedzi Dmytra Pawłyczki były częścią tej polityki. Jak widzimy, przynajmniej jeśli chodzi o Polskę, polityka ta odniosła sukces. Nawiązując do znanych słów Juliusza Słowackiego z piątej pieśni „Beniowskiego” (LXXI, w. 557-560) można powiedzieć, że jest to Dmytra Pawłyczki „za grobem zwycięstwo”⁹.

Pomocniczym argumentem za akceptacją wyrażenia *w Ukrainie* może być m.in. stan w języku polskim w końcu XVIII i w pierwszej połowie XIX stulecia, tj. częste *w Ukrainie* w języku Słowackiego i innych pisarzy szkoły ukraińskiej w literaturze polskiej. Takie postępowanie byłoby niczym innym niż odwołaniem do tzw. kryterium literacko-autorskiego poprawności językowej – „dobre, poprawne jest to, co jest zgodne z uzusem wybitnych twórców literatury pięknej. I odwrotnie: błędne jest to, co jest z tym niezgodne.” (Walczak 1986, 628) Kryterium autorskie ma jednak swoje ograniczenia (Walczak 1986, 629). Chyba zdawał sobie z tego sprawę Aleksandr Ponomariw, gdy w sprawie poprawności wyrażenia *в Україні* w języku ukraińskim zawyrokował:

Отже, основною (а в офіційному мовленні єдиною) формою є *в Україні*. Проте не варто виправляти фольклорних та літературних творів, де з історичних причин уживаний вислів *на Україні*. (Пономарів 2001, 85)

Pamiętając o ograniczonej wartości kryterium autorskiego poprawności językowej, możemy powiedzieć za Ponomariwem, „nie warto przypominać utworów folklorystycznych bądź literackich, w których z powodów historycznych” używa się form, które chcemy upowszechnić (*w Ukrainie*) albo skazać na zapomnienie (*na Ukrainie*). Nie mamy natomiast podstaw, co starałem się pokazać

⁹ „Dla zwyciężonych. Taka moja zbroja! / I takie moich myśli czarnoksiężstwo! / Choć mi się oprzesz dzisiaj – przyszłość moja! / I moje będzie za grobem zwycięstwo!...” (Słowacki 1989-1990, II, 163).

w tym artykule, by z obecności wyrażenia przyimkowego w *Ukrainie* w utworach Juliusza Słowackiego robić z pisarza „українця-державника” (Павличко, 2017–2018, 415).

Spis źródeł

1. Słowacki, Juliusz, *Dziela*, objaśnił H. Biegeleisen, t. 1, Lwów 1894.
2. Słowacki, Juliusz, *Pisma*, t. 2, Lipsk 1894. Biblioteka Pisarzy Polskich, t. III.
3. Słowacki, Juliusz, *Dziela (Pisma wybrane)*, układ i oprac. tekstu L. Piwiński, przedmowa M. Kridl, Warszawa, b.d.
4. Słowacki, Juliusz, *Dziela*, wyd. i wstępem kryt. poprzedził T. Pinni, t. 1, Drobne utwory poetyczne. Poematy, wyd. 2, Warszawa 1933.
5. Juliusz Słowacki, *Dziela*, wyd. i wstępem kryt. poprzedził T. Pinni, t. 3, Pisma prozą – Listy, Warszawa 1933.
6. Słowacki, Juliusz, *Pisma*, wyd., objaśnił i wstępami poprz. J. Kallenbach, t. 6, Warszawa, b.d.

Literatura

1. Andrzejczuk, Anna. 2010. „Narodowy Korpus Języka Polskiego – teoria i praktyka. Fakty, mity, potrzeby”. *Comparative Legilinguistics* 3: 133–42. <http://hdl.handle.net/10593/14326>.
2. Bednarczyk, Anna. 2022. „Заповіт–Завещание–Testament Tarasa Szewczenki i problemy translatorskie”. *Rocznik Przekładoznawczy*, nr 17: 17–37. <https://apcz.umk.pl/RP/article/download/43464/35357>.
3. Chmielewska, Emilia. 2014. „Idea i estetyka „Wacława” Juliusza Słowackiego. Geneza – Obraz świata – Interpretacje pl”. Białystok: Wydział Filologiczny. Instytut Filologii Polskiej. <http://hdl.handle.net/11320/1140>.
4. „Dmytro Pawlyczko – doctor honoris causa Uniwersytetu Warszawskiego”. 2002. Warszawa.
5. Duda, Henryk. 2020. „Geografia mentalna a Kresy”. W *Verba multiplicata, veritas una. Prace dedykowane Profesor Alicji Pihan-Kijasowej*, zredagowane przez Tomasz Lisowski, Paulina Michalska-Górecka, Jolanta Migdał, Agnieszka Piotrowska-Wojaczyk, i Andrzej Sieradzki, 1:127–52. Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”. http://psp.amu.edu.pl/?type=book&id_asset=1462.
6. Duda, Henryk, i Dorota Łosiewicz. 2022. „"W Ukrainie" czy "na Ukrainie"? : Mów, jak czujesz / z dr. Hab. Henrykiem Dudą, profesorem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, polonistą i sławistą, historykiem języka polskiego, znawcą polsko-ukraińskich kontaktów językowych, rozmawia Dorota Łosiewicz”. *Sieci*, nr 18: 32–35.

7. Karolczuk, Agnieszka. 1997. „O żywotności niektórych kwestii poprawnościowych, czyli o nieskuteczności poradnictwa językowego”. W *Witold Doroszewski. Mistrz i nauczyciel*, zredagowane przez Barbara Falińska, 263–67. Łomża: Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe im. Wagów.
8. Łaziński, Marek. 2022. „Przymyki na, w oraz do przed nazwami państw, krajów i krain. Historia i współczesne wahania normatywne”. *Język Polski*, nr 1: 26–40. <https://jezyk-polski.pl/index.php/jp/article/view/63/49>. 2023.
9. „Feminytywy oraz inne spory o słowa. Próba diagnozy i propozycje pozytywne”. *Socjolingwistyka* 37 (1). <https://doi.org/10.17651/SOCJOLING.37.19>.
10. Miodek, Jan. 1996. *Jaka jesteś polszczyzno?* Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej.
11. Pawłyczko, Dmytro. 1999. „Juliusz Słowacki i Ukraina”. W *Juliusz Słowacki. Wielokulturowe źródła twórczości*, zredagowane przez Adam Bajcar, 87–88. Biblioteka Lithuanii 6. Warszawa: Ogólnopolski Klub Miłośników Litwy.
12. Przybylska, Renata. 2002. *Polisemia przymków polskich w świetle semantyki kognitywnej*. Językoznawstwo Kognitywne. 1. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych "Universitas".
13. Reczek, Stefan. 1957. *Nasz język powszedni*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo.
14. Słowacki, Juliusz. 1989-1990. *Dzieła wybrane*. T. 1-6. Red. J. Krzyżanowski, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo.
15. Toruń, Włodzimierz. 2013. „Ukraina Słowackiego. Inspiracje, obrazy, idee”. W *Prace dedykowane profesorowi Swietłanie Musijenko*, zredagowane przez Anna Janicka, Grzegorz Kowalski, i Łukasz Zabielski, 577–84. Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego.
16. Walczak, Bogdan. 1986. „O kryteriach poprawności językowej – polemicznie”. *Poradnik Językowy*, nr 9-10: 625–32. <https://poradnik-jezykowy.uw.edu.pl/issue/989>.
17. Werwes, H. 1972. *Tam, gdzie Ikwy srebrne fale płyną. Z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich w XIX i XX wieku*. Przetłumaczone przez Marian Jurkowski. Warszawa.
18. Westfal, Stanisław. 1936. „O zwrotach w Litwie i do Litwy”. *Język Polski* XXI: 65–71, 106–9.
19. Woźniakiewicz-Dziadosz, M., red. 2003. *Słowacki i Ukraina*. Lublin.
20. Антоненко-Давидович, Борис. 1991. *Як ми говоримо*. Київ: Либідь.
21. Дирибало, Оксана. 2008. „«Український світ» Юліуша Словацького у письменницькому критичному дискурсі”. *Studia methodologica* 23: 33–39.

22. Левонтина, Ирина, і Александр Захаров. 2016. „Российский филолог: Даже Путин раньше говорил "в Украине", это прямо зависело от успешности переговоров по газу”. *Udostępniono 4 kwiecień 2024*. <https://gordonua.com/publications/Rossiyskiy-filolog-Levontina-Dazhe-Putin-ranshe-govoril-v-Ukraine-eto-pryamo-zaviselo-ot-uspeshnosti-peregovorov-po-gazu-113271.html>.
23. Лесів, Михайло. 2015. *Мої мовні порадиє Статті і діалоги з читачами*. Перемишль: Товариство Український народний дім у Перемишлі.
24. Огієнко, Іван. 1935. „«Мовний порадник» для редакторів, видавців і робітників пера”. *Рідна Мова* III (1 (25)): 67–72.
25. Павличко, Д. В. 2017–2018. „Український патріотизм Юліуша Словацьког”. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*, nr 4(40)–3(47): 411–26. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvntsh_sl_2017-2018_4-3_42.
26. Пономарів, Олександр. 2001. „В Україні і на Україні”. W *Культура слова*, przez Олександр Пономарів. К.: Либідь.
27. Шамин, С. М. 2012. „На Украине: исключение из общего правила?” *Русская Речь*, nr 3: 66–71.
28. Шевченко, Тарас. 1989. *«Заповіт» мовами народів світу*. Zredagowane przez А. О. Білецький і Б. В. Хоменко. Київ: Наукова думка.

Світлана Сухарева,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри полоністики і перекладу,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

У КОЛІ *SACRUM* ТВОРІВ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО: ДО ПРОБЛЕМАТИКИ «ЧОРНОГО» РОМАНТИЗМУ

*Boże! Kto ciebie nie czuł w Ukrainy
Błękitnych polach, gdzie tak smutno duszy,
Kiedy przeleci przez wszystkie równiny –
Z hymnem wiatrzanym, gdy skrzydłami ruszy
Proch zakrwawionej przez Tatarów gliny,
W popiołach złote słońce zawieruszy,
Zamgli, szcerwieni i w niebie zatrzyma*

Jak czarną tarczę z krwawymi oczyma [5, с. 320].

Питання «чорного» романтизму на сьогодні розглядається літературознавцями з нових перспектив, із врахуванням особливостей образної палітри, тематичного різноманіття, стилістичної наповненості. Так, у цьому ключі в Польщі проводили чи проводять свої дослідження Домініка Грунтковська, Ярослав Лавський, Марія Яньон, Моніка Урбанська, Міхал Кузьяк, Магдалена Патро-Куцаб та ін. Так, творчий доробок Юліуша Словацького на чорноромантичному тлі вивчав Марцін Байко [1].

Теоретична проблематика дослідження стосується визначення. Термін «чорний» романтизм описує літературу, зосереджену на темній стороні людського буття, яка не тільки виявляє всі темні сторони, а й осуджує саме зло, яке сприймається в онтологічному вимірі.

Категорія *sacrum* у такій романтичній системі образів охоплює дві площини – християнську і дохристиянську, із давніми язичницькими віруваннями. Метою нових видань, присвячених цій тематиці, зокрема і в творчості Юліуша Словацького, є «ідея наближення до первісного міфу, об'явлення давно забутої правди, відкриття якої виясняло б не тільки минуле, але й систематизувало знання про теперішні часи і вказувало шляхи до майбутнього» [2, с. 13].

Цю двовимірність у Пісні VIII поеми «Beniowski» виразно засвідчує образ Перуна, язичницького бога громів, який є символом майбутньої польської перемоги і визволення з неволі:

*«Ale zwycięstwo kiedyś przy nas będzie,
To na piorunach czerwonych przyleci;
Marzanny w nim się zagnieżdżą, łabędzie
I orły... będą w czerepie mieć dzieci...»
Tak mówi Perun [3, с. 179].*

Водночас система поетичних образів Ю. Словацького розгортається в колі християнських знаків, символів і цінностей. Відтак автор зазначав:

Krzyżu pokornu, i wy, dawne szranki,

Gdzie lew z Chrystusa walczył apostołem,

Wybaczcie, że się na was oparł – czołem... [3, с. 179].

Як бачимо, християнські та язичницькі мотиви в напрямі «чорного» романтизму як вияві поетичного генію Ю. Словацького нерозривно між собою пов'язані, що більше – впливають один з одного.

Ще одним аспектом вивчення *sacrum* у творах польських романтиків, і в творчості Словацького зокрема, є дуалізм свідомості, в межах якого виділяються дві окремі категорії – *sacrum* і *antysacrum*. Також для другого і третього покоління романтиків, особливо менш відомих авторів, представників варшавської Циганерії, характерне романтичне епігонство, що зрештою в ті часи було правилом доброго тону і свідчило про єдність поколінь. Так, Домініка Грунтковська, опираючись на постмоденістські основи філософії, доводить, що романтичне епігонство не було сліпим наслідуванням змісту і форм, а продовженням інтелектуальної стратегії, започаткованої попередніми авторами. Основним методом дослідження тут можна визнати розвинуту в працях Марії Яньон фантазматичну критику, доповнену елементами психоаналізу, постколоніальну критику та гендерні студії.

Найбільшою мірою романтична категорія *sacrum* висвітлена у творах представників «української школи», Стефана Гарчинського («*Wacława dzieje*»), Романа Зморського («*Леслав*»), Юзефа-Богдана-Дзеконського, Володимира Вольського, Зенона Фіша та ін. У Юліуша Словацького вона повсюдно представлена на містичному, а подекуди міфологічному рівні, а тому виходить за рамки суспільних колізій [6].

До головних її характеристик зараховуємо присутність сил зла у різних іпостасях, живу присутність померлих, привидів, трагічне закінчення доль, постать Незнайомого як противаги нашій власній ідентичності – ця постать може часто бути теж нашим другим, прихованим «я», темною стороною нашої сутності. Головним персонажем чорноромантичних сюжетів є Смерть, а ідеєю введення цього образу до творів є нова інтерпретація поняття смерті. На тлі трагічних історичних подій як в Україні, так і в Польщі з її значними втратами

в антиросійських та антипруських повстаннях цей образ є природньою реакцією на дійсність. Опираючись на міфологічні основи народного мислення, романтики ділили *sacrum* на добрий і злий. Так, до злих образів зараховуємо образ Сатани, Англеда Помсти, Чорного мисливця тощо.

Маркерами *sacrum* в просторі українсько-польського пограниччя, на яке виразно звернув увагу у своїх творах і Юліуш Словацький, були хрести, кургани, могили, цілі кладовища, забуті храми та інші напівзруйновані будівлі, яких торкнулися перипетії історії, тощо. У поета найчастіше зустрічаємо образи трупа, могили, черепа, придорожного хреста тощо.

Ці маркери доповнюють архетипи Аніми, Старого мудреця, Дівчини-хмари чи, як у Гарчинського, Великої Матері. У психологічному плані йдеться про подвійність людської натури, відкриття свого внутрішнього світу, позбування власних страхів, відкриття власних обмежень тощо. У Словацького це виразна понадчасовість, образ «Короля-Духа», який ширяє над земним світом і прочиняє двері в засвіти.

Зустріч із Незнайомцем, з містичним, міфічним – це водночас пізнання негативного боку нашого власного «я», внутрішнього світу. У різних конфронтаціях, життєвих протистояннях людині раптово відкривається правда, якою насправді є її сутність і в цьому протиріччі настає перше відкриття противаги *sacrum* і *antysacrum* в ідентифікації особи.

Окрім мотиву контактів із засвітами, важливим є також мотив політизації романтичних фантазматів у контексті побудови міжетнічних стосунків і мотив орієнтації так званих кресів, тобто знову ж таки пограниччя як міфічного простору, в якому формується доля нації і окремих індивідів. Ці аспекти розширюють площину досліджень. У ній вимальовуються два основні дороговкази: «знищення» і «будівництво». У цій перспективі польську чорноромантичну візію, виразником якої був Юліуш Словацький, потрібно «поєднувати з неоднозначною постаттю Полонії – яку мучать яка мучить, яку люблять і ненавидять водночас» [2, s. 461]. Окрім цього, особливою авторською інспірацією Словацького були українські мотиви у драмі «Książdz

Marek», як бачимо це в описі Барської конфедерації та її вплив на долю польсько-українського суспільства [4].

У цьому інтерпретаційному просторі чорноромантичний напрям поєднується з іншими романтичними течіями, використовує таємничі християнські і язичницькі мотиви, шукає нові шляхи вираження сакрального, розширює тематичну та образну систему творів. У цій перспективі варто далі продовжувати дослідження творів польських романтиків і на цьому тлі – власне творчість Ю. Словацького, у якій усі без винятку характеристики чорного романтизму присутні, добре розвинені і основані на політичних авторських інтенціях. Доречним є проведення паралелей і порівняння чорноромантичних елементів поезії Словацького із творами представників «української школи», зокрема Северина Гоцинського Юзефа-Богдана Залеського. Перспективи таких досліджень значні й актуальні.

Список використаної літератури

1. Bajko M. Słowacki i spadkobiercy. Studia i szkice. Naukowa Seria Wydawnicza «Czarny Romantyzm. Białystok: Prymat, 2017. 256 s.
2. Gruntkowska D. Czarny romantyzm i sacrum. Przypadek romantyzmu krajowego. Interpretacje. Naukowa Seria Wydawnicza «Czarny Romantyzm». Białystok: Prymat, 2022. 504 s.
3. Słowacki J. Dzieła wybrane. T. 2: Poematy. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, Łódź: Ossolineum, 1989. 400 s.
4. Słowacki J. Ksiądz Marek. Kraków: Wydawnictwo Zielona Sowa, 2004. 115 s.
5. Słowacki J. Poematy. Warszawa: Pruszyński i S-ka, 2000. 385 s.
6. Słowacki J. Sen srebrny Salomei. Romans dramatyczny w pięciu aktach. Kraków: Wydawnictwo Zielona Sowa, 2004. 160 s.

Олександр Глотов,
доктор філологічних наук, професор,

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля;
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка

«КРЕМЕНЕЦЬКІ» ВІРШІ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Анотація

Низка творів уродженця українського міста Кременця польського поета Юліуша Словацького пов'язана з його малою батьківщиною. У них він згадує певні реалії, які відомі мешканцям цього містечка, наповнюючи ці вірші очевидною симпатією до краю, а навіть певною сентиментальністю. Особливої ваги для місцевого реципієнта цих поезій набуває українська форма тексту, тобто – переклад. Специфікою перекладу поезії, на відміну від прози, є необхідність відтворення національної системи версифікації, зумовленої орфоенією та правописом. Тому україномовна версія польського вірша іноді досить далеко відходить від первісного тексту. Однак найбільш суттєва різниця варіантів перекладу оригінального твору полягає у тому, що текст або відповідає нормам українського синтаксису, або намагається поєднати споріднені, але структурно різні мови.

Ключові слова: *творчість Юліуша Словацького, український переклад, кременецька тематика.*

Key words: *work of Juliusz Słowacki, Ukrainian translation, Kremenets theme.*

Творча спадщина класика польської літератури Юліуша Словацького є ретельно дослідженою в історії польської літератури [1, 2, 3]. Не забуло уродженця українського міста Кременець і українське літературознавство: поет двічі виданий двотомниками перекладів на українську, 1959 року – під редакцією Максима Рильського, 2011 року – під редакцією Романа Лубківського [8,9], двічі додав своїх зусиль Кременецький музей Юліуша Словацького, поширивши коло перекладачів та перекладів [10]. Про

культурну співпрацю обох народів яскраво свідчить навіть той факт, що багато років під егідою Кременецької академії імені Тараса Шевченка відбуваються щорічні зустрічі студентів та учнів усіх тих країн (Україна, Польща, Білорусь, Литва), де є навчальні заклади імені Словацького.

Кременець як культурно-історичний простір є спільним майданчиком для наукових та науково-популярних розвідок українських та польських авторів. І у всіх випадках все починається, якщо йдеться саме про Словацького, з його поезій, де згадується край його дитинства. Край неминуче романтичний, сентиментальний, невимовно гарний та квітучий, бо інакше країна дитинства у будь-якого поета виглядати просто не може.

Цінність цих творів є водночас абсолютною, бо це вірші генія світової літератури, а також відносною, бо вони, по-перше, входять до циклу обов'язкових до вивчення у шкільному курсі польської літератури [10], а по-друге, є значимими для українського читача, особливо – читача кременецького, тому що йдеться про українську землю, яку вважає прекрасною автор іншої національності.

Тож ці твори мають бути, з одного боку, суто польськими, бо створюють хрестоматійний канон читацької свідомості сучасного поляка. І такими, вишуканими у всій чистоті польського романтизму вони і є мовою оригіналу. Натомість для читача українського ці гімни автохтонному Кременцю мають бути за визначенням безсумнівно українськими. А от з цим не все є досконало. І у цьому проблема. Чи можуть цю проблему вирішити зусилля історика літератури? Гадаю, що так, тому що така розвідка, перебуваючи десь в анналах, стане дороговказом майбутньому перекладачеві і підвищить якість його перекладу.

Найбільш ґрунтовний огляд українських перекладів Словацького зробила Тамара Сеніна, директорка Музею Словацького у Кременці [5, 6, 7], кваліфіковано висвітливши історичні, соціальні та естетичні підвалини цього актуального завдання: наближення менталітету генія польської літератури,

який сформувався за умов знищеної польської державності, до українських читачів, яким ця ситуація була і є досі не чужою.

Але, на жаль, Тамара Григорівна Сеніна, заслужений діяч Республіки Польща та член Національної спілки журналістів України, не є лінгвістом та перекладачем, тому на певні обставини цього явища вона просто не звертає уваги.

Тому метою цього повідомлення є короткий лінгвістично-дидактичний аналіз оригіналу та перекладів одного з «кременецьких» віршів Юліуша Словацького, з очевидним нав'язуванням читачеві ідеї про те, що український переклад будь-якого автора має в українського читача справляти враження, що цей вірш написаний українським поетом українською мовою, та ще й сучасним її варіантом. Йдеться про вірш, написаний 13 березня 1844 року в Парижу «W pamiętniku Zofii Bobrówny»:

*Niechaj mnie Zośka o wiersze nie prosi,
Bo kiedy Zośka do ojczyzny wróci,
To każdy kwiatek powie wiersze Zosi,
Każda jej gwiazdka piosenkę zanuci.
Nim kwiat przekwitnie, nim gwiazdeczka zleci,
Słuchaj — bo to są najlepsi poeci.*

*Gwiazdy błękitne, kwiateczki czerwone
Będą ci całe poemata składać.*

*Jabym to samo powiedział, co one,
Bo ja się od nich nauczyłem gadać;
Bo tam, gdzie lkwę srebrne fale płyną,
Byłem ja niegdyś, jak Zośka, dzieciną.*

*Dzisiaj daleko pojechałem w gości
I dalej mię los nieszczęśliwy goni.
Przywieź mi, Zośko, od tych gwiazd światłości,
Przywieź mi, Zośko, z tamtych kwiatów woni,*

Bo mi zaprawdę odmłodnieć potrzeba.

Wróć mi więc z kraju taką — jakby z nieba.

Історія виникнення цього вірша драматична і банальна, вона у подробицях досліджена словацькознавцем [4], переказувати її нема сенсу, бо титульний персонаж, Зофія Бобрівна, дочка Теодора Бобра-Пьотровицького, предводителя кременецької шляхти, та Йоанни Бобрової, тут випадковий і потрапив до зібрання творів внаслідок рандомного збігу обставин.

Починати перекладознавчі міркування варто із заголовку, у якому кожне із трьох значимих слів може мати в українській мові різні версії. Олена Пчілка, зокрема, переклала назву як «В пам'яткову книжку Зосі». Цілком очевидно, що сувора Лесина мама не вела світського способу життя, тому оця книжечка, до котрої шляхтянки заносили доленосні події та тексти, набула такої дивної форми. В назві стоїть повна форма імені дівчини – Олена Пчілка вирішила вжити здрібнілу. І зовсім оминути непритаманний українській мові патронім дівочого прізвища.

Гаїна Коваленко згадала, як у світських салонах називають такі книжки, і тому поіменувала вірш – «В альбом Софії Бобровій». Щоправда, у сучасній мові альбом – це дещо інше, але історичний контекст збережений. Українізування імені Зофія на Софія виглядало би граматично та історично правильно, якби не прізвище, яке у формі «Боброва» не відповідає ані польському правопису, бо це була би не дочка, а жінка Бобра, ані українському, бо Боброва – це російська правописна норма. Сучасний перекладач тернопольянин Роман Ладика пішов тим самим шляхом – «В альбом Софії Бобрової». На нашу думку, найбільш вдалим виявився переклад академіка Ростислава Радишевського, він максимально українізував назву, зберігши водночас певну архаїку – «До альбому Софії Бобрівни». Звісно, форми жіночого прізвища «Бондарівна – Лимерівна», які й означають дочку, не мають у сучасному словотворі активних форм, але вони таки були. У литовській сучасній мові така диференціація зберігається досі.

Наступний граматичний вибір постає перед перекладачем, коли треба згадати, що у польській мові активно вживається звертання через форму третьої особи: *Czy pan mnie rozumie?* – Чи ви мене розумієте? Словацький у цьому вірші поєднує звертання через третю особу – «*Zośka*» - зі звертанням «на ти»: «*Węda ci całe poemata składać*» («Будуть тобі цілі поеми складати»). Тому що з одного боку виховання шляхетне вимушує звертатися як належить, а з другого – це лише чотирнадцятирічна дівчина, а поет вже на порозі віку Ісуса Христа.

Олена Пчілка звично обійшла цей айсберг, у всіх випадках застосувавши форму «ти»: «Адже ти у нашу отчизну рушаєш!». Гаїна Коваленко автоматично приймає польську форму: і третя особа, і «ти». Але звертання через третю особу ніколи не існувало в українському словообігу. Так само вчинив і Роман Ладика: «Про вірші Зося хай мене не просить». І лише Ростислав Радішевський застосував цілком нормальний український слововжиток: «Не проси мене, Зося, вірш написати», тобто – є звертання на ти, і є звернення – «Зося». Практично все по-українськи.

Чому практично? Тому що «Зося». Нема такої форми імені Софія у вітчизняному слововжитку. Є «Софійка», є «Софа», навіть «Соня». «Зосі» нема. Тож остаточно українізувати текст не вдалося нікому.

Український переклад, маючи у своєму активі значні досягнення, продовжує спиратися в основному на особистий фанатизм перекладачів. Система підготовки фахівців орієнтується виключно на знання особою певної іноземної мови. Двосторонній зв'язок, коли обидві мовних стихії, іноземна і вітчизняна, перебувають у рівноправних стосунках, залишається поки ідеалом. Сучасний український професійний переклад балансує зараз між джерелоцентричним принципом Григорія Кочура, який передбачає максимально можливе наближення читача перекладу до оригіналу, та україноцентричним принципом Миколи Лукаша, який робить іноземного автора вітчизняним.

Список використаної літератури

1. Bibliografia literatury polskiej. Nowy korbut. Halina Gacowa. Juliusz Słowacki. Wrocław, Warszawa, Kraków. Zakład narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo MM. 2000.
2. Słowacki J. Dzieła wszystkie, t. 1–17, red. J. Kleiner i (od t. 12) W. Floryan, Wrocław 1952–75
3. Słowacki Juliusz Dzieła t.1-14 Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Wrocław 1959r.
4. Troszyński M. Poetycka puenta i... całkiem prozaiczny epilog (albumowego wiersza Juliusza Słowackiego). Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne oświęcone historii i krytyce literatury polskiej 90/4, 5-48. 1999.
5. Сеніна Т. Юліуш Словацький у колі українських перекладачів. Доба «національного» та «розстріляного» відродження – кін.ХІХ – 20-30 роки ХХ ст. <http://mjsk.te.ua/uk/slovatskij-v-ukrayini/doslidzhennja-statti/85-yliush-slovackui-u-koli-ukrainskuh>
6. Сеніна Т. Юліуш Словацький у колі українських перекладачів. Юліуш Словацький в українських перекладах: Вибрані твори. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2019. 552 с. С.12-35.
7. Сеніна Т. Юліуш Словацький у перекладах Олени Пчілки. <http://mjsk.te.ua/uk/dijalnist/naukova-dijalnist/464>
8. Словацький Ю. Вибрані твори в двох томах. Київ: Державне видавництво художньої літератури. 1959. Передмова Р. Вервеса; переклад з польської за ред. М. Рильського.
9. Словацький Ю. Зібрання творів: У 2-т. /Ю.Словацький; упоряд., вступ.ст., аг.ред. Р.Лубківського. Львів: Світ, 2011. Т.1: поезії, поеми, листи до матері, маловідомі переклади творів Ю.Словацького.480 с.
- 10.Юліуш Словацький в українських перекладах: Вибрані твори. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2019. 552 с.
- 11.Юліуш Словацький на польському освітньому сайті Wolne lektury: <https://wolnelektury.pl/katalog/autor/juliusz-slowacki/>
- 12.Юліуш Словацький. Пам'ять у барвах слова. Тернопіль, 2003.

Марія Брацка,
доктор філологічних наук,
професор кафедри полоністики,
Навчально-науковий інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРОСТОРОВА МНЕМОТОПКА УКРАЇНИ У РАННІЙ ТВОРЧОСТІ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО

Мнемонічну топіку України у творчості автора «Беньовського» авторка цих слів уже частково досліджувала [5]. Тут варто зосередитися на просторових мнемотопсах, зокрема у ранній творчості Ю. Словацького, адже вони дають можливість виявити й описати сприйняття навколишнього простору, в якому народився і виховувався молодий поет. Такий ракурс вивчення поезії міститься в рамках спільної проблематики гуманістичної географії та студій пам'яті, а саме в контексті впливу простору на пам'ять особистості та пам'ять людини в просторі. Варто також відзначити, що немає потреби уточнювати розуміння слова «Україна» у творчості Словацького, адже цей аспект опрацював Є. Нахлік [8]. Варто підкреслити, що для Словацького (як і для багатьох інших польських романтиків) простір українських земель є конкретним, «відчутним», у якому автор весь час перебуває або перебував у певний час. Більше того, скористаємося тут висновками Е. Рибіцької, він соціокультурно обумовлений та переживається індивідуальними та колективними суб'єктами, а водночас обумовлює та формує культуру, суспільство, особистість. Здається, Україна Словацького є чудовим прикладом несуттєвої опозиції часу та простору, де відбувається хронотопна інтерференція, що, як пише згадана дослідниця, передбачає просторизацію історії [9, с. 306-307]. У творах на українську тематику парадигма простору є не менш важливою, а часом навіть важливішою за парадигму історії, і саме вона буде сутнісні домінанти дискурсу пам'яті. Гадаємо, досвід українського простору для всіх польських романтиків, у різний спосіб пов'язаних із ним, стає поштовхом до карбування пам'яті про локальну історію, конфлікти, традиції тощо, висвітлення індивідуальної й колективної правди, актуалізації місцевих міфів, символів та аксіологічних переконань.

У випадку Словацького втілюється постулат Гастона Башляра про вплив географії / простору на формування уяви людини [3, с. 357-380], зокрема поета і талановитого художника. Ще раз варто наголосити, що твори Словацького на

українську чи українсько-польську тематику слабо співвідносяться з історією, тобто історія тут не найголовніша (навіть у «Срібному сні Саломеї», де історична тема відіграє важливу роль, проте найголовніше – це конфлікт, що веде до вдосконалення Духа [7, с. 372]). Історичні джерела меншою мірою впливають на уяву поета, ніж, наприклад, опис України французьким інженером Гійомом Бопланом і, безперечно, карти, вміщені у книжці француза. Навряд чи Словацький глибоко пізнав історію України, хоча знав фольклористичні твори З. Доленги-Ходаковського, М. Максимовича, В. Залеського, Ж. Паулі, творчість представників «української школи» (деякими з них захоплювався, а з інших глузував), але, без сумніву, здобув досвід перебування в українському географічному просторі, побувавши на Волині, Поділлі, в Умані та Одесі [8, с. 95]. У пам'яті Словацького закріпилися географічні реалії – побачені самостійно або зачерпнуті з вищезгаданих географічних та етнографічних праць – Запоріжжя, яри, ліси, тварини, птахи та рослинність України, що становлять важливе тло ранньої поезії та поеми «Змій». С. Рихлик навіть склав своєрідний словник української тематики, де переважають географічні, просторові та флористичні поняття [2]. Саме тому просторові метафори – як, наприклад, у відомому фрагменті з «Беньовського»: «*Boże, kto siebie kto Ciebie nie czuł w Ukrainy Włokitnych polach*» або «*Kto Cię nie widział nigdy, wielki Boże! Na wielkim stepie*» («Beniowski», п. V) – найчастіше порушують проблеми екзистенції та пам'яті, а завдяки повторам і постійному поверненню до них перетворюються на мнемотопос.

Грунтовне визначення поняття мнемотопосу дав С. Беднарек, зазначаючи, що «мнемотопос є формою кристалізації суспільних уявлень про події з минулого, закріплені у різного типу витворах – текстах культури, а їхня функція збереження пам'яті є головним чином результатом інтенсивної присутності мотивів, тем, постатей, важливих з огляду на очікувані смисли, які надає історія. [...] Дослідження мнемотопосів буде швидше реконструкцією ментальних структур, що походять з минулого, пов'язані з ним та зберігаються у витворах культури: образах та історіях, символах та алегоріях, міфах,

стереотипах, фантазмах – присутніх у розмовних дискурсах, приказках, анекдотах та спогадах, а також у літературі, образотворчому мистецтві, театрі та кіно, продуктах популярної культури, фольклорі, нових мас-медіа тощо, тобто всюди там, де сьогодні присутня колективна свідомість...» [4, с. 9, 10-11].

Романтична топіка України у творчості Ю. Словацького неодноразово висвітлювалася в працях Г. Грабовича, К. Земби, Е. Касперського, М. Квапішевського, С. Маковського, Р. Радишевського, Г. Рітца, А. Фабіановського та ін., натомість вивчення мнемотопіки пов'язане з поглядом на ті самі топики крізь призму пам'яті: викликання / пригадування та запам'ятовування, а також промовчання / маргіналізації географічних, історичних та культурних реалій / фактів / подій, важливих для локальної спільноти та її колективної пам'яті.

Романтична топіка України у творчості Словацького дуже розмаїта, а в її межах, з окремими варіантами, можна виділити просторові мнемотопіси: України – Аркадії, пекельної країни, Запорізької Січі, українського степу, могили тощо. У галузі дослідження пам'яті вони формують групу понять, які Аляйда Ассманн назвала «метафорами пам'яті» [1]. Словацький зберігає в колективній пам'яті образ аксіологічно амбівалентної України – батьківщини, «która krwią i mlekiem płynna» («Beniowski», п. V, р. 506–507). Таке трактування простору нагадує зміст поняття «священного ландшафту», яким цілком може бути Україна для поета-романтика, що бачить її як землю своїх предків, рідну землю, з її героями, які загинули в боротьбі за неї. Ця кров і смерть освячують українську землю, водночас стаючи простором ідентифікації для польської спільноти, яка на ній проживає. Вона також освячена конфліктами та кров'ю, що текла «pod święconymi nożami» («Beniowski», п. II, р. 599), від «nożów, które w Bogu imię Poświęcone śród rozruchów» («Sen srebrny Salomei», п. IV, р. 85-86), які також стають об'єктом ототожнення та пам'яті, глибоко продумані в пізній творчості Словацького. У ранніх творах поет зберігає пам'ять про український простір, що характеризується звичністю й близькістю: «w tej mojej krainie» — «Gdzie po dolinach moja Ikwa płynie, Gdzie góry moje błękitnieją mrokiem»

(«Jeżeli kiedy – w tej mojej krainie...», р. 1–3,) . Цей простір – свій, близький – Кременець, Іква, Лядава, простір дитинства, юності – неодноразово відвіданий, оглянутий, запам'ятований.

Те, що запам'яталося поету – український степ і могили / кургани, які постають у єдності та відображають історію українських теренів. «Smutne stepy – puste pola» (р. 100), «mogiła i kamienie, Na mogile krzyż wysoko» (р. 115—116) в «Українській думці»; «w stepowym śpi cicho kurhanie» (р. 144) Вацлав Жевуський у думі, йому присвяченій. Могили є символами пам'яті, а лірники та кобзарі, які співають на них, нагадуючи нам про тих, хто спить у цих могилах, є носіями колективної пам'яті («Żmija», п. I, р. 60–65), скарбниками знань про минуле та історію місцевої спільноти. Український степ як безмежний і позачасовий, що викликає метафізичний страх і пошану як поле зіткнення світів – видимого і невидимого, постійної присутності «потойбіччя» і пануючих там темних сил – глибоко проаналізував А. Фабіановський [6]. Водночас степ – це книга пам'яті про всіх, хто через нього пройшов, промандрував, побув тут довший чи коротший час, воював і поклав своє життя. Зі степу, як із книжки, втаємничений і уважний спостерігач може вивчати історію цих земель і народу, що їх населяє. Одна лише проблема – пам'ять про безіменні могили в степу житиме доти, доки їх буде видно. У міру дії природної стихії вони зникнуть, зітруться з обличчя землі і пам'ять про них також зітреться. У багатьох творах Словацький пише про крихкість степових могил, часто піщаних, тобто про нетривалі, незафіксовані, незапам'ятовані людські смерті (як, наприклад, у «Пісеньці козачої дівчини») або в «Змії». Як нестійка пам'ять про січовиків – людей, що з'являються нізвідки і зникають, так нестійка й їхня могила – неміцна могила з піску. Пісок часто сприймають як символ плину часу та мінливості світу. Тому Змії просить у турецького султана такий дивний подарунок – каміння з султанського палацу, яке після смерті козака буде покладено на його могилу, що назавжди позначать місце поховання славетного гетьмана. Каміння є запорукою збереження пам'яті навіки («Żmija», п. III, р. 345–355). Пам'ять зберігають і інші постійні об'єкти

– замок Змії. Ніхто не пам'ятає, коли його збудували, але кажуть, що «czary Mieszkają w gmachu» («Żmija», п. I, р. 30–35). Церква і підземелля замку зберігають пам'ять про славних гетьманів, похованих зі святими іконами в руках («Żmija», п. II, р. 323–330). З'являється у Словацького ще одна метафора пам'яті – цвинтар на Січі, описаний як «smutne mogił wybrzeże» («Żmija», п. II, р. 239).

Ще один просторовий мнемопос – Запорозької Січі – підтверджує думку про те, що образ України, який Словацький у своїй ранній творчості намагається зберегти у пам'яті, є насамперед просторово-етнографічним, близьким йому, майже власним простором, який водночас залишається екзотичним. Словацького захоплювала ця екзотика – пишність і таємничість природи, напівгірський або зовсім рівнинний ландшафт: пагорби, яри, ліси, притоки річок (особливо Дніпра), що надихають географічною специфікою цих місць, поєднаною з метафізичністю. Молодий Словацький, споглядаючи ці краєвиди під час подорожей, завдяки своєму живописному чуттю сприймав їх просторово і таким чином відображав у своїй поезії. На його індивідуальне сприйняття дійсності вплинула певна традиція, закладена в думках і народних піснях, що передають пам'ять про володаря цього простору – хороброго козака, що воював з невірними та зберігав свої звичаї. Саме тому поет змальовує український краєвид, українського героя, який гине чи то на полі бою, чи то через трагічне кохання, або українську героїню в ліричній формі «української думки» («Dumka ukraińska»), «пісні з історичного роману» («Piosnka dziewczyny kozaczey (z romansu historycznego)»), «думи» («Duma o Waclawie Rzewuskim») або «українських переказів» («Żmija. Romans poetyczny z podań ukraińskich»). Цікаво, що у цих творах збереження пам'яті про географію та етнографію України є важливим, але не найважливішим. В «Українській думці» головною є тема забуття — «ani jednej łzy wspomnienia, Ani żalu, ni westchnienia» (р. 186-187) – тиша і сльози роси, що капають на могилу після смерті козака і поета. З ким ототожнюється автор. У «Пісеньці козацької дівчини» на перший план висувається екзистенційний концепт – смуток і

меланхолія, пов'язані зі смертю, швидкоплинністю життя, а також забуттям. «Дума про Вацлава Жевуського» – це фактично пам'ятник усім загиблим у повстанні, включно з коханим дядьком поета. Тим паче «Змій», який, окрім певних етнографічних реалій (плакальниці, похорон), реалій просторових (степи, поля, яри, флора, фауна) та історичних фактів (запорізькі походи, Запоріжжя), є поемою не лише про Україну, але передусім про сильного, неординарного, суперечливого героя. Ба більше, тут знову важливий сам поет і його емоції. На це звернула увагу К. Земба, ствердивши: «Описи краси запорізьких країв і козацьких походів тому звучать так особливо, бо Словацький, уявляючи їх, був там уявно щасливий. Це був простір свободи і ціни за неї, якою є постійний азарт, готовність зустріти смерть і відсутність прив'язаності до земних благ...» [10, с. 296].

Підсумовуючи, варто ще раз наголосити, що просторові мнемотопоси України у ранній творчості Словацького зберігають пам'ять власне про просторово-етнографічну Україну, ще не засвідчуючи глибину міркувань над значенням польсько-українських взаємин та історії України в історії Польщі, яку побачимо у пізніх творах автора «Срібного сну Саломеї».

Список використаної літератури:

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Пер. з нім. К.Дмитренко, Л.Доронічева, О.Юдін. К.: Ніка-Центр, 2012. 440 с.
2. Рихлик Є. Українські мотиви у творчості Ю. Словацького, Ніжин, 1929.
3. Bachelard G. Poetyka przestrzeni // Bachelard G. Wyobrażenia poetycka. Wybór pism, Warszawa 1975, s. 357-380/
4. Bednarek S. Mnemotoposy. Słowo wstępne, «Przegląd Kulturoznawczy», 2012. Cz. A. S. 5-11.
5. Bracka M. Mnemotopika Ukrainy w twórczości Juliusza Słowackiego: kontekst aksjologiczny // Pamięć Juliusza Słowackiego / Pod red. O. Krysowskiego i N. Szerszeń. Warszawa: Wydawnictwa UW, 2021. S. 82–97.
6. Fabianowski A. Filozofia stepu w «Marii» // Antoniemu Malczewskiemu w 170 rocznicę pierwszej edycji «Marii». Pod red. H. Krukowskiej. Białystok, 1997. S. 287–294.

7. Kasperski E. Dramat pogranicza polsko-ukraińskiego (O «Śnie srebrnym Salomei» Juliusza Słowackiego) // Szkoła ukraińska w romantyzmie polskim. Szkice polsko-ukraińskie. Pod red. S. Makowskiego oraz U. Makowskiej i M. Nesteruk. Warszawa: Wydawnictwa UW, 2012.
8. Nachlik J. Słowacki ukraiński // Słowacki współczesny. Pod red. M. Troszyńskiego. Warszawa, 1999. S. 95-96.
9. Rybicka E. Geopoetyka. Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich, Kraków: Universitas, 2014.
10. Ziemia K. Sicz i miejsca Kozaczyzny // Geografia Słowackiego. Pod red. D. Siwickiej i M. Zielińskiej. Warszawa, 2012. S. 291-304.

Анатолій Поповський,
доктор філологічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

ВОГНЕВЕ СЛОВО КОБЗАРЯ НАС КЛИЧЕ ЗАВЖДИ ДО СВОБОДИ

Життя і творчість Т. Г. Шевченка стали орієнтиром святої боротьби за волю України. Його можна порівняти з Прометеєм, який пожертвував своїм життям і подарував вогонь людям. Адже як сталося із героєм давньогрецької міфології, так і з нашим геніальним поетом і мислителем, національним генієм України, вогненне слово якого стало епохальним символом боротьби за волю і незалежність поневоленої Батьківщини.

Поет різко критикував чинне російське законодавство, судочинство, протестував проти тогочасної правової практики, яку царизм використовував для захисту інтересів колоніальної імперії, яка утверджувала самодержавно-кріпосницький лад як політико-правову основу держави «тюрми народів», яка й звинуватила його за ці прояви і засудила до десяти років позбавлення волі. Проте ні важкі умови солдатського життя, ні жорстокі катування не зламали волі поета – він залишився сином народу, речником свободи, гартуючи своє его: «мучусь, караюсь, але не каюсь».

Політико-правовий світогляд Т. Г. Шевченка відображав насамперед існування кріпацтва як несправедливого суспільного ладу, за якого селяни-кріпаки практично опинилися в становищі “безсловесних кріпаків”. Поет і сам переживав ці жахливі події і мріяв визволити свій народ із рабства, розбудити його національну свідомість і свободолюбивий дух козацької вольниці.

Однак варто тільки перенестися в реалії сьогодення, і одразу стає зрозумілим те, що нічого з розвінчуваного Шевченком не змінилося в зловорожій кагебістсько-диктаторській політиці епохи путінізму РФ, яка й після розпаду СРСР «... за край світа зазирає, чи нема країни, щоб загарбать...», «*гострить ніж на брата*», «*вижде нещасливий у тебе час та й запустить пазури в печінку*», «*кати знущуються над нами, а правда наша п'яна спить*»... брехливо декларуючи «дружбу народів», «братство слов'ян», «руській мір»... і ось уже десятий рік (2014-2024 рр.) веде жорстокі бойові дії на окупованих територіях України, несучи смерть, розруху, геноцид.

У своїх творах Тарас Шевченко розкрив беззаконня і злочинність у царській Росії, які притаманні й сучасній правлячій верхівці путінської злочинної команди, очолюваної підступним диктатором-злочинцем. У поемах «Юродивий» та «Кавказ» поет відтворив картину найжорстокіших злочинів і свавілля, вчинених «в дні фельдфебеля царя». Звертаючись до Миколи I, він виголошує свій категоричний вердикт: «*Безбожний царю, творче зла, правди гнобителю жорстокий! Чого накоїв на землі*»... «*Лягло кістками людей муштрованих чимало. А сльоз, а крові? напоїть всіх імператорів би стало з дітьми і внуками, втопить в сльозах удов'їх*»..

В умовах розгулу самодержавно-кріпосницької реакції тільки мужня особистість, яка сповідувала моральні та християнські чесноти, відчувала високу громадянську відповідальність за долю пригнобленого народу, могла написати твори, в яких розвінчувала царські «закони, писані катами». Поет мріяв, що настане час, коли на Землі прийде нове суспільство правди і свободи, а Україна буде незалежною, демократичною державою. Так і сталося, Україна законно здобула незалежність після прийняття низки документів, які проголошували державний суверенітет. Правомірність цих кроків Верховної Ради підтвердив всеукраїнський референдум. Незалежність – не «випадковість», як стверджує російська пропаганда, а результат зусиль представників багатьох українських поколінь. Ініційована Горбачовим «перебудова» активізувала процеси, які раніше гальмувалися репресіями. Почалися події, які спочатку призвели до проголошення незалежності України, потім зміцнили її та наповнили реальним змістом. Нині Україна захищає свою незалежність і дає відсіч широкомасштабній російській агресії.

Саме 24 лютого 2022 року світ побачив монстра, який збожеволів у своїх бажаннях і авантюрних рішеннях. Потвора зростала поступово, набираючи чинності з року в рік, утведжуючи свою абсолютну владу, імперську агресію, ненависть до західної демократії та злість, що підживлюється обуренням,

породженим розпадом СРСР. Обличчя президента російської федерації перетворилося на непроникну маску, що випромінює жорстокість, гнів та невдоволення. Його основним інструментом спілкування *стала брехня* — брехня маленька і велика, наївно поверхова і сильно структурована, брехня, в яку він ніби сам вірить, і брехня, в яку не вірить. Росіяни вже звикли до брехливої риторики свого само обраного президента. Але тепер він привчив до цієї брехні ще і європейців, яким тепер доведеться мати справу не з колишнім Путіним, а з новим Путіним, який скинув із себе маску «ділового партнерства» та «мирного співробітництва». З ним ніколи не буде миру. І цю провину доведеться нести всьому населенню російської федерації, доки путінський режим не впаде. А він обов'язково згине, напад на вільну Україну — це початок кінця російської імперії.

Путінізм приречений, бо він ворог свободи, ворог демократії. Люди нарешті зрозуміли це. Він напав на вільну та демократичну країну саме тому, що український дух боротьби стане динамічним рушієм демократичної самореалізації рф. Але він приречений, бо світ свободи та демократії набагато більший, ніж його темне та похмуре лігво. Приречений тому, що хоче повернути до середньовіччя, корупції, брехні і зневажання міжнародних людських цінностей та свобод. Тому, що він - минуле. І ми повинні зробити все, що в наших силах, щоб цей монстр залишився там — у минулому — на всі часи. Їхні права обмежують, а вони у путінській імперії, за висловом Кобзаря: *«А братія мовчить собі, Витріщивши очі! Як ягнята: «Нехай, каже, Може, так і треба»*, - це покійно терплять. Так дуже складно досягти того, щоб правдиве слово відіграло важливу роль в оновленні державного устрою рф.

Т. Шевченко вважав повстання всього українського народу проти рабовласників справедливим і морально виправданим. Ідея соціального протесту і помсти яскраво виражена в поемах «Гайдамаки», «Холодний Яр», «Кавказ» і нині звучить заклично:

*Боріться – поборете,
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая!*

(Т.Г. Шевченко «Кавказ»).

Вже давно пройшов той період, коли люди ділилися на селян-кріпаків і царів. На землі має панувати рівноправність. Цього складно досягти. Але ми молоді, у наших жилах тече гаряча кров і полум'яний заповіт Кобзаря; нашим прямим обов'язком є боротьба з несправедливістю. Я, як представниця

сучасної молоді та працівниця правоохоронних органів, впевнено заявляю, що ми обурені тим, що більшість людей переймаються матеріальними благами, втрачаючи час і втрачаючи близьких, не хочуть вірити в те, що сьогодні людство знає ціну всьому, але не цінує головне – зв'язку людської духовності.

Тому дуже важливо виконувати свої обов'язки і знати свої права лише для того, щоб не перетворитися на раба, як це вже сталося з народом російської федерації. Між іншим, у давнину раб, закутий у ланцюги, був набагато вільнішим від сучасної людини-раба. Тому, що кайдани для нього були зовнішнім фактором. А сучасній людині кайдани скували її свідомість. Раб стародавнього світу завжди був готовий втекти, як тільки міг розірвати свої пута. Сучасна людина нікуди від себе не втече. Необхідно в першу чергу зрозуміти, що саме від нас залежить завтрашній день. Ми не маємо права на помилку, адже на нас лежить велика відповідальність не лише за нинішнє, а й за наступні покоління.

Ми надто довго мовчали, і ця тиша приголомшила нас. У житті виникає безліч важких ситуацій, але кожна з них має рішення, потрібно лише вірити та йти до своєї мети до останнього. Завзятість, працьовитість, віра в себе, у свої сили, віра у вільне та незалежне майбутнє нашої держави, активне використання знань конституційних прав та обов'язків – ось що потрібно всім нам для того, щоб побудувати таке суспільство в гарантованій безпеці й духовній гармонії творчого життя. Ми живемо у великій країні з багатовіковою історією, яку маємо сумлінно вивчати, пишатися й примножувати її силу і славу в усіх сферах суспільного розвитку. Палке слово Тараса окрилює наших воїнів *«одностайне стати на ворога лукавого»*, виховує підрастаюче покоління *«Для кого я пишу? Для чого? За що я Україну люблю? ... її люблю, мою Україну широку»*... *«Я так її, я так люблю. Мою Україну убогу, Що проклену святого Бога, За неї душу погублю!»* ...

Сьогоднішні події в нашій державі вимагають морально-політичної єдності всіх патріотично налаштованих українців для боротьби за незалежність і суверенітет України, за право самостійно вирішувати внутрішні та зовнішні проблеми, за побудову демократичної правової держави, в якій гарантуються права і свободи людини, про які так натхненно мріяв великий Кобзар:

*І на оновленій землі
врага не буде, супостата,
а буде син, і буде мати,*

і будуть люде на землі.

(Т.Г. Шевченко «І Архімед, і Галілей...»)

Яна Василенко,

кандидат філологічних наук,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

САКРАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СТЕПУ: ЮЛУШ СЛОВАЦЬКИЙ ТА ІНШІ ПИСЬМЕННИКИ

Анотація

Розглядаються проблематика і поетика сакралізованого сприйняття/відтворення степів України польськими і українськими літераторами.

Ключові слова: *Польща, Україна, степ, сакрум.*

Keywords: *Poland, Ukraine, step, sacrum*

Попри існування численних праць з польсько-української літературної взаємодії (С. Козак, В. Мокрий, С. Маковський, Г. Вервес, Г. Грабович, Р. Радишевський й ін.) поетика сакралізації українського степу залишається на узбіччі дослідницької уваги.

Мета статті – виділення вузлових моментів винесеної у заголовок теми, зазначення контурів її історико-літературного розвитку в парадигмі романтизм – сучасне письменство.

Степ – найбільш розпізнавальний, відтак й розповсюджений образ української землі.

По своїй онтолого-філософській природі це архетип: *Sacrum terra* – Священна Земля. На спорядженій у XVII ст. французьким інженером-картографом Г. Левасером де Бопланом першій генеральній мапі України її південно-східні степові території позначені як *Loca deserta* (Дикі Поля).

Степ здавна присутній у фольклорних формах («степ та воля – козацька доля» й под.). Не менш давно він утримує симптоматичну стійкість як у вітчизняних, так і зарубіжних літературних краєвидах нашої країни. Не випадково тяжіючі до первозданності романтики буквально ним захоплювалися майже усі поети. За словами О. Єфименко, в (про)романтичних описах України «осібно стоїть степ як знаковий простір української ментальної географії» [Єфименко О., с. 12].

Серед письменників не українців, починаючи зі свого першого вірша *Dumka ukraińska*, надзвичай зворушливо писав про нього романтик Юліуш Словацький (1809-1849). В оцінці свого співвітчизника М. Кварішевського, саме він «створив одну з найкрасивіших, художньо найбагатших, а також глибоко продуманих і оригінальних візій України». [Kwariszewski M., s. 25-26].

Створив, зокрема, у ліричній поемі «Беньовський», медитуючи над просторами нашого краю; ставлячи в поетичному рядку поруч Бога і Україну, що прозвучало співзвучно з близьким у часі визнанням Т. Шевченка: «Сам Бог витає над селом» («Княжна»):

«Boże, kto Ciebie nie czuł w Ukrainy
Włókitnych polach, gdzie tak smutno duszy...»

[Słowacki J., s. 322].

Блакитні поля, що навіюють чутливим романтичним душам меланхолічні настрої, це власне українські степи. «Поля не бувають блакитними» (Kuligowski P., s. 5), пише польський критик, й це правда, але в даному випадку Словацький мав на увазі степовий феномен єднання неозорої землі з небосхилом («Блакитний степ – ні хмар, ні голубів...», Л. Костенко. «Степи»).

Феномен, коли людина сам-на-сам з первозданим, ще не зачепленим цивілізаційним впливом світом, – тобто із землею, небом, собою і Всевишнім, а ще із курганним могильним літописом минулих трагедій, про які автор згадує не раз й то з не менш пієтизмом в іншому творі – створеній баладним метричним розміром поемі «Вацлав»:

«Witaj mi ziemio stepów gładka, cicha,
Gdzie kwiat dla Boga kwitnie i usycha;
Gdzie dwa kurhany na błękitném niebie
Przez całe stepy patrzą się na siebie...»

[Słowacki J., s. 307].

На підставі цитованого можна твердити: прокламована Словацьким снага любові до України настільки палка, що стає врівень із релігійним почуттям. Звідси молитовність віршованих рядків. Адже звернені вони до найсвятішого, що тільки є у нас. До Вітчизни і Бога, вище чого, поки земля землею, а людина людиною, нічого не було й бути не може.

Знакова винятковість притаманна топосу степу ще й у таких творах автора, як «Змій», «Срібний сон Саломеї», де останній завжди є локусом виняткової синергетики. Тут при вдумливому читанні неоглядний земний обшир разом з куполом небосхилу сприймається й розуміється святинею, природним храмом, місцем життя і місцем смерті.

Український степ – локус опублікованого романтиком А. Мальчевським першого польського роману у віршах «Марія». Це не просто гігантська сценічна площадка для розвитку по-шекспірівськи драматичних подій – безмежний метафізичний по своїй природі світ, який рано чи пізно усе поглинає, стирає будь-які сліди, уперто згладжує створені людьми на його поверхні збурення, щоб знову повернутись у стан одвічного святого спокою. Щемом сповнена символічна картина твору: чвалом пролетіла кавалькада вершників, розвіявся пил і в сотий раз відновилися допотопні тиша й непорушність.

Субстанціональну істоту степу становить земля.

Останню у нас справіку називають праведною і Божою. Нею клянуться, їй присягають, до загину за неї воюють. Самий живий зв'язок з нею мають працелюбні селяни (О. Кобилянська «Земля»; В. Стефаник «Вона – земля»).

І коли в поточному житті вона це експлуатоване заради екзистенції поле, а її незбагненна життєдайна сила не може не сприйматися як божий дар, то у своєму предковичному стані, стані Степу, вона є священним простором.

Власне в такому ключі прочитується «Заповіт» Тараса Шевченка з його останньою волею: спочити «серед степу широкого, на Україні милій», тобто у природній і духовній святині свого краю. Тут могила – порослий ковилою курган-могильник, де за прадавніх часів хтось вже знайшов свій останній притулок. І ось нове поховання в ньому. З його домінуючої висоти відкривається не лише нескінченність унаочненого степом простору України, бо й просвічує овид її далекого прийдешнього. Розміреною ходою часу воно, те прийдешнє, колись таки наступить, а з ним у невпинних припливах та відпливах вічного океану-буття прибудуть нові покоління, нові надії, нові втрати і нові осягнення. Така кодована степо-могильною тематикою візія апріорі руйнує сприйняття смерті як абсолютного кінця, відкривається в перспективу вічного тривання в пам'яті свого безсмертного роду.

Різнопланове осмислення природи степу й взаємодії з ним нашого етносу, становить потужний пласт вітчизняної літератури. Навіть змушено вибіркового переліку письменницьких імен виразно тяжіє до їх безлічі: Л. Боровиковський, М. Костомаров, В. Забіла, А. Метлинський, М. Старицький, М. Коцюбинський, О. Маковей, Ю. Липа, Ю. Опільський, П. Панч, Ю. Яновський, Є. Маланюк, І. Білик, П. Загребельний, Ю. Мушкетик, Р. Іваничук, Д. Гуменна, І. Драч, Л. Костенко та багато інших. І коли це так, то це ніщо інше як симптоматична похідна самого предмету художнього відтворення:

«Степе широкий наш, рідний наш брате,
Трунку, настояний на полині!
Поки ти світиш нам – нас не здолати:
Наше коріння – в твоїй глибині».

[Мозолевський Б., с. 77].

«Вступаючи в цей цілинний степ, відчуваєш священний трепет у душі, очищення душі, і більше, ніж будь-коли захоплення природою і вінцем її – людиною» [Гончар О., с. 140], – нотує О. Гончар у своєму щоденнику.

Суголосне «священному трепету у душі» есе щодо істоти степу містить сайт М. Брацило «У пошуках себе»: «Степ... Праматерія, з якої творяться віки історії, щоб знову розчинитися у ньому, коли прийде час. Так скажу, брате мій, сестро моя: Степ єси і в Степ повернешся. Початок і кінець усього сущого – Степ. Більше ніж життя, ніж твердь, ніж основа. Всесвіт для всього в нім сущого – непідвладний осягненню. Більше ніж смак, більше ніж запах, більше ніж дотик – даність. Триплетом нашого коду – належність Йому, приреченість на Нього, служіння Його неосяжному мерехтінню на межі міфу і реальності. І немає обмеження – крім обрїю. І немає імені – крім імені Степ. І немає нас поза цим сліпучим колом». [Брацило М.]

Зазначена тематика рецепції нашого буття європейськими культурами як в обмеженому (суто степовому аспекті), так і в широкому (співвідносному з багатством національно-знакових українських реалій) має значний, все ще погано використаний науковий потенціал, тож відкриває собою безсумнівну дослідницьку перспективу.

Список використаної літератури

1. Брацило М. У пошуках себе. Персональний сайт. URL: <http://bratsylo.com.ua/> .
2. Гончар О. Щоденники: В 3-х т. Т. 1: (1943-1967). Київ: Веселка, 2008. 455 с.
3. Єфименко О. Концепт «степ» в українській мові: словникова, текстова і психолінгвістична парадигма: дис. канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2005. 266 с.
4. Мозолевський Б. Степ // Його ж. Поезії. К.: Темпора, 2007. – 584 с.
5. Kwapiszewski M. Późny romantyzm i Ukraina. Z dziejów motywu i życia literackiego. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN, 2006. 190 s.
6. Kuligowski P. Błękitne powidoki, błękitne przeczucia. Zamiast wprowadzenia // Studia Filmoznawcze. 2016 № 37. S. 5-8.

7. Słowacki J. Dzieła. T. II. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1959. 421 s.

Тетяна Вільчинська,
доктор філологічних наук, професор,
Андрій Вільчинський,
аспірант кафедри журналістики,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК МОВНІ РЕПРЕЗЕНТАНТИ КОНЦЕПТУ *БОГ* У ТВОРЧОСТІ Ю. СЛОВАЦЬКОГО

Анотація

Стаття присвячена аналізу фразеологізмів як мовних маркерів концепту Бог у творчості Ю. Словацького. Матеріалом дослідження послужили сакральні фраземи з поеми «Беньовський». Проведене дослідження засвідчило полісемантичну, оцінну природу концептуалізованого образу та добре володіння поетом фразеологічним багатством мови. Встановлено, що розглянуті фразеологізми завжди прагматично спрямовані, тобто не лише щось констатують, а й оцінюють, повчають, застерігають.

Ключові слова: фразеологізм, фразема, концепт, Бог, Ю. Словацький.

Key words: phraseologism, phraseme, concept, God, Yu. Slovatskyi.

Пошук істинних цінностей значною мірою передбачає актуалізацію багатой літературної спадщини народу в духовному світі сучасника. Засвідчуючи сокровенне духовне життя народу, динамічну активність його емоцій та інтелекту, саме поетичне слово на різних етапах розвитку національних літератур визначає їхні світоглядно-естетичні пріоритети. У цьому сенсі дослідження феномену сакрального уже протягом досить тривалого періоду не втрачає своєї актуальності.

Твори релігійного змісту можна знайти в літературній спадщині кожного народу. Не становить винятку і польська літератури. Особливості

об'єктивації сакрального в ній студіювали Д. Данек, С. Савіцький, Ю. Тішнер, М. Ясінська-Войтковська та ін. Яскравим поетом, у творчості якого сакральні мотиви проявилися повною мірою, був Ю. Словацький. Релігійне у текстах поета неодноразово виступало об'єктом наукових зацікавлень як із боку літературознавців, так і мовознавців, зокрема М. Мочульського, Р. Радишевського, Є. Нахліка, Є. Рихліка.

Зауважимо, що в передмовах до видань творів, які виходили в радянський період, Ю. Словацького часто характеризували як атеїста, як це спостерігаємо в автора передмови до двотомного видання його творів українською мовою Г. Вервеса, або ж релігійність поета пов'язували з поширенням у його текстах таких лексем, як *Бог, Божий, Господь, Господній, Христос*, проте більш справедливими вважаємо говорити про глибинні структури мислення польського поета.

Отож, інтерес до сакрального – це перше, що визначає актуальність дослідження. Друге – це відсутність у мові тривалий час належного дослідницького інструментарію, насамперед для студіювання когнітивної діяльності людини. На порубіжжі ХХ – ХХІ ст. сучасне мовознавство характеризується активізацією таких напрямків, як когнітивна лінгвістика, етно- і прагмалінгвістика, лінгвоконцептологія, що привертають увагу до проблем мовної концептуалізації дійсності, вивчення ментального світу індивіда, конструювання лінгвоментальних величин – концептів як одиниць моделювання національно-мовних картин світу та ін.

Мета статті полягає в тому, щоб на прикладі фразеологічних одиниць з'ясувати особливості мовної об'єктивації концепту *БОГ* у поетичній спадщині Ю. Словацького.

У запропонованій розвідці об'єктом дослідження став концепт *БОГ*. Зазначимо, що під концептом, услід за М. Кочерганом, розуміємо одиницю ментальних або психічних ресурсів свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативну змістову одиницю пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, усієї картини

світу, відображеної в мозку людини; відомості про те, що індивід знає, припускає, думає, уявляє про об'єкти світу [3, с. 427]. Бога ж тлумачимо як Триєдиного – Бога-Отця, Сина і Духа Святого, Творця, Господа, Владику Неба, Царя Небесного, Вседержителя.

Предметом аналізу у статті стали фразеологічні одиниці як один із засобів мовного конструювання концептів. Відомо, що фразеологія чи не найповніше передає національно-культурні особливості мовної системи, оскільки, за словами В. Жайворонка, – це та сфера мовної діяльності, де, з одного боку, в мовних фактах яскраво відбиваються етнопсихологічні особливості соціуму, а з другого – чітко простежується вплив мови на формування його менталітету [1, с. 33].

Особливий інтерес становлять сталі вирази, що відбивають народну віру у вищу силу, в надзвичайну дієвість вимовленого слова, здатного позитивно чи негативно впливати на ситуацію та її учасників, які кваліфікують ще як сакральну фразеологію [2]. До таких належать і фразеологізми з теонімом *Бог*.

Українська мовознавиця М. Жуйкова звертає увагу на три основні функції, які найчастіше виконують сакральні фразеологізми в народній культурі, зокрема оберегову і лиходійну, що виявляються в таких мікротекстах, як прокльони і клятьба, та фатичну, що реалізується в етикетних словесних формулах-вітаннях, вибаченнях, поздоровленнях [2, с. 166-167]. Заважимо, що саме ці функції властиві фраземам із компонентом *Бог* у досліджуваних творах.

Матеріалом дослідження послужили фразеологізми з поеми Ю. Словацького «Беньовський», в якій поет досягнув вершин своєї майстерності і яку радянська критика тривалий час тлумачила як твір антирелігійного спрямування.

Як показало дослідження, автор широко послуговується обереговими фразеологізмами для вираження небажаності, заперечення чого-небудь, напр.: *хай (нехай) Бог (Господь) милує, заступить, боронить, ізглянеться, як-от: Що Ти зробив – на нас ізглянься, Боже!* [4, с. 267]. Польський поет віддає перевагу

фразеологізмам *стримай Боже, побійтесь Бога*, напр.: *Стримай же мене, мій Боже!* [4, с. 334] або *Чи арфа то, чи бич – / Та це моя, поетова дорога, – / А твір з мого життя – побійтесь Бога!* [4, с. 322] (у другому контексті фразема спроектована на творчість самого автора). Спостерігаємо, що Ю. Словацький часто послуговується фразеологізмом *дай Боже (Господи)*: *Дай, Господи, щоб труп ховали твій / Нескоро і як велетня, який / Не давсь на вудку грішної спокуси* [4, с. 336].

У межах фразем, що виконують фатичну функцію, тобто служать засобом встановлення та підтримання соціальних контактів, розрізняємо ті, що виражають вітання, подяку, побажання, благословення, вибачення і под. У творчості польського поета подібну семантику, зокрема благословення, експлікує фразеологізм із компонентом *Бог* у такому контексті: *Знайди дочку вродливу каштеляна / Чи старости – хай Бог благословить / На чесний шлюб!* [4, с. 370].

До поширених в українській народній культурі належать прокльони і клятьба. На думку М. Жуйкової, обидва типи сакральних мікроконтекстів містять ідею покарання чи покути, лиходійного впливу на людину, проте мають різне спрямування. Так, прокльони скеровані на другу чи третю особу і виникають у мовленні людини як реакція на певний стимул, отриманий із боку оточення. Тоді як клятьба (божба) не сприймається як спосіб нанесення шкоди, хоча в її підтексті і зберігається можливість шкоди для самого мовця, оскільки об'єктом цього виду вербальних дій виступає той, хто говорить [2, с. 167]. У Ю. Словацького цікавим у цьому плані є авторський фразеологізм, що експлікує божбу, представлений у такому контексті: *Вельможний, стид! Ти ще дитя цілком! / Мініатюру цю я для тебе / Від старостівни, от як Бог на небі!* [4, с. 349].

Нерідко в сакральних фраземах Божі якості реалізуються через людські, що демонструють такі фразеологічні одиниці, як *Бог знає, відає, чує, бачить*, напр.: *Не зичу лиха, бачить Бог, нікому / І тих, хто нам запалює сонця, / Я*

захистив би лаврами од грому... [4, с. 384-385] (тут фразеологізм *бачить Бог* уживається як запевнення у правдивості висловленого).

До продуктивних у творчості польського поета належать усталені звертання на зразок *О Боже, Боже мій, Боже милий, Боже мій милий*, які, як правило, є полісемантичними і вживаються для вираження захоплення, подиву, відчаю, розпачу і т. ін., напр.: *Але ти мовчиш, о Боже!* [4, с. 276] (відчай) або *О Боже! Хто не чув тебе в полях / Блакитної моєї України...* [4, с. 376] (захоплення). Водночас у досліджуваних текстах зафіксовані і такі стійкі звороти, що їх теж традиційно зараховують до фразем, як *Боже великий, Боже милостивий, святий Боже*, напр.: *Не бачив хто тебе, великий Боже, / Серед степів під небом неживим...* [4, с. 377].

Загалом вербалізаторами концепту *БОГ* виступають різні за структурою фразеологічні одиниці. Як і загальномовній традиції, частіше це стійкі словосполучення, що складаються з іменника і дієслова (*Як важко то було – сам Бог лиш знає – / Враз до життя, що дав мені, звикає; / Всяк день відлюдно йти шляхом одчаю, / Всяк день учитись кидать, чуть, зникає...* [4, с. 322]); або з іменника з прикметником чи двох іменників (*Ще Богу дяка, що псалмів Бояна / Тоді на очі не явив нам друк...* [4, с. 274]); чи сполученнями службової частини мови з повнозначною (*З Богом, час рушати!* [4, с. 355]; *Але де, на Бога, / Поема?.. / Повстали всі проти писань моїх...* [4, с. 283]).

Усі проаналізовані фразеологізми характеризуються яскраво вираженим аксіологічним забарвленням. На жаль, більшість із них конотує негативну оцінку концептуалізованого образу Бога – відчай, розпач, страждання та ін.; рідше спостерігаємо позитивнооцінене забарвлення – об'єктивацію радості, захоплення і под., пор.: *...та може / Ще дехто взнать, що Божий суд притьмом, / Мов купу гною, вас позагрібає /* [4, с. 339] (погроза); *На Бога! Музо! Трохи посміхнись!* [4, с. 331] (задоволення, радість), а загалом, це підтверджує амбівалентну природу досліджуваного концепту.

Проведений аналіз засвідчив, що Ю. Словацький був глибоко віруючою людиною, хоч і критикував політику Ватикану. Концепт *БОГ* у його творчості

є полісемантичним, когнітивно багатограним, оцінно маркованим. Крім того, поет добре володів фразеологічним багатством мови. Розглянуті фразеологізми у його творах акумулюють найістотнішу інформацію стосовно позначуваного (Бога), засвідчуючи еволюцію релігійних поглядів польського народу, вони завжди прагматично спрямовані, тобто не лише щось констатують, а й оцінюють, повчають, застерігають тощо. Загалом концепт *БОГ* виразно демонструє ту сферу, в якій яскраво виявляються духовні цінності польського етносу.

Список використаної літератури

1. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика: нариси. Київ: Довіра, 2007. 262 с.
2. Жуйкова М.В. Динамічні процеси у фразеологічній системі східнослов'янських мов: монографія. Луцьк: РВВ «Вежа», 2007. 416 с.
3. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: підручник. Київ: Академія, 2008. 464 с.
4. Словацький Ю. Вибрані твори: в 2 т. Київ: Вид-во художньої літератури, 1959. Т. 1. 445 с.

Ірина Нестайко,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ЮЛУШ СЛОВАЦЬКИЙ КРІЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ

Анотація

Статтю присвячено аналізу творчості Ю. Словацького, окреслено перші спроби перекладів творів Словацького на українську мову, висвітлено основні теми у літературному доробку автора, звернено увагу на демократичний настрій творів Ю. Словацького, його своєрідний стиль і сублімовану мову.

Ключові слова: поезія Ю. Словацького, переклади, польська література, ліризм, романтизм.

Key words: poetry of Y. Slovatsky, translations, Polish literature, lyricism, romanticism.

Юліуш Словацький – один з найвидатніших творців польської літератури епохи романтизму, є автором прекрасних драматичних творів, повістей і поезій, балад, ліричних творів, котрі мали великий вплив на наступні покоління людей пера. Справжньою окрасою і цінністю є листи поета до матері – Саломеї Словацької-Бекю, які збереглися і до сьогодні. Поезія Словацького відзначається на фоні інших творців глибоким ліризмом, а твори ранньої молодості мали характер сентиментальний. Для своїх сонетів автор черпав натхнення з англійської поезії, однак носили вони характер меланхолійний. Великий вплив на його творчість мали твори Дж. Байрона, під впливом котрого Словацький створив 7 поетичних повістей з відповідною стилістикою. Помічаємо у них тенденції готики і орієнталізму (захоплення східними мотивами) («Чернець», «Шанфарій», «Араб», «Змій»). Вагомий вплив на творчість поета мала і українська народна творчість, яку сам він вважав джерелом та зразком національної поезії. У його творчості ми знаходимо й український фольклор.

Творчість Юліуша Словацького неодноразово досліджувалася і досліджується українськими, польськими і зарубіжними вченими. Свого часу зацікавлення поезією Словацького викликало у Олени Пчілки, І. Верхратського, М. Старицького, В. Щурата, М. Зерова, М. Рильського, Д. Павличка та ін.. Дослідниками творчості Ю. Словацького є також М. Мочульський, Г. Вєрвєс, С. Левінська, Р. Радишевський, Г. Грабович. Глибокому Аналізу підлягають видання творів Ю. Словацького, а саме: філологічні питання у його творчості, дослідження мови, версифікації та стилістики, спроби синтезу, проблеми цілісності його творчості, епічна та драматична творчість, сприймання Словацького у Польщі, Словацький у

народній Польщі, сприйняття Словацького за кордоном. Не байдужими до творчості поета-романтика виявилися і українські митці. Твори Словацького перекладали на українську мову Олена Пчілка, Іван Верхратський, Михайло Старицький, Василь Щурат, Микола Зеров, Максим Рильський, Дмитро Павличко, Роман Лубківський, Василь Білоцерківський та ін. [2]. Творчість Ю. Словацького заслуговує пошани, ми натрапляємо на чисельні дослідження, але все ж потребує вивчення глибшого перекладацька спадщина. Тому ставимо за мету вивчити та проаналізувати своєрідність перекладів творів різними авторами.

Друга половина XIX і початок XX ст. характеризується поживленням польсько-українських літературних зв'язків. Український читач мав можливість пізнати польську літературу завдяки чисельним перекладам, котрі друкувалися на шпальтах українських журналів. Періодика представляла різні ідейні напрямки. Можна виокремити такі: «Діло», «Руслан», «Буковина», «Українська хата», «Життя і Слово». Особливо важливими були переклади польської літератури в прогресивних, як на той час, виданнях «Літературно-науковий Вісник», «Записки Наукового Товариства ім. Шевченка»[4].

Польська романтична поезія була широко представлена на шпальтах української періодики, однак шлях творів Юліуша Словацького до українського читача був складним.

За Західноукраїнських землях велика кількість читачів добре знали польську мову. Читали вони польську літературу в оригіналі, що у свою чергу не сприяло популяризації окремих творів в українських перекладах. Крім того, тогочасна австрійська цензура боролася з літературою, котра перевозилася до Польщі з еміграції, до котрої і відносились праці Ю. Словацького [2].

Перші спроби перекладів творів Словацького на українську мову з'явилися лише у 80-х роках XIX ст. Першими на українську мову було перекладено твори «Ojciec zadźumionych» (1876) і «W Szwajcarii» (1880) Іваном Верхрацьким. Аналізуючи перші спроби перекладів, можна ствердити, що були вони не зовсім вдалимими спробами, оскільки їхню мову можна вважати

своєрідною контамінацією полонізмів з лексикою галицьких діалектів. Ямбічний ритм, котрий Словацький використовував у творі, став для перекладача непереборною трудностю, і був замінений І. Верхрацьким на білий вірш [2].

Вдруге спробував перекласти твір «В Швейцарії» українською мовою у 1890 р. у Львові Володимир Кальба. Автор намагався передати якомога точніше текст поеми Словацького, зберігаючи мішаний метр вірша, однак і в цьому випадку велика кількість полонізмів і провінціалізмів значно знизила якість перекладу.

Спроби перекладу творів Юліуша Словацького щоразу збільшувались. У 1897 році у львівському журналі «Діло» з'явився новий переклад «Батька Зачумлених» під назвою «Czuma w El'-Arisz». Автором був Василь Щурат, на той час дуже відома постать в літературних колах Західної України. Належав він до групи української інтелігенції, яка активно співпрацювала з українською і польською пресою. Також писав статті літературно-критичні про польсько-українські літературні зв'язки («Коліївщина у польській літературі до 1841 року», «Шевченко і Поляки», «Міцкевич в українському письменстві» та багато інших). Переклад В. Щурата відрізнявся від інших передусім досконалою україністикою, а також збереженням майже ідентичної версифікації, а також ідеальне відтворення дійсності, котре відповідало оригіналу [2].

Власну версію перекладу поеми Ю. Словацького «У Швейцарії» за презентував українському читачеві у 1907 році поет і перекладач Сидір Твердохліб. Фрагменти цього твору були опубліковані у альманасі «Молодої Музи», а пізніше у львівському журналі «Діло». Перекладач старався якнайточніше передати дух творів Словацького, творячи з цією метою чисельні неологізми словотвірні і семантичні. Переклади Сидора Твердохліба можна назвати найбільш «українізованими». Це зауважив В. Щурат, стверджуючи, що важко їх зрозуміти, не знаючи питомої української літератури [2].

Значний вклад в історію перекладів творів Юліуша Словацького на українську мову вніс також видатний поет Михайло Старицький. Його переклади були досить своєрідні, не завжди йому вдавалося передати їх зміст, дописував свої фрагменти, змінював порядок окремих частин віршів. Тому, скоріш слід говорити про переробки, на які він наважувався у свої перекладацькій практиці [4].

На увагу заслуговує переклад поеми «Anhelli» у перекладі Петра Стебніцького, котрий був надрукований у одному з найкращих українських журналів «Літературно-науковий Вісник» з нагоди сотої річниці від дня народження видатного польського поета у 1909 році. Петро Стебніцький до свого перекладу додав коротку передмову, в якій підкреслив, що «між трьома геніальними поетами (Міцкевич, Словацький, Красінський) Словацький займає середнє місце, і саме він найближче до Міцкевича своєю уявою, багатством мови, красою форми і мелодійністю вірша. Перекладач звернув увагу на складну історію літературної спадщини поета «Повне визнання своїх заслуг і свого внеску у польську літературу Словацький отримав лише після смерті. За життя блиск його творчості гас у променях слави Міцкевича» [2].

Аналізуючи літературний доробок видатного польського романтика, П. Стебніцький підкреслював надзвичайний демократизм його творчості, що заслуговувало на повагу не лише його земляків. Звертаючи увагу на революційний характер поезії Словацького, перекладач зауважив «боротьба за свободу, протест проти насилля на духом, над народними повстаннями, віра у перемогу духа, любов до всіх людей – це найважливіші струни ліри Словацького». Стебніцький вважав поему «Anhelli» однією з найкращих поем Словацького, написану у 1837-38 рр. у час розквіту його таланту. Твір був перекладений повністю, без будь-яких змін і доповнень. Перекладач зберіг форму поеми, поділ на частини, синтаксичну структураїнській мові [2].

Демократичний настрій творів Ю. Словацького, його своєрідний стиль і сублімована мова привернули увагу Олени Пчілки, відомої української письменниці творів для дітей та суспільної діячки. У 1909 році на шпальтах

журналу «Рідний Край» вона опублікувала свій переклад ліричних творів віршів і фрагменти драми «Lilla Weneda» Ю.Словацького. Через рік письменниця видала невеличку книгу про Юліуша Словацького, котрою підсумувала урочистості ювілею на Україні, пов'язаного з сотою річницею від дня народження видатного польського поета. До власних перекладів Олена Пчілка додала ще коротку біографію польського романтика та нарис творчості [2].

Як бачимо, твори Юліуша Словацького поступово, але впевнено прокладали собі шлях до українського читача. В період від 1876 до 1910 року перекладено велику кількість творів поета. Слід зауважити, що значну роль у процесі популяризації творчості видатного польського романтика відіграла українська періодика.

Список використаної літератури

1. Матвіїшин Я.О. Переклади та інші рукописні матеріали, що стосуються Юліуша Словацького в архівах і бібліотеках Києва. Dialog dwóch kultur. Діалог двох культур. Rocznik XI. Zeszyt I. 3-10 września 2026 roku. Warszawa, 2017. С.76-84
2. Ciwkacz Olga. Twórczość Juliusza Słowackiego w ukraińskich czasopismach i drukach zwartych końca XIX i początku XX wieku. [file:///C:/Users/Admin/Downloads/Tw%C3%B3rczo%C5%9B%C4%87 Juliusza S%C5%82owackiego w uk-2.pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/Tw%C3%B3rczo%C5%9B%C4%87%20Juliusza%20owackiego%20w%20uk-2.pdf)
3. Korbycz H. Literatura polska na łamach „LNW” (1898-1906), „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze : spotkania polsko-ukraińskie : studia ucrainica”, 1998, nr 6-7, s. 219.
4. „Zapiski Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki” (1892-1938) – czasopismo Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki we Lwowie

Ольга Пелешок,

доктор філософії з журналістики, асистент,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

МЕДІАРЕЦЕПЦІЯ ПОСТАТІ ЮЛУША СЛОВАЦЬКОГО: КРАЄЗНАВЧО-БІБЛОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД ГАЗЕТНИХ ПУБЛІКАЦІЙ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

Співвідношення журналістики та краєзнавчої регіоналістики нашої країни, що може бути витлумачене поліваріантно, є одним із наріжних питань сучасного журналістикознавства. Саме тому, в сучасних умовах, тема краєзнавчої наповненості преси виглядає найбільш змістовною, оскільки часто найбільш релевантним підходом до подання такої інформації є її вплетення в потік регіональних подій.

Кожен регіон України має своїх видатних особистостей у різних сферах життя. Їх праця концентрує в собі визначні здобутки історії, літератури, культури, мистецтва, краєзнавства, тому відображення цих постатей та їх діяльності у медіасередовищі, безсумнівно, впливає на формування національної свідомості суспільства, його національної ідентичності. Тому краєзнавчі матеріали, присвячені відомим чи малознаним особистостям, які працювали і проявили себе в різних царинах суспільної діяльності, є одним із важливих компонентів контенту регіональної преси.

Шведський дослідник Ніклас Бернсанд зауважує, що «газети зазвичай звертаються до певних історичних тем не випадково, а насамперед тоді, коли певна подія, період чи постать з минулого викликає неоднозначні тлумачення, дискусію, дає підстави для різних оцінок і таким чином провокує суспільний інтерес» [11]. У ці вкрай напружені для українського народу дні преса привертає увагу до ролі і місця в нашій історії борців за волю і незалежність України за для наслідування їх життєвого і громадянського подвигу.

Із провідних польських романтиків українську лінію завжди розвивав уродженець нашого краю Ю. Словацький. Письменник розпочинав свій творчий шлях здобутками, які за тематикою та поетикою є пов'язаними з українською культурною традицією. Він натхненно поетизував наш край — «землю степу гладку й рівненьку», у чиїх «блакитних полях» так «сумно

душі», вчувається присутність Бога, бо ж то для нього тут «все цвіте і все в'яне» [1, с. 227-228]. Його постать символічна не лише в літературі, а й в історії двох народів. Він вважав, що має дві батьківщини – Україну і Польщу. «Вже живучи поза Україною і в еміграції, куди вимушено потрапив після підтримки польського повстання проти царя, він з великим інтересом вивчав історію України. Його поеми «Вацлав», «Мазепа», «Змій», «Ян Казимеж», створена у Кременці поетична повість «Ян Білецький» та інші базуються на українському фольклорі та козацькій історії» [15].

Медіарецепція визначних особистостей краю, як правило, представляє мистецький тематичний аспект газетних краєзнавчих матеріалів, які, на сторінках преси Тернопільщини, зустрічається досить часто. Це описи «життя й творчості діячів культури (представників освіти, науки, архітекторів, художників, письменників, акторів, видавців тощо, які проживали або бували в тому чи іншому регіоні, місті, селі, їхній вплив на суспільне та культурне життя краю)» [4]. Ця тематика передусім представлена публікаціями, які відображають творчі процеси в регіоні: висвітлюють діяльність місцевих літераторів та інших відомих особистостей краю. При цьому газетні наративи комплексно представляють біографічні дані цих людей, особливості їх творчості та зв'язки з місцевістю. У цю тематичну групу включаємо краєзнавчі наративи, подані у формі біографічних нарисів про митців та письменників краю, які мають персоніфікований характер. Це зумовлено згадуванням багатьох людей, які народилися в регіоні, пов'язали з ним певний етап свого життя, у певний період відзначалися досягненнями і здобутками. [16, с. 162].

Притаманним для краєзнавчих наративів мистецького спрямування є залучення хронологічно-історичних відомостей про життя і творчість галицьких письменників, про тогочасне літературне та мистецьке життя як загалом, так і за певними темами, проблемами, зокрема в ретроспекції. У структурі таких матеріалів здебільшого міститься інформаційна прив'язка до ювілейних дат. На сторінках преси тернопільського регіону віднаходимо чимало таких публікацій, у яких домінує постать Ю. Словацького. З нагоди

вшанування 151-ї річниці від дня народження письменника на сторінках кременецької районної газети «Діалог» віднаходимо публікацію *«Урочини пам'яті великого поета-кременчанина»* [10, с. 3], 195-та річниця від дня його народження представлена медіапублікацією *«З Юліушем Словацьким подорожуємо Україною...»* [7, с. 4], до 200-річчя від його уродин – *«Образ Юліуша в поезії й граніті пробуджує у нас чуття високі»* [14, с. 5], *«В пам'ять про Юліуша Словацького»* [21, с. 3], *«Я з вами жив, страждав і плакав з вами»* [22, с. 6], *«170 років від дня смерті Юліуша Словацького: «Та силу по собі я залишу фатальну»* [5, с. 6].

Чимало публікацій присвячені і музею Ю. Словацького в м. Кременці, який був збудований наприкінці XVIII ст.: *«Музей, який об'єднує народи»* [17, с. 4], *«Оновлена перлина Кременецького історико-культурного заповідника»* [3, с. 3], *«Музей Юліуша Словацького гостинно відчинив свої двері»* [2, с. 2], *«Прем'єри зустрінуться у музеї»* [9, с. 7], *«Запросив музей Ю. Словацького»* [19, с. 2] та ін. Про м. Кременець у житті й творчості письменника йдеться у публікаціях *«Там – під оком пам'яті...»* [18, с. 2], *«Наш земляк – Юліуш Словацький»* [13, с. 5]. Про маєток на Львівщині, який належав його родині і де письменник, уже смертельно хворий, прагнув оселитися, щоб насолоджуватися спокоєм в тіні розлогих лип читаємо у матеріалі *«Убині – край, сонцем золотий»* [8, с. 4]. Вшануванню пам'яті батьків письменника (матері С. Словацької-Бекю та батька Е. Словацького) приурочені дописи *«Квітка на могилу матері поета»* [12, с. 5], *«Мамине серце кликало до себе»* [20, с. 6], *«Батько великого кременчанина»* [6, с. 4].

Більшість медіарецепцій про постать Ю. Словацького знаходять своє відображення на сторінках районної газети «Діалог», яка виходить у м. Кременець, де народився письменник і яке сьогодні часто називають і «Волинськими Афінами», і «Воротами раю». Слід також відзначити, що більшість публікації, в яких йдеться про Ю. Словацького, часто ілюстровані фото, архівними документами та матеріалами, які містять потужний інформаційний потенціал щодо цікавих сторінок його життєпису.

Проведений краєзнавчо-бібліографічний огляд газетних публікацій Тернопільщини засвідчує достатню кількість в регіональному медіасередовищі узагальнюючих публікацій, які б висвітлювали біографію визначного польсько-українського письменника. Подібні дослідження на цю тему є актуальними та затребуваними. В свою чергу, публіцистичні нариси-розповіді про відомих людей нашого краю, що продукують сьогодні місцеві медіа – це яскраві та багатоаспектні сторінки нашої історії, які слугують чи не єдиним повноцінним джерелом щодо біографії окремої особистості, оскільки концентрують максимальний інформаційний потенціал про життя та професійну діяльність людей, які зробили помітний внесок у розвиток свого регіону.

Список використаної літератури

1. Василенко Я. В. Українське козацтво в дзеркалах романтичних літератур Слов'янщини. *I Міжнародна славістична конференція, присвячена пам'яті святих Кирила і Мефодія* : тези доп., 11 трав. 2021 р., Харків / редкол.: О. О. Маленко та ін. Харків, 2021. С. 223–230.
2. Вікторов В. Музей Юліуша Словацького гостинно відчинив свої двері. *Діалог*. 2004. 25 верес. С. 2.
3. Вікторов В. Оновлена перлина Кременецького історико-культурного заповідника. *Діалог*. 2002. 11 трав. С. 3.
4. Волинець І. М. Методичні аспекти вивчення літературного краєзнавства у профільній школі. Народна освіта : електронне наукове фахове видання. [URL:https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/11/statti/volinec.htm](https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/11/statti/volinec.htm) (дата звернення: 01.10.2023).
5. Гаськевич О. 170 років від дня смерті Юліуша Словацького: «Та силу по собі я залишу фатальну» *Діалог*. 2019. 12 квіт. С. 6.
6. Гаськевич О. Батько великого кременчанина. *Діалог*. 2003. 15 листоп. С. 4.
7. Гаськевич О. З Юліушем Словацьким подорожуємо Україною... *Діалог*. 2004. 7 серп. С. 4.
8. Гаськевич О. Убині – край, сонцем золотий. *Діалог*. 2011. 23 верес. С. 4.
9. Гродецька В. Прем'єри зустрінуться у музеї. *Ria plus*. 2004. 8 верес. С. 7.

10. Гуславська Я. Урочини пам'яті великого поета-крем'янчанина. *Діалог*. 2000. 15 квіт. С. 3
11. Кісь О. Пам'ять етнічної різноманітності в місцевих газетах: 600-річний ювілей міста Чернівці. Інститут народознавства НАН України. Відділ соціальної антропології, URL: <https://socialanthropology.org.ua/seminars/pamyat-etnichnoyi-riznomanitnosti-v-mistsevykhgazetakh/> (дата звернення: 13.06.2019).
12. Ковальков Ю. Квітка на могилу матері поета. *Вільне життя*. 2005. 8 жовт. С. 5.
13. Крутевич В. Наш земляк – Юліуш Словацький. *Діалог*. 2018. 7 верес. С. 5.
14. Макаренко О. Образ Юліуша в поезії й граніті пробуджує у нас чуття високі. *Діалог*. 2009. 21 серп. С. 5.
15. Одарченко В. Рік Юліуша Словацького відзначають польсько-українські культурні інституції. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1823032.html> (дата звернення: 12.02.2024).
16. Пелешок О. О. Краєзнавчий наратив районної преси Тернопільщини початку ХХІ століття: дис. ... докт. філософ : 061 Журналістика. Тернопіль, 2022. 257 с.
17. Сеніна Т. Музей, який об'єднує народи. *Вільне життя*. 2001. 24 трав. С. 4.
18. Скакальська Л. «Там – під оком пам'яті...». *Діалог*. 2003. 17 трав. С. 2.
19. Фарина І. Запросив музей Ю. Словацького. *Свобода*. 2004. 22 верес. С. 2.
20. Фарина І. Мамине серце кликало до себе. *Свобода*. 2005. 10 верес. С. 6.
21. Черемшинський О. В пам'ять про Юліуша Словацького. *Вісті Придністров'я*. 2009. 28 серп. С. 3.
22. Чижишин Л. Я з вами жив, страждав і плакав з вами. *Вільне життя*. 2009. 28 серп. С. 6.

Елеонора Палихата,
доктор педагогічних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

PER ASPERA AD ASTRA

Анотація

У дослідженні проаналізовано твори Юліуша Словацького «Ода вольності», «Дайте землі мені смужку єдину», «Мелодія, II», «Мелодія, I», «Не може недоля мене пригнобити...», у яких простежено думки, переживання автора у результаті його життєвих непорозумінь: творчості, коханні, пошуках музи, натхнення ... Пророче відобразив поет події сучасної України з метою оновлення світу, що сучасникам дається нелегко. Поет починає розуміти, що значних успіхів можна досягнути, лише пройшовши важку школу життя.

Ключові слова: ліричні здібності, поетична душа, Україна, Польща, патріотизм.

Keywords: lyrical abilities, poetic soul, Ukraine, Poland, patriotism.

Автором латинського вислову, яким ми назвали тези, Per aspera ad astra, що в перекладі означає «Крізь терня до зір», або «Крізь труднощі до зірок» вважається Луцій Анней Сенека, стародавньоримський філософ, поет і державний діяч того часу.

Боротьба за успіхи у творчості, сердечні муки від нетривалого кохання, спостереження за долею своєї країни, смуток, печаль, трагізм, невідворотність долі, часто й розчарування супроводжують окремі поетичні твори Юліуша Словацького, який мав дві Батьківщини: ту, що народила, дала життя, відкрила світ, і ту, що виховала, дала освіту і розуміння сутності буття.

Предметом дослідження творчості Юліуша Словацького були Д. Павличко, поет, літературний критик, громадсько-політичний діяч, дипломат, Посол України в Республіці Польща (1999–2002 рр.), лауреат Національної премії імені Т. Г. Шевченка, Герой України; Станіслав Шевченко, який зосереджував увагу на творах Ю. Словацького, присвячених Україні й українським козакам; Г. Чернихівський, Є. Нахлік, Й. Лось, М. Рильський, О. Пчілка, Т. Сеніна, М. Гецевич, О. Гаськович,

Р. Радишевський та багато інших дослідників, які вказували на особливо ніжні почуття синівської любові Ю. Словацького до своєї Батьківщини – першої матері, України, яка пустила його у світ як поета, що прославив у своїх творах ще й Польщу, як другу матір, де високо оцінюють його творчість і щорічно вшановують його пам'ять.

Мета нашого дослідження – провести аналіз окремих поезій, які дають можливість зрозуміти умови життя і творчості Юліуша Словацького як поета, усвідомити його інтереси, запити і зрозуміти пророче бачення майбутнього – свого, України і Польщі.

Шукаючи натхнення, «достойний дар», як зазначено в поезії, «блукав квітчастими ланами України» під час її відвідування, мріяв знайти цвіт папороті, зірвати і подарувати своєму достойному дару, але зрозумівши, що не все омріяне так швидко здійснюється, розчаровано і поспішно, як ми вважаємо, робить висновок: «видно, не росте цвіт щастя на землі, щастю справжньому на світі не блищати». Від того засмучений, висловлює думку, що «ніколи той, хто сумувать не вмів, не зможе оцінить і дні життя щасливі». І все-таки сподівання, очікування щастя, зірки найяснішої для себе, в якій накопичені тільки йому відомі інтенції, важливі також і для своєї батьківщини, уже Польщі, надають поетові силу любові синівської, силу нездоланного патріотизму: «зразу ж зберу свою міць потайну, крила розкину – і зірки сягну»; уповаючи на допомогу вишніх сил, «я хилюся в молитві, молячись Богу за люд, за Вітчизну» та, мабуть, і за себе.

Свої ліричні здібності автор порівнює, зі «второваною, гожою дорогою», що має за мету: «жити – страждати – творити», порівнює їх також із духом у вигляді жайвора, що «в просторінь пряне». І знову звертається до Бога «Дай поміч ти жайвору, Боже мій правий, хай весело злине, хай високо стане». А також свою поетичну душу порівнює з ластівкою: «угору душа, наче ластівка, мчиться» і просить у Бога «Дай поміч тій пташці, що в світло безкрає втопила свої звеселілі очиці».

Уся метафорична сутність звертань привертає увагу читача до розуміння прагнення поета досягти успіхів у своїй поетичній творчості, уповаючи при цьому на допомогу небесних сил.

Ще в 1841 році, більше, як 185 років тому назад, Юліуш Словацький пророчо відобразив ситуацію сьогодношньої України, де йде війна з російськими фашистами, які порядкують на окупованих територіях, несуть смерть, нищать українські міста і села, обкрадають український народ. І ми, в унісон із поетом, звертаємося: «Ти, Боже, шлеш свої убивчі стріли на оборонців краю з висоти! Тебе цим прахом молимо щосили, хоч нашу смерть ти сонцем освіти! Хай з брам небесних зійде день над краєм, хай бачить світ, як ми отут конаєм!» і боремось «за Україну, за її волю, за честь і славу, за народ» (в останніх лапках слова пісні Миколи Вороного «За Україну»).

Але, як відзначає поет, не може ця недоля нас пригнобити. Так, край наш палає, Україна в огні, але кличуть на битву нас прагнення волі, самостійності, патріотизму, любові, бажання злагоди, сльози осиротілих матерів, вірних дружин, рідних діточок. І стійкий воїн, «ворога гонячи грізно», на трон ставить постать вільної духом людини самостійної України.

Слова Ю. Словацького відповідають подіям спраглої волі сучасної України: «Тож ночі не бува над вільною землею. Свобода, як орел, летить до всіх країн. Бог вільні племена вкрив ласкою своєю; героїв нагородить він».

Повернеться «кохання колишнього світлі години, посвітачі в сяйві зірниць заяснілі; тепер же значніші є справи в людини, великі й печальні, мов сонце на схилі». Спостерігаємо, що з початку XIX століття було видно події XXI століття. В «Оді вольності» висвітлено майбутнє не тільки України і Польщі, а й цілого, вже зміненого, оновленого світу, де у своїх пророчих словах поет висловлює прощання зі старим, мертвим світом і радість від оновленого, вільного світу, порівнявши його з ангелом волі: «Злети, світлий ангеле волі, над мертвим полинувши світом! Уже на вітчизни престолі

сплелися вінки пишним цвітом і пахощі в'ються з кадила! Поглянь же: це світ обновилося, це люди живуть по-новому!».

Роздуми, висвітлені в матеріалах тез, побудовані на основі творів Юліуша Словацького, написаних на початку ХІХ століття, мелодійно-прогресивна тематика яких явно актуальна й сьогодні.

Ірина Бабій,

кандидат філологічних наук, доцент,

Ніна Свистун,

кандидат філологічних наук, доцент,

Тернопільський національний педагогічний

університет імені Володимира Гнатюка

ДІЄСЛІВНІ ОДНОЯДЕРНІ РЕЧЕННЯ У ТВОРАХ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО: СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Анотація

Представлено структурно-функціональний аспект дієслівних одноядерних речень у творах Юліуша Словацького. Виявлено та проаналізовано різні види таких конструкцій. Прикладами проілюстровано, які односкладні речення ужиті автором та яку роль вони відіграють у художній мові письменника.

Ключові слова: *одноядерні речення, типи одноядерних речень, означено-особові речення, неозначено-особові речення, безособові речення, інфінітивні речення.*

Key words: *one-member sentence, types of one-member sentences, definite-personal sentences, indefinite-personal sentences, impersonal sentences, infinitive sentences.*

Сучасний етап розвитку синтаксичної науки позначений утвердженням диференційованого та комплексного підходу до аналізу реченнєвих структур з урахуванням формального, семантичного й комунікативного рівнів мови його організації. Напрямок нашого дослідження зумовлений потребою в систематизації наукових міркувань щодо реченнєвих структур у творах письменників. До конструкцій, які ще не стали об'єктом такого всебічного аналізу, належать одноядерні речення у творчості Юліуша Словацького. Ми їх розглядаємо у перекладах М. Зерова.

Вагомими напрацюваннями у синтаксисі, зокрема у дослідженнях простих речень, є теоретичні праці таких відомих науковців, як: І. Вихованець, Н. Гуйванюк, К. Городенська, А. Загнітко, М. Кобилянська, І. Слинько, К. Шульжук та ін.

Односкладні речення – це самостійні синтаксичні одиниці, які мають широкі виражальні можливості й специфіку вживання. На сучасному етапі розвитку синтаксичної науки такі речення розглядають як повні прості, предикативний центр яких ґрунтується на функціонуванні єдиного поширеного або не поширеного залежними компонентами головного члена, співвідносного з підметом чи присудком.

Поряд із терміном «односкладні» існує термін «одноядерні» речення (І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська) [1, с. 185], яким ми і послуговуємося.

К. Шульжук у межах дієслівних виділяє такі типи односкладних речень з урахуванням формально-граматичних і семантичних ознак: означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові, інфінітивні [3, с. 114]. Ми у своїй праці дотримуємося саме цієї класифікації.

Оскільки ми аналізуємо творчість Ю. Словацького з погляду лінгвістики, то зазначимо, що митець є письменником надзвичайного світобачення. Зважаємо насамперед на мовне багатство поетичних творів. Художня мова письменника багата, барвіста, неординарна. Щодо синтаксичних особливостей, то митець загалом віддає перевагу складним

реченням, проте й прості та ускладнені конструкції активно вжиті. У коло наших зацікавлень увійшли одноядерні (односкладні) речення.

Означено-особові речення – це речення, головний член яких виражений дієсловом дійсного способу у формі першої/другої особи однини/множини теперішнього чи майбутнього часу, а також наказового способу і вказує особовим закінченням на означену особу. У поетичних творах Юліуша Словацького ці конструкції мають високу частотність і представлені так: *Меча, на жаль, не маю* [2, с. 15]; *Молюся, пані* [2, с. 68]; *Тепер даремно знижуєш очиці і губоньки закушуєш розжеві...* [2, с. 147]; *Викручуєшся підло, низько* [2, с. 153]; *Кинь рукавичку геть!* [2, с. 15]; *Вийди з зали!* [2, с. 16]; *Побудь, побудь ще хвильку!* [2, с. 144]; *Прошу, благаю, випровадь подалі ту золочену ляльку* [2, с. 146]. Зауважимо, що головний член означено-особових речень, виражений особовим дієсловом 1-ї особи однини, виступає не лише структурним, а й семантичним центром речення. Дієслова наказового способу надають висловлюванню емоційності. Спостереження за функціонуванням односкладних означено-особових речень у творах Юліуша Словацького засвідчує їх широку уживаність. Дані статистичного опрацювання знайдених означено-особових речень переконливо доводять, що саме вони складають найбільшу частку від усіх аналізованих односкладних речень. Ці реченнєві структури виконують різноманітні функції: допомагають розкрити внутрішній світ героя, створити атмосферу розмови тощо.

Неозначено-особові речення – це такі одноядерні речення, у яких дійова особа мислиться невизначено, чітко не окреслено, а співвідносний із присудком головний член виражається дієсловом у формі третьої особи множини теперішнього чи майбутнього часу або формою множини минулого часу дійсного способу. У творчості Юліуша Словацького знаходимо такі зразки: *Вернуться, напевно* [2, с. 293]; *Наберуть суниць* [2, с. 294]; *Нехай тобі там косу заплітають, хай свіжим цвітом рясно уквітчають* [2, с. 296]; *Звідки принесли оцю троянду білу в червоних плямах?* [2, с. 301]. Неозначено-особові речення трапляються значно менше, проте вони є важливими для

творчої манери письменника, оскільки іноді виступають структурним центром висловлювання, несуть велике смислове навантаження. Дія, що позначається дієсловом у формі третьої особи множини, стосується невизначеної кількості осіб, що для мовця не має принципового значення.

У ході аналізу нами не виявлено узагальнено-особових речень, у яких позначувана головним членом дія мислиться узагальнено і стосується будь-якої особи. Як відомо, такі речення вживаються в основному в усній народній творчості, поширені серед прислів'їв, приказок, і, зрозуміло, що в авторському художньому тексті можуть траплятися в одиничних випадках або взагалі відсутні (Пор.: *У лиху годину пізнаєш вірну людину; Маслом каші не зіпсуєш і под.*).

Цікаво простежити у творчості Юліуша Словацького функціонування безособових речень. Дія або стан у них мисляться як незалежні від діяча або носія стану. У таких реченнях виражається настрій, стан людини й фізичні відчуття, що дає змогу авторові наблизити читача до внутрішніх переживань героїв: *Тобі не прикро?* [2, с. 112]; *Нехай йому не тьмяно буде в очах* [2, с. 118]; *В належний спосіб взято до уваги?* [2, с. 119]; *...чи спечено воли?* [2, с. 119].

На сучасному етапі розвитку синтаксису в окремий тип односкладних речень виокремлюють інфінітивні речення, головний член яких виражений синтаксично незалежним інфінітивом. У творах Ю. Словацького вони теж трапилися: *Спочить на шлюбнім ложі...* [2, с. 102]; *Заснути б* [2, с. 100]; *А чи не вивести нам кола в сад?* [2, с. 119]; *Так жартувати?* [2, с. 122].

Отже, дослідивши дієслівні одноядерні речення, бачимо, що у творах Ю. Словацького (у перекладах М. Зерова) активно функціонують такі речення майже усіх різновидів, які допомагають створити особливий, неповторний світ, де письменник відкриває свої переживання, думки, враження від людей. Доведено, що автор віддає перевагу означено-особовим реченням. Неозначено-особові, безособові та інфінітивні речення вживаються менше. Не виявлено узагальнено-особових конструкцій. Загалом односкладні речення

відіграють важливу роль і становлять невід'ємну частину мовної системи художнього тексту, а їх функціонування та семантико-стилістична роль регламентуються індивідуально-авторським стилем. Подібна проблематика буде актуальною у подальших дослідженнях синтаксичних особливостей мови художніх творів українських письменників.

Список використаної літератури

1. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. Київ: Вища школа, 1994. 670 с.
2. Словацький Ю. Вибрані твори: У 2-х т. Т. II. Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1959. 567 с.
3. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ: Академія, 2010. 408 с.

Наталія Матвеева,
доктор філософії з філології, викладач,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Інститут української мови НАН України

МОВНИЙ І КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація

Тези присвячено аналізу мовного й культурного аспектів національного відродження в Україні на початку ХХ століття. Основну увагу зосереджено на мові української періодики, зокрема щоденної українськомовної газети «Рада». З'ясовано, що процес українізації 20-х років ХХ ст. був початковим етапом радянської ідеології, кінцевим результатом якої мало стати злиття націй.

Ключові слова: національне відродження, цензура, періодика, українізація.

Keywords: national revival, censorship, periodicals, Ukrainianization.

Повалення царського режиму на початку ХХ століття ознаменувало нову хвилю національного відродження України. Після скасування Валуєвського циркуляру й Емського указу, що великою мірою загальмували розвиток української мови та культури на довгий період, відбулося послаблення мовного режиму.

Метою нашого дослідження є аналіз мовного й культурного аспектів національного відродження країни на початку ХХ ст.

Важливим наслідком скасування цензури стала поява українськомовної періодики. Зокрема, з 1906 р. в Києві розпочалося видання щоденної українськомовної газети «Рада», яка проіснувала до 1919 р, щоправда, з перервами. Потреба створення таких газет була цілком зрозумілою, позаяк українці прагнули консолідуватися і відокремитися від Росії. Так, у листі Л. М. Жебуньова до фундатора газети Є. Х. Чикаленка засвідчено той факт, що населення охоче сприймало українську мову на сторінках газети, однак люди певною мірою відвикли від рідної мови, а отже, місія газети ставала ще актуальнішою [2, с. 55].

Питання мови української преси було справді надзвичайно важливим. Через наслідки політики русифікації багато людей виписували російські газети, які були звичніші для них і з новішою інформацією. Є. Х. Чикаленко неодноразово наголошував на проблемі конкурентоспроможності української газети, підкреслюючи, що ті люди, які вміють говорити селянською українською мовою, не виписуватимуть «Ради», бо вони краще зрозуміють газету російську, та й та дасть їм більше новин, які до того ж будуть свіжіші [10, с. 57]. З огляду на це українській пресі було доволі важко змагатися з російською, престиж якої, очевидно, був значно вищим.

Окрім конкуренції, українська газета зіштовхнулася зі ще однією серйозною проблемою – відсутність українськомовного читача: «По городах нема ще інтелігенції, яка б говорила по-українському вдома, в родині, на вулиці і взагалі скрізь, вона ще тільки народжується. Про сільський народ я й не кажу, бо він або зовсім неграмотний, або покалічений російською школою

і не може, а то й не хоче читати української газети, яка пишеться мовою, виробленою хоч і на народній основі, але з масою слів і виразів не народних і чужих народів, бо він їх не чує ні в школі, ні в суді, ні в житті». Тому «виходить так зване зачароване коло, – продовжує Є. Х. Чикаленко, – щоб існувала преса, треба свідомого громадянства, щоб було свідоме громадянство, треба, щоб існувала преса!» [10, с. 56–58].

Оскільки в Києві на початку ХХ ст. домінували росіяни та українці, виховані під впливом російської ідеології, то свідомого громадянства було небагато. На таке становище української мови вказує також Г. Юзевський, зауважуючи, що на той час саме російська «звучала на вулицях, у магазинах, трамваях, службах, установах. Нею розмовляли старші, молодь, діти» [11, с. 81].

Таким чином, українська газета, окрім конкуренції з російською газетою, повинна була долати опір певного прошарку народу й уряду [7, с. 74]. Московське керівництво неодноразово наголошувало на негативному ставленні до української періодики. Якщо воно й визнавало «логічність існування преси для всіх недержавних народів», то для українців уважало її непотрібною, бо «все малороссы прекрасно понимают по-русски» [10, с. 13].

Однак українськомовну газету все-таки продовжували видавати, а коло її читачів поступово розширювалося. Л. М. Жебуньов засвідчував упевненість у великій місії українськомовної газети в одному з листів до Є. Х. Чикаленка, де писав, що «звичка до мови – діло часу, і не може вона не посуватись наперед». А тому той, хто читав її впродовж року, «не може не стати свідомим українцем, і не може бути, щоб він мовчав, нікого не нахилив до українства» [2, с. 87].

До речі, становище преси в містах виявилось дещо кращим, ніж у селах, позаяк у великих населених пунктах значно легше виписувати українську газету [7, с. 74]. Тут адміністрація не мала змоги аж настільки контролювати приватне життя людей, тому мешканцям міста було простіше виписувати «Раду», чи навіть «Слово», «і не чути, щоб коли видирали ці часописи, як це мало не скрізь робила сільська поліція» [10, с. 57]. Хоча й серед селян уже

з'являлися люди, які з великим задоволенням читали українські книжки й газети, що в той час було великим ризиком, бо за передплату українського часопису могли навіть звільнити з роботи [10, с. 57]. Отож, як бачимо, українська преса таки змогла зайняти свою нішу в національному відновленні держави й згуртувати навколо себе велике коло свідомих громадян.

Однак національне відродження все ж починалося зі столиці. Це було зрозуміло Московському уряду, тому він всіляко обмежував діяльність активістів і забороняв різноманітні демонстрації. Особливо складною була ситуація з відзначенням столітнього ювілею Т. Г. Шевченка. Відомо, що Україна з великою радістю готувалася вшанувати пам'ять Кобзаря, але російська преса всіма силами намагалася зневажити його ім'я. «Київська права преса – націоналістичний «Кієвлянин» та чорносотенний «Кієв»..., а за ними і вся права преса по всій Росії... чого тільки не наговорили, – згадує в щоденнику Є. Х. Чикаленко. – Шевченко – безбожник, богохульник, сепаратист, ворог російської державності. І от мазепинці хочуть такому злочинцеві ставити пам'ятник у «святom Кієве» та святкувати його 100-літній ювілей. Мазепинці, мовляв, добре знають, що він нездара, що вірші йому писав Куліш, що він п'яниця та аморальна людина, але вони хочуть скористатись його популярним іменем, щоб зробити гучну політичну, сепаратистичну демонстрацію» [10, с. 310]. З огляду на це всі заплановані дії на честь ювілею Кобзаря в столиці були заборонені, а українцям навіть не вдалося поставити пам'ятник чи назвати його іменем якусь київську вулицю чи площу.

Утім на той час багато українців вже були національно свідомими, що дозволяло їм виступати проти наказів московського уряду. В результаті заборони святкування столітнього ювілею Шевченка відбулися масові демонстрації студентів у Києві. Відомо, що понад 1800 людей прийшли до приміщення Комерційного інституту (зараз у цьому будинку знаходиться Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова), де співали «Вічная пам'ять» і розкидали прокламації. Одночасно з цим заходом різні акції відбувалися біля Володимирського й Софійського соборів [8, с. 526–529].

Таким чином, заборони царського уряду відзначати ювілей Т. Г. Шевченка викликали зворотню реакцію суспільства: під їх впливом на бік українського руху перейшли навіть ті, хто раніше тримався осторонь [1, с. 69].

У період національного відродження країни збільшився обсяг української книжкової продукції, з'явилися нові видавництва і книгарні, поживалося театральне життя. Щоправда, політика українізації, яку провадило більшовицьке керівництво у 20-х рр. ХХ ст., була лише прихованим курсом радянської влади, у перспективі спрямованим на русифікацію і денаціоналізацію всіх народів СРСР, у тому числі українського. За словами Л. Т. Масенко, політика коренізації мала на меті тільки «світоглядну уніфікацію суспільства на ґрунті поширення єдиної комуністичної ідеології, що ефективніше можна було зробити, провадячи пропаганду національними мовами народів колишньої Російської імперії» [4, с. 27].

Таким чином, процес українізації був лише початковим етапом в ідеології більшовиків, який уже в 30-х рр. ХХ ст. замінили політикою формування з багатьох народів Радянського Союзу однорідного в ідеологічному й мовно-культурному плані населення, позбавленого свободи самовираження [5, с. 44]. Засуджуючи лише на словах Валуєвський циркуляр, радянське керівництво насправді здійснювало його практичну реалізацію [9, с. 6], кінцевою метою якого було повне знищення української мови.

У зв'язку з цим постійно пропагувалася думка про те, що українська й російська мови виникли з одного ґрунту, вони є братами. Відповідно, російська, як старший брат, мала низку переваг. Саме тому їй надавали статус другої рідної мови, мови міжнаціонального спілкування в СРСР, мови всесвітнього значення і такої, якою говорили навіть вожді світового пролетаріату Ленін і Сталін, що мало би ще більше сприяти зростанню її престижності [6, с. 193].

Отже, через свою мовну політику Московія досягла того, щоб українська та російська мови не розрізнялися, а сприймалися як спільні, братні, однаково рідні. Радянському режиму вдалося виховати в українців комплекс

неповноцінності й меншовартості, який певною мірою залишився і до сьогодні [7, с. 80]. Таким чином, асиміляція, що тривала декілька століть, а також насадження думки про російську мову як рідну, призвели до руйнації національної та мовної ідентичностей українців.

Список використаної літератури

1. Грицак Я. Нариси з історії України: формування української модерної нації. URL : <http://history.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Grycak.pdf>
2. Листи Леоніда Жебуньова до Євгена Чикаленка 1907 – 1919 роки / упоряд. Старовойтенко І. Київ, 2005. 252 с.
3. Масенко Л. Т. 100-річний ювілей Шевченка в Києві: демонстрації, співи і бійки. *День*. URL : <http://incognita.day.kiev.ua/100-richnij-yuvilej-shevchenka-v-kiyevi-demonstracziyi-spivi-i-bijki.html>
4. Масенко Л. Т. Доба українізації 20-х років ХХ ст.: засади освітньої й культурної політики Миколи Скрипника. *Дивослово*. Київ, 2004. № 5. С. 27–30.
5. Масенко Л. Т. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 163 с.
6. Масенко Л. Т. Мова радянського тоталітаризму. Київ: ТОВ «Видавництво "Кліо"», 2017. 240 с.
7. Матвеева Н. Українсько-російський білінгвізм і диглосія в сучасному комунікативному просторі Києва. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі гуманітарних наук зі спеціальності 035 Філологія. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль. Інститут української мови НАН України. Київ, 2021.
8. Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання (1847 – 1914). Збірник документів і матеріалів / відп. ред. Боряк Г.; упоряд. Боряк Г., Баран В. та ін.; НАН України, Ін-т історії України; Укрдержархів, ЦДІАК України. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2013. LXII; 810 с.
9. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду : документи і матеріали / Упор. Масенко Л. Т. та ін. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 399 с.
10. Чикаленко Є. Х. Щоденник (1907 – 1917). Київ: Темпора, 2011. 480 с.
11. Юзевський Г. Замість щоденника / пер. Васейко Ю. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 168 с.

Тетяна Скуратко,
кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ОБРАЗ УКРАЇНИ В ПОЕЗІЇ Ю. СЛОВАЦЬКОГО

Юліуш Словацький – видатний польський поет, драматург, епістолограф, який усе життя «носив у серці Україну». Український колорит, образ кременецьких краєвидів є наскрізним у творчості Ю. Словацького: «з блакиттю і золотом подільської далечі, з квітами, що росли під вікнами та попід тинами тамтешніх осель» [5, с. 17].

Як зазначає дослідник творчості Юліуша Словацького Ростислав Радишевський, «У частині творів Словацького відтворено події з історії України, яку дуже любив як свою малу Вітчизну. Драми «Срібний сон Саломеї», «Беньовський», «Ксьондз Марек» присвячені добі Коліївщини та Барської конфедерації 1768; «Ян-Казимир» (дійшла в уривках) – добі Хмельниччини. Події в драмі «Мазепа» відбуваються в подільському замку, в поетичній повісті «Змій» відтворено образ козацтва, у незакінченому романі «Король Лядови» (1832, франц. мовою) сюжет розгортається в просторі славнозвісної «Софіївки» та на Поділлі. В ін. творах поета змальовано пейзажі Волині, Поділля, міста Кременець («Фантазій», «Балладина», «Лілля Венеда»), використано україномовні елементи («Українська думка», «Змій») [3, с. 632].

Варто зазначити, що творчість Ю. Словацького завжди привертала увагу українських дослідників, адже, як зазначає Р. Радишевський, «серед польських романтиків саме Юліуш Словацький поряд з Адамом Міцкевичем найбільше прислужився рідній літературі в утвердженні високих принципів історично достовірного зображення дійсності, народності, патріотизму» [2, с. 3]. Тема України у творчості польського автора з українським корінням пролягла червоною ниткою у дослідженнях В. Бутина, Г. Вервеса,

Г. Грабовича, М. Драгоманова, С. Маковського, С. Левінської, Д. Павличка, О. Пчілки, Р. Радишевського, М. Рильського, Є. Рихліка, І. Франка, Г. Чернихівського та ін.

Варто вказати і на те, що твори Ю. Словацького перекладалися на українську мову в усі часи (М. Бажан, В. Білоцерківський, І. Верхратський, М. Зеров, М. Зісман, Р. Лубківський, Д. Павличко, О. Пчілка, М. Рильський, М. Старицький тощо).

У багатьох поетичних творах Ю. Словацького простежуємо мотив туги за Україною, рідними краєвидами: «В рідній країні за мене лунає / Чиста молитва із серця дитини, / Та корабель мій у далі безкраї / Плине і плине. / Як тій молитві зм'якшить моє ложе? / Сумно так, боже!» [4, с. 13].

Ю. Словацький щиро захоплюється історією України («Мазепа», «Срібний сон Саломеї», «Беньовський», «Ксьондз Марек»), описує всі українські землі: Поділля, Волинь, Східну Галичину: «За короля було це Станіслава, / Убогий шляхтич на Поділлі жив; / Його з роками увінчала слава, / Та більше мучивсь він, аніж радів; / Відомо-бо – пора була кривава, / Весь край був на коні, серед боїв» [4, с. 30]. Автор щиро захоплюється красою «блакитноокої України»: «О боже! Хто не чув тебе в полях / Блакитної моєї України, / Коли душа, неначе вільний птах, / Із буйним вітром над землею лине...» [4, с. 92], його болить душа за страждання свого народу: «Не спить тиран, кривавими руками / Орлят катує – молодь і дітей» [4, с. 92]. Поет позиціонує себе, як українець, адже його рідний край – під «кременецькими горами»: «Народе мій! Коли б хвилини тої / Ти бачив, як смертельно я тужив, / Бо знав: як упаду я в тім двобої, / То опинюся в кігтях литвинів! / У рідний край тоді сягнуть рукою / По гору кременецьку я хотів, / Щоб зловорожу зграю розігнала / І поруч... ні! – щоб підо мною стала» [4, с. 94].

У поетичних творах Ю. Словацького віднаходимо традиції українського фольклору, адже автор знав життя українського народу, був обізнаний із скарбами народної творчості. Народнопісенні мотиви звучать,

наприклад, у творах «Українська дума», яка за життя поета не друкувалася, «Пісня козацької дівчини», «Змій» тощо.

Отже, багато поетичних творів Ю. Словацького оповиті любов'ю до України, сповнені глибокої поваги до рідного народу, його історії, культури, традицій, фольклору, замилюванням красою української природи. Поет усе своє життя відчував свою приналежність до України, що і відобразилося у його творчості: «А рідний край мій, де рясна травиця, / Де в луках плинуть молоко і кров – / Його я чисту заслужив любов!» [4, с. 94]. А любов Ю. Словацького до України і всього українського – щира, синівська, вічна.

Список використаної літератури

1. Нахлік Є. Образ і проблема України у творчості Юліуша Словацького [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://mjsk.te.ua/ru/slovatskiy-v-ukraine/98-obraz-i-problema-ukrayini-utvorchosti-juliusa-slovatskogo>
2. Радишевський Р. Юліуш Словацький : життя і творчість. К. : Дніпро, 1985. 207 с.
3. Радишевський Р. Словацький Юліуш] // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2012. Т. 9 : Прил. С. С. 632. ISBN 978-966-00-1290-5.
4. Рильський М. Зібрання творів у двадцяти томах. К. : Наукова думка, 1985. Т. 8: Поетичні переклади. 326 с.
5. Словацький Ю. Срібний міф України : Поезії. Поєми. Драми. Львів : Світ, 2005. 304 с.

Інеса Коцяба,
аспірантка кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

МЕТАФОРИЗАЦІЯ САКРАЛЬНОГО КОНЦЕПТУ «БОГ» (НА ПРИКЛАДІ ПОЕЗІЙ Ю. СЛОВАЦЬКОГО ТА Б. ЛЕПКОГО)

Анотація

Дослідження присвячене аналізу особливостей метафоричного втілення сакрального концепту «Бог», реалізованого в поетичних текстах Юліуша Словацького та Богдана Лепкого. У ході дослідження розглянуто антропоморфні та соціоморфні метафори як найпродуктивніші різновиди в досліджених творах. Проведені спостереження засвідчили, що, з одного боку, вони демонструють спільні елементи в розумінні Бога, що сягають універсальної картини світу, а з іншого – кожен з авторів втілює свої власні інтенції.

Ключові слова: *концепт, метафора, Бог, поетичний текст, Ю. Словацький, Б. Лепкий.*

Key words: *concept, metaphor, God, poetic text, Y. Slovatsky, B. Lepky.*

Сучасна наукова парадигма розглядає метафору як невід’ємну частину мовно-мисленневих процесів, з яскраво вираженим експресивним потенціалом і культурним забарвленням, що є результатом пізнання і творчих пошуків. Метафоричні втілення в сукупності з лексемами, словосполученнями, дериватами (виражені іменниками, прикметниками, дієсловами), фразеологічними одиницями, епітетами, порівняннями, синонімами тощо уможливають реконструкцію ідеальної сутності свідомості, яка здатна відображати сакральну картину світу.

Концепт у творчості того чи іншого автора творчо осмислюється, з виділенням оказіонального й узуального в ньому, реалізуючи різні асоціативні зв’язки. Важливою ознакою метафоричного втілення є об’єктивація засобами мови узвичаєних ознак. Аналізу концепту «Бог» в україністиці присвячені праці таких науковців, як М. Бойчук [1], Т. Вільчинська [2], П. Мацьків [8], метафору з урахуванням нових підходів досліджувала Л. Кравець [3].

Актуальність запропонованої теми визначає концептуальний підхід до аналізу особливостей метафоризації однієї із сакральних ідеальних сутностей, а саме концепту *Бог*, в індивідуально-авторських картинах світу польського та українського письменників – Юліуша Словацького та Богдана Лепкого.

Метою дослідження було з'ясувати специфіку метафоричного втілення концепту *Бог* у поетичній творчості українського і польського митців.

Проведене дослідження засвідчує, що обидва автори досить часто вдаються до аналогізації Бога з людиною, що втілюється в антропоморфній метафорі. Так, у творчості обох письменників (щоправда, у Б. Лепкого помітно більше) виявлено метафоризацію лексем на позначення різних частин тіла людини, як-от руки: «*А треба – йдіть на смерть по черзі, мов каміння, / Що з Божих рук летить на шанець, кров'ю вмите!..*» [9, с. 68]; «*Що злучили Божі руки, / Не розлучить чоловік*» [4, с. 68]; ноги: «*Христос на це нічого нам не рік, ... / Лиш показав кервав **ноги** нам*» [4, с. 138]; «*Ще ніч сповила Божі **руки й ноги***» [6, с. 136]; бік: «*Вінок терновий, **бік** пробитий...*» [9, с. 144]; очі: «*Прости, о Господи, прости / І не карай жорстоко! / На непростимії гріхи / Примкни ласкаве **око!***» [7, с. 168], голова: «*Лиш молот і кліщі, зняряддя мук, / Сторчать і цвяхи визирають з рук. / А з **голови** вінок на землю впав... / О Христе! Хто тебе так розвінчав?» [7, с. 203]; чоло, повіки: «*Сказав, **чоло** склонив, сльоза з **повік** / Упала*» [7, с. 204]; обличчя, лице: «*А ми **обличчя** Твоє промінисте / Затъмарили й воно тепер імлисте*» [6, с. 137]; «*Сільського маляра рука невчена / Уміла стільки смутку і терпіння / І стільки жалю в це **лице** вложити*» [6, с. 138]; ребра: «*Там, перед царськими воротами на плиті / Лежав Рознятий. / **Руки** мав пробиті, / **Ноги** і **ребра**, а кров неповинно / Спливала каплями великими важкими*» [6, с. 138]; пальці: *Близький час, / Що вчує світ Господній глас, / Господній він побачить **палець***» [7, с. 324]; уста: «*Пречиста Мати сина вповиває / І поцілуй складає на **устах***» [7, с. 43]; долоні: «*З долонь **Його** пробитих, / І з **голови**, з-під колючок тернових / Спливала кров*» [6, с. 142]; стопи: «*Криваві обіймаю **стопи**, / Перед страданнями корюся*» [6, с. 144].*

Окрім асоціативного поєднання з людським організмом, Б. Лепкий проєктує й інші властивості людини, зокрема можливість виконувати певні дії, що демонструють соціоморфні метафори. Так, Бог може *збирати (щось), плакати, сміятися, розрадити, потішити*. Це засвідчено метафоричними конструкціями у таких контекстах: «**Плакав Бог і чоловік**» [7, с. 204]; «*І здається, що й Христос заплаче, / Як уродиться і нас побачить*» [6, с. 11]; «**Зі всіх сторін зібрав Ти, Боже**» [4, с. 56]; «*Ходім відсіль! Не доторкаймо ран, / Тут Бог один розрадить і потішить*» [7, с. 349].

Трапляються в поезіях українського автора і перенесення, в яких експлікується розуміння Бога як оборонця, захисника, особливо під час війн, напр.: «**Най Бог** *останеться там! / Від Ногайця, Черкеси і Донця / Нехай він буде оборонця / Нашим жінкам*» [4, с. 131].

Здатність Бога впливати на долю людини, як і в етнокультурній традиції, Б. Лепкий втілює у термінах судочинства для більш чіткого розуміння його функцій. Перед Богом-суддею відповідатиме кожен сам на сам у визначений час, що об'єктивується у виявлених соціоморфних конструкціях так: «*Чи, може, вище Провидіння / Нам щось великого судило*» [4, с. 187]; «*Пора і нам / Зібрати з поля, / Що присудила Божья воля, / Як не гуртом, то сам на сам*» [7, с. 99]; «**Скарай їх тяжко, Боже!**» [4, с. 57]; «*Жили ви чесно, як Господь велів, / Господь розсудить вас і ворогів*» [7, с. 291].

Когнітивну багатогранність образу в поетичній канві Б. Лепкого засвідчує метафоричні уявлення про Бога як гостя, лікаря, воскресителя, учителя: «*Ріки, гори і кордони / Най почують благовість, / Що надходить добрий гість / Добрий гість, благий учитель, / Правди й волі воскреситель, / Лікар душ прибитих горем*» [6, с. 140]; «*Де ж ці слова, що їх учив Христос? / Де ж ці науки про ад і про рай*» [7, с. 199].

Аналіз досліджуваних контекстів засвідчив, що концепт «Бог» осмислюється також і в абстрактних категоріях, завдяки аналогіям із правдою, миром, всепрощенням, любов'ю, добром, напр.: «**Що знов Христос** *родивсь між нами, / Родилась правда, мир, любов / І всепрощення*» [4, с. 199].

У поезиці Ю. Словацького досить поширеним є зв'язок Бога зі словом: «*Вірую в Христа Господа, / Слово цілого світу*» [9, с. 79].

Часто у творчості обох письменників об'єктивуються асоціативні зв'язки між Богом та небесним царем, супроводжувані як позитивними, так і негативними конотаціями, пор.: «*Народу вільного спів / Занеси перед **Божий трон***» [9, с. 43] та «*А по трьох днях воскрес / І вознісся на небеса, / Звідкіль зійде **правити Царством Божим***» [5, с. 79]; «*У видиме **Царство Боже**, / Що **приходить із переминою / Природи тілесної нашої***» [5, с. 79]; «*Ввійшли ми в церкву, на коліна впали, / І перед **Бога Всевишнього трон** / Мої маленькі так смирно лежали, / Таким припали перед ним поклоном*» [5, с. 433]; «*І Ти, **Всевишній, що правиш над світом**, / І печалишся мушкою і цвітом*» [5, с. 434].

Близькими за змістом є осмислення в поезіях Ю. Словацького Бога як пана, в якого людина служить: «*Я довершив тяжку, сувору **Боже службу** / І в неоплакану труну лягти вже мушу*» [9, с. 68]; «*В покорі, на колінах – тих спромога, / Хто в **Господа смиренний робітник!***» [9, с. 74].

Індивідуально-авторське осмислення Бога в поезіях Б. Лепкого простежується через аналогії зі свідком, сторожем, напр.: «*В рік сорок осьмий тут посеред нив / Мене дали, щоб волі **сторожив***» [7, с. 204]; «*Так най буде нам **свідком Бог***» [5, с. 3].

Ю. Словацький поетизує Бога як визволителя, помічника, напр.: «*Спи, доки з забуття, зі сновидійних мрій / Тебе не **визволить** безсмертна Божя сила*» [9, с. 37]; «*Іди! Візьми собі на добру **поміч Бога***» [9, с. 38]. Зниження на аксіологічній шкалі засвідчує розуміння Бога як суперника, напр.: «*Він з **Богом боровся** словами, / Не прагнучи з Господом згоди*» [9, с. 40], а подекуди Господь асоціюється навіть із вбивцею: «*Ти, **Боже, шлеши свої убивчі стріли** / На оборонців краю з висоти!*» [9, с. 71].

Когнітивну багатогранність і полісемантичність образу Бога в поетичних текстах Ю. Словацького засвідчує його зближення з музикантом: «*Міркуючи, що **Бог підіграє** поволі / **На скрипці** шляхтича, навпотемки йдучи*» [9, с. 78]. Оригінальність осмислення Бога полягає в розумінні його як паспортиста: «*Всі*

емігранти спалахнуть хотінням / Отримати від Бога паспорт» [9, с. 91];
«Господь дасть паспорт, а Ісус дасть сонце, / А подорожню виписе нам Дух» [9, с. 91].

У творах Б. Лепкого фіксуємо метафоричні номінації-перифрази на позначення Бога як *Спасителя*: *«Той, що тут спочив, / Жизнь свою віддав, / Як Спаситель для рідного люду»* [6, с. 189].

Зазначимо, що лексема *Бог* презентована не лише в реципієнтній зоні, а й донорській. Профілюючи особливості Бога, Юліуш Словацький осмислює за його аналогією до сонця, напр.: *«Лилися сльози, наче із безодні, / Як запитало сонце золоте, / Глузливий бог: «Ти бачив Рим сьогодні?»* [9, с. 58].

Деякі з метафоричних номінацій носять сталий характер, зокрема у метафоричних конструкціях, що зближують Бога з вогнем, пор.: *«Дуже много – святу іскру Божу»* [7, с. 274] і *«Запальна, як іскра Божжа»* [9, с. 97].

Релігійні уявлення вербалізовані у метафорах: Бог – пастир, Бог – садівник, Бог – поводитир, Бог – батько, пор.: *«Вірую у святу вселенську Церкву, / І в пастирство найвищого Духа»* [9, с. 79]; *«Всевишній! Ми одвік сини Твої зразкові»* [9, с. 101] та *«А наш Гринь небесним плаєм / В Бога вівці завертає»* [7, с. 54]; *«Він працював. В Христовім вертограді / Робітником був щирим, ненаємним»* [7, с. 267]; *«О Господи! Провадь, веди!»* [7, с. 314-315]; *«Допроваджує аж там, / Де їх дім і де їх храм!»* [6, с. 140-141].

Отже, поетичні тексти Юліуша Словацького та Богдана Лепкого фіксують авторське осмислення нечуттєвого об'єкта дійсності – Бога, є носіями сукупності смислів, пов'язаних з аналізованим об'єктом, розкривають всю його багатогранність. Концептуальні метафори, яким обидва автори відводять чимало місця у своїх текстах, також підпорядковується цій меті, розширюючи уявлення про Бога, набуваючи при цьому оказіонального чи узуального спрямування.

Перспективу подібних досліджень вбачаємо в подальшому студіюванні інших сакральних концептів у поетичній творчості Юліуша Словацького та Богдана Лепкого.

Список використаної літератури

1. Бойчук М. Концепт «Бог» у стійких виразах та ідіомах англійської мови. *Вісник Львівського університету*. 2016. № 23. С. 64–77.
2. Вільчинська Т.П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII – XVIII ст. : монографія. Тернопіль : Джура, 2008. 424 с.
3. Кравець Л.В. Динаміка метафори в українській поезії XX ст. : монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 416 с.
4. Лепкий Б. Вибрані твори : у 2 т. / упоряд., авт. передм. Н.І. Білик, Н.І. Гавдида. Київ : Смолоскип, 2011. Т. 1. 606 с.
5. Лепкий Б. Поезії. Тернопіль : Джура, 2005. 500 с.
6. Лепкий Б. Різдвяна і Великодня лірика. До 120-ліття з дня народження поета / приготував д-р Р. Смик. Різдвяна містерія. Антологія новішої української різдвяної поезії / склав Г. Г. Кінах, ЧСВВ. Рим : Видавництво ОО. Василян. 1968. 22 с. Великодні дзвони. Українська великодня поезія. Рим : Видавництво ОО. Василян. 1968. С. 134-149.
7. Лепкий Б. Твори : в 2 т. / упоряд., авт. вступ. ст. та прим. Ф. П. Погребенник. Київ : Наукова думка, 1997. Т. 1 : Поетичні твори. Прозові твори. Мемуари. 845 с.
8. Мацьків П. В. Концептофера БОГ в українському мовному просторі : монографія. Дрогобич : Коло, 2007. 332 с.
9. Словацький Ю. Зібрання творів : у 2 т. / упоряд., вступ. ст., заг. ред. Р. Лубківського. Львів : Світ, 2011. Т. 1. 480 с.

Ірина Павлюк,

аспірантка кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

МОВНА РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «МАТИ» У ТВОРЧОСТІ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО

Анотація

У статті охарактеризовано концепт *мати* та розглянуто особливості його вербалізації у поетичних текстах Ю. Словацького. Встановлено, що основними репрезентантами проаналізованого концепту є *Богородиця-мати*, *жінка-мати*, *Україна-мати*. З'ясовано, що концепт *мати* є когнітивно багатограним, полісемантичним, аксіологічно маркованим та займає одне із центральних місць у системі образного мислення автора.

Ключові слова: *концепт, Ю. Словацький, вербалізація, Богородиця-мати, жінка-мати, Україна-мати.*

Keywords: *concept, J. Slovatskyi, verbalization, Mother of God, woman-mother, Ukraine-mother.*

У сучасних дослідженнях із когнітивної лінгвістики важливе місце посідає поняття концепту, що включає в себе смислові репрезентації не лише національних уявлень, а й загальносвітових культурних надбань. Очевидно, що з'ясування сутності концепту залишається актуальною темою і сьогодні, оскільки він є ментально-вербальним вмістилищем, яке в кожному художньому тексті реалізується по-різному. Варто зазначити, що часто тут викристалізуються архетипні образи, які, з одного боку, мають універсальний характер, а з іншого – демонструють образне виявлення цінностей. Саме таким є концепт *мати*.

Концепт *мати* входить до макроконцепту *родина*, а основним репрезентантом його є насамперед аксіологічно маркована лексема *мати*. Цей концепт є конкретним і абстрактним водночас, а у творчості польського поета Ю. Словацького характеризується ще й надзвичайною емоційною вразливістю, завдяки чому розширюються номінативні поля тексту і створюються оновлені художні образи.

У лінгвістичних студіях концепт *мати* досліджували Н. Бондар, Т. Вільчинська, Є. Гороть, С. Бартіш, М. Марусяк, У. Марчук, С. Хищенко, Ж. Марфіна, І. Ковалик, Т. Сукаленко та інші. Як слушно зауважує С. Бартіш, тема материнства – одна з найбільш важливих у народній творчості, бо матір

наділена надзвичайно високими статусними характеристиками [1, с. 193]. Без сумніву, концепт *мати* репрезентує великий обсяг інформації, що є результатом переосмислення індивідуального досвіду автора. Насамперед, як стверджує М. Марусяк, у людській свідомості концепт *мати* взаємопов'язаний із концептом *дитина*, тобто разом вони утворюють «бінарну концептуальну єдність» [3, с. 197]. Безперечно, такий підхід не потребує доведення: адже в очевидному чи в опосередкованому трактуванні відповідні вербалізатори утворюють цілісне поняття. Мати як багатоаспектний концепт – це джерело життя, а дитина – це та особа, яка потребує цього джерела.

Український мовознавець К. Голобородько наголошує, що «концепт у художньому тексті є результатом уяви митця, який конструює нову реальність відповідно до індивідуального світобачення, внутрішніх інтенцій» [2, с. 49]. Саме особливості світосприйняття, мовомислення простежуються у творчості Ю. Словацького, а реалізація концепту *мати* допомагає оцінити засадничі складові поетичної картини світу автора та дає змогу з'ясувати не лише образний потенціал концепту, а й простежити особливості його вербалізації.

У поезиці Ю. Словацького найчастіше спостерігаємо саме номінації, пов'язані з об'єктивацією уявлень про матір як Богородицю, жінку по відношенню до своїх дітей та Україною-матір'ю. Відповідні лексеми конотують любов, шанобливе ставлення до матері, а відтак наділені загальнолюдським вмотивованим поясненням.

Особливої уваги заслуговує назва *Богородиця*, що експлікує в поетичному просторі семантику захисниці для людини та держави. У поезії «Гімн», що фрагментарно нагадує Лоретанську літанію (одна з форм молитви, яка виражає благання чи прохання), чітко простежується, як автор через наведену лексему реалізує найзаповітніші бажання: «*Богородице, сталося диво! / Слухай нас – то не сниться, / То пісня наших батьків. / Палахкоче свободи зірниця, / Опадає пиха з корон, / Свободи росте посів*» [4]. Завдяки лексемі *Богородиця*, яка періодично повторюється, окреслюються сакральні уявлення Ю. Словацького.

Варто зазначити, що поняття Богородиці виражається і такими синонімами, як *Матір Божя, Діва Марія, Марія, Богородиця Діва*, однак усі вони засвідчують одну іпостась, яку єв. Лука назвав «дочкою Сіону», тобто уособленням народу Божого. Чільне місце займає Богородиця в християнстві. У Словнику біблійного богослов'я зазначено, що *Діва Марія* – взірцевий образ вірянина, покликаного Божою благодаттю до спасіння у вірі [5, с. 409]. У поезії Ю. Словацького канонічність цього образу зберігається, автор покладає надії на Богородицю-матір у нелегкій боротьбі польського народу проти Російської імперії, а саме під час Листопадового повстання: *«Богородице Діво! / Народу вільного кров / Занеси перед Божий трон»* [4].

У поетичних текстах спостерігаємо також інші варіанти імен концепту *мати*, вжитого на позначення Богородиці. Наприклад, у поемі «Вацлав» автор послуговується лексемами *Марія* та *Божя Мати*, які тут доповнюють головний образ Бога: *«Нікому не розповідай про мене, / Візьми цю хустку, полотно священне, / Полите кров'ю, поклади в костюлі / На вітвар Божий! Не хилися долі, / І не тремти – хай прийде Божя Мати»*; *«Неначе тужиш ти за мною в гробі! / Рятуй мене, Маріє любя, пробі!»* [4]. Богородиця у текстах Ю. Словацького постає як символ материнського безсмертя, а автор – як син, що шукає розради.

Не менш важливим є семантичний компонент у структурі досліджуваного концепту, пов'язаний із матір'ю-жінкою, що об'єктивує символіку життя, беззаперечну любов матері до своїх дітей. Проаналізувавши тексти Ю. Словацького, стає зрозумілим, що автор з особливою ніжністю творить цей образ. Мати для митця – це своєрідне духовне начало, голос сумління в зрілому віці. Автор бережно використовує лексему *мати*, а здебільшого моделює поетично-ціннісний вимір, де цей образ проявляється із загальної поетичної картини та набуває чіткості лише за умови глибокого занурення в текст: *«Сину! Ти йдеш тепер на життєві дороги, / Тебе там берегти не буде в мене змоги; / Ти йдеш в чужі краї, покинувши родину, / Незнані там тобі серця й звичаї, сину!»* [4] Очевидно, що з такою ніжністю

може говорити лише мати. Цілком закономірно, що сюди автор вклав особистий досвід, тому між рядками простежується алюзія на період дитинства. Невипадковим є і той факт, що твір написаний у Кременці – першій батьківщині поета.

Також у вищезгаданій поезії «Мати до сина» простежується і третя рецепція концепту – Україна як мати: «Тоді хоч думкою вертайсь на батьківщину...» [4]. Варто зазначити, що в поетичних текстах Ю. Словацького окреслюються «велика Батьківщина» (Україна) та «мала Батьківщина» (Кременець). Розмежування цих двох частин не випадкове, оскільки автор її ілюструє ці поняття по-різному: містечко Кременець описує за допомогою лексем, що створюють колоритний куточок рідної серцю домівки; натомість Україна постає як пригнічений козацький край, а подекуди – навіть містичний.

Художньо-семантичне наповнення образу малої Батьківщини визначають різні лінгвоментальні складники, наділені неоднорідним смислом. Без використання лексеми *Кременець*, а за допомогою інших назв *Іква*, *пасма гір*, *скелі*, *Бона* та под. автор створює поетичне тло – концептуальний світ рідного міста: «Якщо колись у тій моїй країні, / Де котить Іква хвилі по долині, / Де пасма гір блакитніють під мроком, / А місто дзвонить над шумким потоком...» [4]. У результаті ми спостерігаємо архетипну стилізацію, яка характеризується в найдрібніших деталях.

По-авторськи Ю. Словацький втілює й образ України-матері. Трапляються лише поодинокі випадки, де використано однозвучну лексему *Україна*. Здебільшого вказана семантика об'єктивується за допомогою слів *земля*, *козацька земля*, *тополя*, *соловейко* та под.: «Хоч на тополях там кують зозулі, / І соловейків там срібноголосся» [4]. Нерідко Україну автор опоетизовує в протиставній площині: «Там сонце на Дніпрові скелі / Пускає стріли променів веселі, / Там зі сльозами вдячності підносять / Голівки квіти, в сонця світла просять...», а згодом додає: «Навіщо на цей світ було приходить, / Любити, гніватись, / терпіти, шкодить, / Щоб сонце врешті

вийшло добре знане, / Останнє, незаплакане, кохане?!» [4] У цьому і полягає індивідуально-авторське моделювання концепту.

Отже, під час аналізу реалізації концепту *мати* у поетичній творчості Ю. Словацького можна виділити три аксіологічно марковані номінації. Перша пов'язана з Богородицею як «матір'ю в історії спасіння»; друга – з жінкою-матір'ю по відношенню до своїх дітей і третя – з Україна-матір'ю. Загалом констатуємо, що концепт *мати* у творчості Ю. Словацького демонструє систему образного мовомислення митця, є динамічною складовою його поетичного простору, засвідчує національно-ціннісні пріоритети польського поета.

Список використаної літератури

1. Бартіш С. Культурні моделі концепту «материнство» та способи їх реалізації у дитячій поезії: на матеріалі творчості Марійки Підгірянки. Тернопіль: ТНПУ, 2011. Вип. 31. С. 192-197.
2. Голобородько К. Ідіостиль Олександра Олеся: лінгвокогнітивна інтерпретація: монографія. Харків: ХІФТ, 2010. 527 с.
3. Марусяк М. Структура концепту «мати» в епістолярії В. Стефаника. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Слов'янська філологія* : збірник наукових праць. Вип. 428 – 429. Чернівці: Рута, 2008. С. 196-200.
4. Словацький Ю. Поезії та сонети. Мультимедійне видавництво Стрельбицького, 2019 (електронна книга).
5. Словник біблійного богослов'я: пер. с фр. / під ред. Леон-Дюфура Ксав'є, Жан Люпласі, П'єр Грело; Заг. ред. Софрон (Мудрий). Львів: Місіонер, 1996. 934 с.

Юліана Нестерович,
аспірантка кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

КОНЦЕПТ «ЩАСТЯ»

В ПОЕТИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО

Анотація

У дослідженні виявлено та проаналізовано основні лексико-семантичні смисли концепту «щастя» у віршах Юліуша Словацького, як-от: 'радість', 'молодість', 'кохання', 'краса', 'надія', 'усмішка', 'воля', 'миттєвість', 'любов', 'рідні люди', 'батьківщина', 'духовність', 'допомога іншим' тощо.

Ключові слова: *концепт, щастя, Юліуш Словацький, лексико-семантичний смисл, вітаїзм.*

Key words: *concept, happiness, Juliusz Slowacki, lexical-semantic meaning, vitalism.*

У сучасній українській лінгвоконцептології побутує чималий інтерес до здійснення досліджень на матеріалі вітчизняних класиків літератури, а також сучасних письменників. У численних публікаціях проаналізовано велику кількість ключових для української культури концептів. Попри це, значно менша кількість наукових розвідок з лінгвоконцептології здійснена на матеріалі творів класиків зарубіжної літератури, тексти яких дають широке поле для дослідження соціокультурних феноменів, до яких В. Воронова відносить концепт «щастя» [1, с. 66].

Концепт «щастя» постає об'єктом досліджень багатьох українських лінгвістів. Найчастіше досліджують його структуру та вербалізацію у творчості українських митців: Г. Сковороди (Л. Харченко [10]), Лесі Українки (О. Кордонець [4]), І. Огієнка (Н. Фрасинюк [9]), Б. Лепкого (О. Кордонець [4]), Б. Антоненка-Давидовича (К. Протопопова [7]), І. Карпи (Л. Золотюк [3]) тощо. Окремі розвідки присвячені теоретичним засадам дослідження згаданого концепту (В. Воронова [1]), розкриттю його асоціативного поля на основі дослідження паремій (Л. Кулішенко, Л. Яременко [5]), реалізації концепту у віртуальному дискурсі (О. Д'яконова [2]), а також характеристиці його поняттєвої складової в римській лінгвокультурі (М. Петришин [6]). Значно менше розвідок з окресленої тематики здійснено на матеріалі творчості

зарубіжних письменників, зокрема класиків польської літератури, до яких належить Ю. Словацький, з огляду на що наше дослідження є актуальним.

Мета дослідження – виявити та описати основні лексико-семантичні смисли концепту «щастя» в поетичних творах Юліуша Словацького.

Ранні поезії Ю. Словацького позначені вітаїстичними мотивами. У них звучить гімн молодості, красі, коханню. Ці мотиви відчутні, зокрема, в поезії «Мелодія, 1»: *«Ох, насолод життя найкраще той зазна, / Хто сприйме молодим дари щасливі долі»* (пер. М. Бажан) [8, с. 28].

Щастя часто супроводжують надія, радість, щира усмішка. Іноді, зазначає ліричний герой, нам вдається стати щасливими ціною мук і бід, але це теж на краще, адже *«опалений промінням сонця, цвіт / Іще жадливіш п'є холодних рос краплини»* [8, с. 28]. Щастя у Ю. Словацького – це особливий стан душі, раптовий порив, який іноді може супроводжуватися душевними стражданнями (наприклад, радість і туга, які виникли внаслідок нерозділеного кохання), проте це почуття не можна здобути чи навіть заслужити, воно виникає стихійно. Його не можна знайти, як цвіт папороті, адже *«не росте цвіт щастя на землі»* [8, с. 29]. У цьому вірші, як і в деяких інших, щастя ототожнюється із молодістю. Так, ліричний герой поезії «Українська дума» запитує: *«Чом ти смутен, Руньку юний? / Ти вродливий і фортунний»* (пер. Р. Лубківський) [8, с. 29].

Ю. Словацький у своїх поезіях романтизує образ козака. Рунько не лише юний і вродливий, але й фортунний. Мимоволі згадується українська приказка: «Бог не без милості, козак не без щастя». Ю. Словацький сам відповідає на поставлене питання устами ліричного героя: *«Ти ж, козаче, з України, / Серце в'януть не повинне!»* [8, с. 30].

Однією з важливих складових щастя є воля. Ліричний герой Ю. Словацького особливої ваги надає духовній свободі: *«Хоч не вольний, та на волі, - / Серед степу на роздоллі, / Де тебе здогнати годі...»* [8, с. 39].

Щастя зазвичай швидкоплинне, а тривкішою за нього є надія: *«Згасли в серці дні щасливі, / Тільки жевріють надії; / Їхні зблиски золотії / І непевні, і тремтливі [8, с. 31].*

Таким чином, щастя у поетичній візії Ю. Словацького дорівнює волі, а внутрішню свободу уособлює козацький дух: *«Коню, де він, син свободи, / Рунько, - де подів ти пана?» [8, с. 33].*

Над тим, що щастя – це лише далека мить, на відміну від близького і тривалого смутку, розмірковує ліричний герой поезії «Новий рік». Але ця мить *«не пропаде у хвиль нуднім потоці»* (пер. І. Драч) [8, с. 34]. Ліричний герой поезії відчуває і щастя, і смуток водночас, які в ньому викликає нерозділене кохання. Юнак відчуває радість від зустрічі з коханою. У цей момент він щасливий. Але раптом з'являється усвідомлення того, що закохані не будуть разом. На зміну радості приходять тривалий смуток. Ліричний герой впевнений: його душа знову зазнає щастя, навіть після фізичної смерті, якщо кохана зупиниться колись біля його могили і засумує за ним. Думка про те, що щастя – це лише мить, звучить також у творі «Сонети», де воно символічно ототожнюється зі станом сп'яніння і похмілля, яке настає потім: *«Так тяжко я живу, бо щастя пив погідне»* (пер. Д. Павличко) [8, с. 37].

Великого і більш тривалого щастя приносить людині щасливе кохання: *«Як любо, перший раз сказавши про кохання, / Палке освідчення стократно повторяти!»* (пер. В. Струтинський) [8, с. 56].

У поезіях, написання яких припадає на тридцять років дев'ятнадцятого століття, все частіше звучить думка про те, що щастя не може бути повним без волі, у тому числі – незалежності своєї батьківщини. Такі мотиви, найімовірніше, були зумовлені повстанням поляків проти Російської імперії (1830-1831). Велика кількість віршів цього часу присвячена темі повстання. Ліричний герой поезії «Гімн» звертається до співвітчизників словами: *«Лицарі, вгору голоси й коругви! / Хай лунають неани свободи, / Хай здригнуться вежі Москви, / Піснею волі я зрушу / Студені граніти Неви...»* (пер. Д. Павличко) [8, с. 43].

Іншою складовою щастя є любов близьких, можливість мешкати на батьківщині. Немає причин сумувати людині в рідному краї серед близьких людей – так стверджує ліричний герой поезії «Українська дума». Радісно «самотнім пілігримам» після багатьох років блукань повертатись на рідні пороги, де їх чекають матері, сестри, брати, інші родичі («В альбом Марії Водзінської, пер. Р. Лубківський»).

Нерідко в поезіях Ю. Словацького звучить думка про те, що щастя більше немає, ліричний герой не може його зазнати («Останній спогад», «Пісня над Нілом», «Мій заповіт»).

Нами не виокремлено жодної поезії, у якій би щастя поставало у вигляді матеріальних благ. Навпаки, у поезії «Гімн» ліричний герой протиставляє «розкоші» і «щастя», стверджуючи, що він у житті не зазнав ні першого, ні другого.

Щастям, яке може відчутти тільки по-справжньому благородна людина, є потреба в допомозі іншим («І в тім допоможи мені, о Боже»): *«Та маю спокій, і спокійним буду / І вічним, як і ті, що воскресу, / І дужим, як усе, що я здобуду, / Щасливим буду, що когось втішу...»* (пер. Р. Лубківський) [8, с. 73].

Отже, концепт «щастя» у поетичних творах Юліуша Словацького представлений такими лексико-семантичними смислами: 'радість', 'молодість', 'кохання', 'краса', 'надія', 'усмішка', 'воля', 'миттевість', 'любов', 'рідні люди', 'батьківщина', 'духовність', 'допомога іншим' тощо. Перспективним є дослідження категорії «щастя» та суміжних концептів як у віршованій, так і в прозовій творчості письменника.

Список використаної літератури

1. Воронова В. Концепт «щастя» як поліпредметний об'єкт наукового дослідження: діахронічний аспект. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Культурологія*. 2021. Вип. 37. С. 66-72.

2. Д'яконова О. Концепт щастя у віртуальному дискурсі: потенційність чи реалізованість? *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 46(1). - С. 506-514.
3. Золотюк Л. Концепт щастя в романі «Фройд би плакав» Ірени Карпи. *Літературознавчі обрії*. Праці молодих учених. 2017. Вип. 24. С. 91-96.
4. Кордонець О. Осмислення концепту щастя в мініатюрах Богдана Лепкого «Цвіт щастя» та «Щастя» Лесі Українки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія*. 2015. Вип. 2. С. 55-59.
5. Кулішенко Л., Яременко Л. Асоціативне поле концепту «щастя» (на основі українських фразеологічних одиниць). *Філол. трактати*. 2019. 11, № 1. С. 49-56.
6. Петришин М. Концепт щастя в римській лінгвокультурі (на матеріалі «Моральних листів до Луцилія» Сенеки). *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 7(2). С. 76-80.
7. Протопопова К. О. Концепт «щастя» в художньому вимірі Б. Антоненка-Давидовича. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. Житомир, 2021. Вип. 1. С. 36-48.
8. Словацький Ю. Зібрання творів : у 2 т. Т. 1 : поезії, поеми, листи до матері, маловідомі переклади творів Ю. Словацького. Львів : Світ, 2011. 480 с.
9. Фрасинюк Н. Концепт щастя у філософській містерії Івана Огієнка «До щастя». *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Серія : Філологічна*. 2019. Вип. 16. С. 121-125.
10. Харченко Л. Ціннісні виміри концепту щастя у філософії Григорія Сковороди. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філософія*. 2020. Т. 31(70), № 2. С. 55-60.

Олександр Дурда,

судовий експерт сектору досліджень
у сфері інформаційних технологій,

ПРОБЛЕМА ДВОМОВНОСТІ У СУЧАСНІЙ СУДОВІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація

Стаття присвячена проблемі двомовності в сучасній судовій лінгвістичній експертній практиці. Акцент ставиться на особливості аналізу мовленнєвих актів у спектрі білінгвізму.

Ключові слова: білінгвізм; мова; дослідження; експертиза; висловлювання.

Key words: *bilingualism; language; research; expertise; uttering.*

В останні два десятиліття українська лінгвістика зіткнулася з новими для себе викликами. Російське вторгнення 2014-го, широкомасштабне вторгнення 2022-го, а також комп'ютеризація та глобалізація суспільства, викликали необхідність у науково-методичних розробках у галузі судової лінгвістичної експертизи.

Судова лінгвістична експертиза – це дослідження на основі загальнонаукових, лінгвістичних та правових знань, що включає в себе такі напрямки: семантико-текстуальні дослідження; авторознавчі дослідження; дослідження текстів документів.

«У судово-лінгвістичній експертизі, де об'єктами дослідження, здебільшого, є тексти середнього та малого обсягу або взагалі окремі висловлювання (короткі скріншоти, написи під зображеннями, певні речення або словосполучення, слова в тексті тощо), необхідне використання методів лінгвістики і суміжних із нею наук у комплексі та в адаптованому для експертного дослідження вигляді» [2, с.312].

Сьогодні велика кількість публічних висловлювань, які постійно транслюються через засоби масової інформації, особливо, через мережу

інтернет, почали все частіше фігурувати у справах досудового і судового слідства. Це зумовлено великою концентрацією у інформаційному просторі мовленнєвих актів, що містять ознаки образи, погрози, закликів, корупції та пропаганди, які не завжди можуть бути виявлені без спеціальних знань. Тому, найбільш актуальною зараз є саме семантико-текстуальна експертиза, що вирішує питання із встановлення об'єктивного змісту тексту, висловлювань, їх смислового навантаження, характеру інформативної складової [6, с.6].

«Ініціатора цікавить не просто наявність закликів у тексті або просто погроз... Ініціатор призначає експертизу, коли аналіз об'єктивного змісту мовленнєвого повідомлення викликає в нього труднощі, коли знань мови на рівні її пересічного носія недостатньо для повного, всебічного та об'єктивного розкриття змісту висловленого тією чи іншою особою в контексті статей КК України» [2, с.312].

Тому, перед лінгвістами постало завдання на розробку методик та методичних рекомендацій, які б могли забезпечити єдиний підхід до аналізу писемного мовлення для виявлення текстів незаконного змісту. Однією із ключових перешкод для виконання цієї мети є двомовний дискурс, що характерний для українського суспільства. Іншими словами - білінгвізм.

«Білінгвізм – це володіння двома мовами й поперемінне їх використання залежно від умов мовного спілкування, а носії двомовності – двомовні індивіди (білінгви)» [4, с.29].

Поява проблеми двомовності спричинена численними історичними та культурними факторами. Однак найбільш деструктивний вплив на мовну ситуацію в Україні здійснила радянська політика, що не тільки створила штучні умови для успішної гібридизації мов, але й на офіційному рівні намагалася нівелювати самотні риси української мови [3, с.6].

Як наслідок, «...значна частина населення України звикла мислити, говорити, отримувати інформацію російською мовою. Труднощі закріплення української мови в різних сферах життя суспільства пов'язані зі звичним російськомовним стереотипом мислення та труднощами засвоєння

української мови. Тому останнім часом об'єктом розгляду питання мови на території України є «суржик», властивий носіям змішаного українсько-російського мовлення» [4, с.30].

Така мовна ситуація в країні створює певні труднощі у проведенні семантико-текстуальних досліджень. Адже «...носії двомовності навіть у висловлюваннях рідною мовою відчують вплив контактної мови, що виявляється в значній кількості інтерференційних помилок на різних мовних рівнях. Явища інтерференції свідчать про те, що в умовах контактної російсько-української двомовності лексична система і граматична структура української мови зазнають у білінгвів значних змін: у них з'являються інтерференційні запозичення, чужорідні словотворчі і словозмінні форманти, калькуються синтаксичні моделі» [4, с.30]. Тому, аналіз тексту з ознаками білінгвізму зумовлює необхідність у використанні, крім українських, також російських словників, корпусів текстів, підручників, а також наукових праць, що досліджують явище «суржику». Окрім цього, проведення такого дослідження вимагає від експерта володіння, хоча б мінімальними, знаннями російської мови. Це може викликати певний дискомфорт у експерта, що виріс в україномовному середовищі або негативно ставиться до російської мови у зв'язку з політичною ситуацією.

Колосальний внесок у розробку методик семантико-текстуальних досліджень зробила Свиридова Людмила Вікторівна - кандидат юридичних наук, завідувач лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України. Їй належать передові розробки методик семантико-текстуальних досліджень, а саме: наукові праці про алгоритми проведення аналізу висловлювань, що містять ознаки образи (2016), заклику (2018), погрози (2023), і методичних рекомендацій (2021). Також, великий внесок у розвиток судової лінгвістичної експертизи зробила Будко Тетяна Володимирівна - експерт-криміналіст, доктор юридичних наук (2007), професор (2012).

Заслужений діяч науки і техніки України (2021), від 2014 — головний науковий співробітник Українського НДІ спеціальної техніки та судових експертиз СБУ (усі — Київ).

Обидві, вищевказані, дослідниці у своїх працях акцентували увагу на проблемі двомовності і дійшли певних висновків. Дослідження білінгвістичного тексту далеко не завжди становить велику проблему для експерта-лінгвіста. Наприклад встановлення висловлювань у формі погрози, заклику та пропозиції/вимоги неправомірної вигоди (корупції) не вимагає особливого підходу через білінгвістичний характер тексту. Адже граматична та семантична будова таких висловлювань у російській та українській мові є дуже схожою.

«...Лінгвістичні засоби вираження погрози в україномовних та російськомовних текстах (повідомленнях) є однаковими, мова (російська або українська) досліджуваного тексту не впливає на структуру висловлювання, вираженого у формі погрози» [7, с.14].

Як наслідок в таких випадках україномовному експерту-лінгвісту достатньо, окрім спеціальних знань та методик семантико-текстуального дослідження, застосувати словники російської мови та базові знання у сфері дослідження «суржику». Але дослідження білінгвістичних висловлювань у формі образи та пропаганди можуть викликати певні труднощі і тому, потребують додаткового дослідження.

Висловлювання у формі образи - це мовленнєвий акт з комунікативною метою приниження честі та гідності адресата. Мовленнєвий акт образи може бути здійснений за допомогою літературної інвективної лексики(прихована образа) або позалітературної інвективної лексики (відкрита образа). Для дослідження позалітературної інвективи експерту достатньо, в незалежності від мови висловлювання (українська/російська), базових лінгвістичних знань та відповідних словників обценної лексики. Однак дослідження літературної інвективи, часто, потребує більш комплексного підходу, в тому числі, врахування двомовної природи аналізованого тексту. Адже літературна

інвектива може варіюватись в дискурсі (російському/українському) та контексті ситуації. Наприклад такі лексеми, як "хохол", "москаль", "укроп", "бендеровець" тощо, можуть виконувати/не виконувати інвективну функцію в залежності від політичної, культурної та мовної приналежності мовця та адресата. А в залежності від контексту можуть виконувати, як і інвективну, так і пропагандистську функцію (деколи обидві функції одночасно).

«Слово «укроп» є російськомовним неологізмом і у сучасному суспільно-політичному дискурсі вживається як зневажлива назва українців, інтернет-мем. У російських шовіністичних колах використовується для визначення належності особи до українського патріотичного руху або як прізвисько українських силовиків зони АТО на сході України» [5, с.32].

Тому білінгвістичні висловлювання, що містять подібні лексеми, вимагають детального опрацювання, як і українських, так і російських словників та корпусів текстів, а також відповідних наукових праць про "суржик".

З пропагандою виникає схожа ситуація. Висловлювання, виражені у формі пропаганди, вже самі по собі, дуже складний мовний феномен. А якщо розглядати їх у характерному для українського суспільства білінгвістичному дискурсі, виникає багато спірних ситуацій. Наприклад повідомлення російськомовного українця може не містити ознак пропаганди, а висловлювання україномовного може бути детально продуманим мовленнєвим актом проросійської пропаганди. Тому питання виявлення білінгвістичних висловлювань, виражених у формі пропаганди, вимагає детального опрацювання, як українських, так і російських словників та корпусів текстів, а також потребують постійного моніторингу, як і українського, так і російського суспільно-політичного дискурсу.

Отже, питання білінгвістичних текстів у судовій лінгвістичній експертизі уже досить опрацьоване. Однак, воно все ще вимагає подальших досліджень. А також, потребує постійного моніторингу суспільно-

політичного дискурсу, що часто породжує неологізми та нові прецеденти для комунікативних контекстів.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Акад., 2004. 342 с.
2. Будко Т. В. Судово-лінгвістична та несудова (наукова) лінгвістична експертизи. Криміналістика і судова експертиза. 2016. № 61. С. 306–317.
3. Масенко Л. Т. Мова і суспільство: постколоніальний вимір : підручник. Київ : КМ Акад., 2004. 164 с.
4. Свиридова Л. В. Методика лінгвістичних досліджень висловлювань образливого характеру у писемному мовленні. Харків : ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, 2016. 87 с.
5. Свиридова Л. В. Методика семантико-текстуальних досліджень висловлювань, виражених у формі закликів. Харків : ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, 2018. 116 с.
6. Свиридова Л. В. Методологія судової лінгвістичної експертизи. Харків: ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, 2021. 48 с.
7. Свиридова Л. В. Розробка методики семантико-текстуальних досліджень мовленнєвого акту «погроза». Харків : ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, 2023. 89 с.

Віра Корбеляк,

магістрантка факультету філології і журналістики,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ВАЖЛИВІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ТВОРЧИХ НАДБАНЬ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО НА УРОКАХ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Анотація

Тема літературної спадщини Юліуша Словацького залишається актуальною в контексті навчання сучасних школярів, оскільки його твори продовжують впливати на формування патріотичних почуттів у молодого покоління. Літературні твори Словацького, відомі своєю здатністю

виховувати в учнях такі важливі якостях як шляхетність, мужність, доброта, відданість та інші.

Варто зазначити, що твори Словацького можуть бути складними для розуміння, тому важливо, щоб учитель надавав учням допомогу та пояснення. Деякі твори письменника містять теми, які можуть бути не для шкільної програми. Вчитель повинен вибирати твори, які відповідають віку та рівню зрілості учнів. Усі ці заувага і визначають актуальність доліджуваної роботи.

Ключові слова: *Юліуш Словацький, літературна спадщина, школярі, патріотизм, виховання, шляхетність, мужність, доброта, відданість, вплив, аналіз, дослідження.*

Літературна спадщина Юліуша Словацького має важливе значення для навчання сучасних школярів. Твори письменника і далі впливають на формування патріотичних почуттів у сучасної молоді. Його твори виховують у дітей важливі риси характеру: хоробрість, відданість, доброта та інші. Головна мета роботи – підвищення мотивації учнів до навчання шляхом застосування інноваційних методів вивчення творчості Юліуша Словацького.

Основне завдання дослідження – віднайти методи умілого використання літературного доробку Словацького у виховній роботі школи для розвитку почуття любові та поваги до своєї країни, рідних і близьких людей. Адже вірші Юліуша Словацького вчать не лише патріотизму, людським якостям (благородству, мужності, доброту та інше).

Можна визначити такі переваги використання творів Словацького на уроках польської мови:

- підвищує мотивацію до вивчення мови (цікаві та захоплюючі історії можуть зацікавити учнів та стимулювати їх до вивчення мови);

- розширює словниковий запас (читання творів Словацького знайомить учнів з новим словниковим запасом та фразами, які вони можуть використовувати у власному мовленні);

- розвиває навички читання та письма (читання творів Словацького допомагає учням покращити навички читання, розуміння прочитаного та письма);

- ознайомлює з польською культурою (література дає можливість учням познайомитися з польською культурою, звичаями та традиціями);

- розвиває критичне мислення (аналіз літературних творів допомагає учням розвивати критичне мислення, аналітичні навички та вміння аргументувати свою думку).

Вважаємо, що доцільним буде використовувати такі твори Юліуша Словацького на уроках:

- для початківців: "Balladyna" – «Балладина», "Mazepa" – «Мазепа», "Lambro" – «Лямбро»;

- для середнього рівня: "Kordian" – «Кордіан», "Beniowski" – «Беньовський», "Fantazy" – «Фантазії»;

- для просунутого рівня: "Król-Duch" – «Король-Дух», "Spowiedź grzesznika" – «Сповідь грішника», "Lilla Weneda" – «Лілла Венеда».

Важливо пам'ятати, що використання творів Словацького на уроках польської мови має бути цікавим та захоплюючим для учнів тому варто застосовувати сучасні методи навчання для подачі матеріалу, його закріплення та перевірки.

Незважаючи на коротке життя Ю. Словацького, його літературна творчість була дуже різноманітною. Поет написав 13 п'єс, майже 20 поем, сотні віршів, листів і один роман. Серед його видатних драм – «Кордіан» (1834), «Ліла Венеда» (1840), «Мазепа» (1839), «Срібний Сон Саломеї» (1843),

«Священик Брендів» (1843). Він також розробив філософську систему, яку назвав генезійською філософією, і займався вишуканою поетичною прозою в «Бутті Духу» (1844). Вершиною його творчого доробку став цикл загадкових генезійських лірик, які відображали його філософську систему світової еволюції від матерії до чистого духу, включаючи поему «Король-Привид» (1845–1849).

Багато дослідників займалися вивченням спадщини Юліуша Словацького. Наприклад, Г. Вервес провів аналіз лірики Словацького, описавши його життєвий шлях та творчість [1, С.2]. Д. Павличко досліджував український патріотизм поета та описував зображення міста Кременець у його творах, а також вивчав вірші, присвячені Україні [3]. Р. Радишевський аналізував біографічні та творчі аспекти Юліуша Словацького [7]. Г. Черняхівський розглядав поета в українських краєзнавчих дослідженнях, а О. Пчілка досліджувала та перекладала його твори. Т. Сеніна, керівниця Обласного літературно-меморіального музею Юліуша Словацького у Кременці, також присвятила час вивченню спадщини поета, організовуючи заходи, присвячені його життю та творчості. І. Скакальська провела аналіз творчості Словацького та написала статтю, присвячену його шляхетності, виявленій у творах [5].

Юліуш Словацький, один із видатних польських поетів-романтиків, філософ і борець за істину, займає важливе місце серед великих майстрів світової літератури. Народився він 4 вересня 1809 року в шляхетній родині у Кременці на Волині (сучасна Тернопільська область) і провів своє дитинство у цьому місті. Батько Юліуша, Евзебіуш Словацький (1773-1814), був відомим поетом і перекладачем, а мати, Саломея, походила з Кременця. У Вільні він відвідував гімназію з 1819 по 1825 рік, а потім продовжив свою освіту в університеті, де вивчав моральні та політичні науки.

У салонах, які проводила Саломея Словацька в Кременці та Вільно, часто збиралися видатні особистості, і це середовище суттєво вплинуло на

формування світогляду Юліуша Словацького. Серед постійних гостей були організатори Вищої Волинської гімназії, а згодом Кременецького ліцею, ректори та викладачі Віленського університету, а також відомі письменники, поети та інші цікаві особистості. У такій емоційній та інтелектуальній атмосфері почав розвиватися талант майбутнього поета. Юліуш Словацький помер у Парижі 3 квітня 1849 року.

Україна, зокрема Тернопільщина, має глибокі зв'язки з життям Юліуша Словацького. Саме в наших краях він провів своє дитинство і потім часто приїжджав у гості до матері, Саломеї. Тернопільщина завжди була присутньою у його думках, і він відчував до неї особливу прив'язаність. Багато з його творів були присвячені Україні та цьому місту, яке стало символом його дитинства. З літа 1828 року до лютого 1829 року він проживав у Кременці після закінчення університету.

«Мова і пісня українського народу в Кременці були домінуючими елементами, у житті багатонаціональної спільноти. Світ, що його Словацький пізнав дитиною, був силою факту, українським світом. Поет сприймав його як частину багатого духовного й географічного простору України» [3].

Словацький доречно висловлює своє ставлення до рідного місця, міста, де він народився, міста перших вражень від краси природи і світу у вірші «Якщо ти будеш у моїй країні». В цьому вірші знову описується образ рідного краю перед очима емігранта:

Де котить Іква хвилі свої сині,

Де гори пнуть у блакить високу,

Де дзвонить місто над сріблом потоку,

Де квітчані конваліями луки

Біжать по схилах до міського бруку

(переклад Є. Нарубної)

Вірші Юліуша Словацького надають відповіді на різні питання, але особливо вони акцентують увагу на постатях шляхетних людей, які є необхідними для побудови нашої держави. Такі особистості відзначаються аристократизмом, що виявляється не лише у зовнішній поведінці, але й у духовному розвитку. Вони також відзначаються чесністю, патріотизмом, національною гідністю, справедливістю, свободолюбством, вірністю дружбі, відповідальністю, вишуканістю, а також виявляють високу моральність у ставленні до інших [5, С.40].

Читаючи твори Словацького, ми можемо спостерігати живописні описи історичних подій в Україні та його глибоке патріотичне ставлення до цієї країни. Літературна спадщина Словацького може навчити нас, передусім, любові до своєї Батьківщини та інших країн.

Українські спогади – найглибша і найчистіша криниця натхнення Словацького. Шануючи хоробрість українців, Юліуш Словацький пише в «Українській думі»:

Україна ти, козаче,

Мужньої, легкої вдачі.

Україна стала другою, коханою батьківщиною Словацького хоч він знав її відносно мало. За своєї ранньої молодості він більше перебував у Литві, у Вільні, ніж у Кременці. У рідне місто приїжджав тільки на канікули, коли був студентом. Зрідка відвідував інші міста Волині й Поділля, тільки в 17 років звершив подорож до Умані й до Одеси [3].

Почуттям патріотизму пронизана творчість поета. Ці почуття особливо загострювались, коли Юліуш перебував за межами Батьківщини:

Коли тебе, як лист, між тлум чужий завіє,

Де почувань твоїх ніхто не зрозуміє,

Тоді хоч думкою вертайсь на батьківщину,

Згадай свою рідню, кохану і єдину,

Згадай той дім, де ти провів літа дитячі [7].

Висновки. Вважаємо, що значення творчої спадщини Словацького у шкільній виховній діяльності полягає в тому, щоб розвивати в учнів почуття любові та поваги до людини, до Батьківщини, до інших народів.

Підсумовуючи вище зазначене, пропонуємо такі рекомендації щодо використання творів Словацького на уроках польської мови: варто вибирати твори, які відповідають віку та рівню знань учнів (не рекомендується використовувати складні твори для початківців).

Можна пропонувати різноманітні жанри і не обмежуватися лише одним жанром (пропонувати учням читати оповідання, вірші, повісті, романи).

Доцільним буде використання різних методів роботи з текстом, наприклад: додавати до читання вправи на розуміння прочитаного, переказ, аналіз тексту, дискусії.

Можна заохочувати учнів до творчості (пропонуйте їм писати власні твори, вірші, оповідання).

Слід використовувати аудіо та відео матеріали, доповнювати читання творів аудіозаписами та відеоматеріалами, щоб зробити уроки більш цікавими та захоплюючими.

Список використаної літератури

1. Вервес Г. Лірика Юліуша Словацького. Обласний літературно-меморіальний музей Юліуша Словацького. 1969.
[URL:http://mjsk.te.ua/uk/slovatskij-v-ukrayini](http://mjsk.te.ua/uk/slovatskij-v-ukrayini) (дата звернення 01.03.2024)
2. Вервес Г. Україна в творчості Юліуша Словацького. Юліуш Словацький і Україна. С.18-29.
3. Павличко Д. Український патріотизм Юліуша Словацького. Щоденна всеукраїнська газета День. №217-218.2017.
[URL:https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/ukrayinskyy-patriotyzm-yuliusha-slovackogo](https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/ukrayinskyy-patriotyzm-yuliusha-slovackogo) (дата звернення 01.03.2024)

4. Радишевський Р. Юліуш Словацький. Обласний літературно-меморіальний музей Юліуша Словацького. 1985. URL: <http://mjsk.te.ua/pl/slowacki-w-ukrainie/91-yliush-slovakuj> (дата звернення 02.03.2024)
5. Скакальська І. Б. Шляхетність у творчості Ю. Словацького. Постать Юліуша Словацького у полікультурному просторі. С. 40-44.
6. Там, де Іква сріблиця імлюю...»Літературно-мистецький альманах. Тернопіль: Джура, 2007. С. 224-231.
7. Якубова Т. А. Твори Юліуша Словацького у фондах відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL:<http://www.nbu.gov.ua/node/4890> (дата звернення 02.03.2024)

Костюк Дарія,
студентка факультету філології і журналістики,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ЮЛІУШ СЛОВАЦЬКИЙ – ПОЛЬСЬКИЙ РОМАНТИК З КРЕМЕНЦЯ

Анотація

Юліуш Словацький – це не просто ім'я, це символ епохи романтизму, втілення польського духу та вічне джерело натхнення. Народившись на мальовничій Тернопільщині, він зумів підкорити вершини світової поезії, залишивши по собі багатий спадок, що й досі чарує та вражає.

Його романтична творчість – це множина образів, символів і метафор. Його майстерність відобразилась у використанні містичних мотивів, щоб розкрити глибинні почуття та думки. Його твори сповнені меланхолії, але водночас сягають високих ідеалів свободи, любові та справедливості.

Ключові слова. Юліуш Словацький, образи, символи, романтик, поет, кохання, творчість, батьківщина.

Юліуш Словацький – видатний польський поет-романтик, чий геній сягнув далеко за межі його епохи. Його твори, сповнені містики, символізму та глибоких філософських роздумів, здобули йому славу одного з найвидатніших поетів-пророків Польщі.

Романтичні твори Словацького – це не просто вірші, це подорож у глибини людської душі. Він досліджує найпотаємніші куточки людського ества, розкриваючи його радощі та болі, мрії та розчарування, прагнення до свободи та вічне питання сенсу життя.

Одним із найвідоміших романтичних творів Словацького є балада «Лілла Венета». Цей твір, написаний у 1840 році, переносить нас у часи язичницької Польщі. Головна героїня, жриця Лілла Венета, стає перед складним вибором: кохання чи вірність своєму народу. Її трагічна доля глибоко вражає читача, змушуючи задуматися над вічними цінностями та жорстокістю людської історії [1, с.9].

Не менш знаковою є й драма «Балладина» (1839). Цей твір, сповнений містичних мотивів, досліджує тему злочину та кари. Головна героїня, Аліна, заради кохання й багатства йде на вбивство, але її злочин не залишається безкарним [1, с.9].

Важливе місце в романтичній творчості Словацького посідає й поема «Беньовський» (1841-1846). Цей твір, заснований на реальних подіях, розповідає про життя та пригоди польського шляхтича Мауриція Беньовського. Поема сповнена динамізму, екзотики та філософських роздумів про людську долю [2, с.118].

Романтичні твори Словацького мали значний вплив на розвиток польської та світової літератури. Він зумів поєднати в своїх творах особисті переживання з загальнолюдськими проблемами, створивши оригінальний і неповторний стиль.

Юліуш Словацький – поет-пророк, який передбачав майбутні події, застерігав від помилок, закликав до кращого життя. Його твори – це не лише література, це голос епохи, що й досі звучить актуально.

Важливе місце в його творчості посідає любов до України. Він черпав натхнення з української історії, фольклору та легенд. Його балади, такі як «Лілла Венета» та «Мазепа», вражають глибиною розуміння української душі та трагізму української долі.

Творчість Словацького вражає своєю оригінальністю та мовною винахідливістю, а його поезію характеризує широка тематична різноманітність.

Так, у поемі «Беньовський» (1840-46) Словацький висловив своє ставлення до еміграції. Сюжет розгортається в часи Барської конфедерації, де головним героєм є подільський шляхтич. Ця поема, складена з 10 пісень, розкриває життя юнака, який зустрічає різних людей із своїми історичними прототипами. Автор коментує події, використовуючи різноманітні жанри і стилі, що робить поему багатоплановою та цікавою для читача [5].

У поемі «Ангелі» (1838) також присутня критика еміграції. Дія відбувається в символічному Сибіру, де вигнанці, сварячись між собою, піддаються моральному й фізичному виродженню. Головний герой, юнак із чистим серцем, вмирає на самоті, що є символом негативних наслідків еміграції [4].

Словацький є автором найоригінальнішої метафізичної системи серед романтичних месіанізмів. Він розглядає історію як процес удосконалення людства та визнає необхідність страждання й жертви в індивідуальному та колективному житті [5].

Словацький розглядає первородний гріх як втрату свідомості власної божественності, а його спокутування – через постійне самовдосконалення. Духи зберігають індивідуальність через реінкарнацію, і лише містики, провидці та поети мають доступ до метемпсихічної пам'яті. Польська нація вважається духовним лідером. Генезисна філософія Словацького підкреслює індивідуалізм, активність та революцію, відкидаючи Провидіння та традицію. Його твори «Генезис із Духа» та «Король-Дух» висловлюють ідею еволюції та ролі лідерів у соціумі. «Відповідь на Псалми майбутності» – полеміка із

поглядами Красінського, пропагандує революційний націоналізм та руйнування старих структур [5].

Словацький відомий не лише своїми впливовими поетичними творами, а й драматургічною спадщиною. Його драми представляють широкий спектр тем і жанрів, від історичних до містичних, від символічних до легендарних. Деякі з них стали справжніми шедеврами літератури.

Один з найвідоміших творів Словацького – драма «Кордіан», опублікована в 1833 році. Це велике метафізичне і політичне творіння, яке порівнюють з «Не-Божественною комедією» Зигмунта Красінського та «Дзядями» Адама Міцкевича. Дія відбувається в історичному та потойбічному світі, де реальні персонажі співіснують з символічними. Головна тема драми – поразка Листопадового повстання. «Кордіан» розкриває трагедію революціонера, розчарованого у світі, і його боротьбу з цінностями та ідеалами.

Драма – «Балладина», опублікована в 1839 році. Це поєднання різних жанрів – від легенди та народної казки до історичної трагедії. Дія відбувається у часи легендарних витоків Польщі, де головними героями є король, позбавлений влади, благородний князь та королева зі своїми ельфами. «Балладина» вражає своєю глибиною і оригінальністю, змальовуючи складні моральні та етичні питання [3, с.224].

Драми «Марія Стюарт», «Мазепа», «Горштинський», «Лілла Венеда», «Ксьондз Марек», «Самуель Зборовський» та багато інших. Кожна з них має свої унікальні особливості і внесок у світ літератури [3, с.224].

Незважаючи на те, що творчість Словацького спочатку зустрічала супротив, згодом вона знайшла визнання в літературному світі та вплинула на подальших поколінь письменників і дослідників. Творчість Словацького, поета Молодої Польщі, заохочила інших митців, зокрема ілюстраторів, художників та композиторів, які створили свої твори на основі його поезій. Наприклад, за мотивами його творінь було створено оперу та симфонічну поему. Письменники, такі як Ян Лехонь, Владислав Броневський та інші,

визнавали свою спорідненість із творчістю Словацького. Його драми також стали популярними у театральному світі, включаючи професійні, експериментальні та аматорські постановки [2, с.124].

Твори Словацького були перекладені на декілька десятків мов, що свідчить про їхню широку популярність і визнання у всьому світі [2, с.124].

Його зв'язки з Кременецьким університетом, що знаходився в місті Кременці на Галичині, можливо вплинули на його стосунки з цим містом.

Кременець був важливим культурним та освітнім центром у Галичині. Тому Юліуш, як і багато інших польських інтелектуалів свого часу, міг бути зацікавлений в Кременецькому університеті як важливому центрі культури і освіти. Його можливі візити до міста могли стати джерелом натхнення для його творчості або стимулом для взаємодії з місцевою інтелектуальною спільнотою [5].

Однак конкретні події або зв'язки між Юліушем Словацьким і Кременецьким університетом можуть бути відомі лише з обмеженої кількості джерел, інформація про які може бути розрідженою або відсутньою [5].

Юліуш Словацький був не лише відомим поетом і філософом, але і активним учасником громадського життя свого часу. Він був відомий своїми глибокими соціальними поглядами та зацікавленістю у питаннях політики та культури [3, с.224].

Вважаємо, що відвідування Словацький у Кременець, зустрічі з місцевими інтелектуалами та взаємної обміну думками вплинули на його творчість, надихнувши на нові ідеї та концепції [4].

Взаємодія з Кременецьким університетом, який славився своїми академічними досягненнями, могла стати для Словацького стимулом для поглиблення його знань у різних галузях науки та літератури.

Юліуш Словацький – це не просто ім'я, це символ епохи, це голос вічності. Його твори й досі чарують читачів з усього світу, надихають нових митців, дають нам віру в силу людського духу.

Він був одним із численних інтелектуалів свого часу, які відвідували Кременець у пошуках знань, інтелектуальних стимулів та нових ідей.

Словацький – це не просто поет, це символ єднання двох культур – польської та української. Він зумів з'єднати два народи, дві історії, дві мови в єдиному пориві до свободи, краси та справедливості.

Письменник – мандрівник між світами, який жив у бурхливу епоху. Старий світ руйнувався, а новий ще не до кінця сформувався. Ця атмосфера невизначеності та пошуків знайшла відображення в його творах, де реальність переплітається з містикією, а історія з легендами.

У контексті його творчості та філософських поглядів можна припускати, що події та враження від місць, які він відвідував, могли вплинути на його творчий процес та сприяти розвитку його ідей. Таким чином, зв'язок з Кременцем може бути однією з тих додаткових деталей, які допомагають зрозуміти його творчий шлях та внесок у світову літературу.

Сьогодні, коли світ знову стоїть на порозі змін, творчість Словацького стає ще більш актуальною. Його вічне прагнення до кращого, його віра в людство, його любов до свободи – це те, що дає нам надію на майбутнє.

Список використаної літератури

1. Воловець Л. Західноєвропейські письменники і Україна. Львів, 2000. С.7-9.
2. Маковський С. Кременецькі джерела творчості Юліуша Словацького: збірник наукових. Тернопіль, 2006. С. 118–128.
3. «Там, де Іква сріблиця імлюю...». Літературно-мистецький альманах. Тернопіль. 2007. С. 224-231.
4. Ю. Словацький. Срібний міф України. Поезії. Поєми. Драми. «До джерел». Львів. 2005.
5. [Юліуш Словацький – романтик родом з Кременця - Biography | Artist | Culture.pl](#)

Соломія Митреньга,
студентка факультету філології і журналістики,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ЮЛІУШ СЛОВАЦЬКИЙ ТА УКРАЇНА

Анотація

Робота присвячена вивченню взаємин видатного польського письменника, філософа та громадського діяча Юліуша Словацького з українською культурою та політичними процесами в Україні.

Автор систематизує та аналізує факти, що свідчать про активну участь Словацького в підтримці українського національного відродження, його співпрацю з українськими письменниками та інтелектуалами, а також його вплив на розвиток української культури та політичну думку. Розглядаються ключові аспекти діяльності Словацького в контексті українського національного руху, а також його ідеї щодо міжетнічного взаєморозуміння та співіснування на теренах Центральної Європи.

Ця стаття важлива для розуміння рольового впливу польських діячів на формування української ідентичності та культури у минулому.

***Ключові слова:** Юліуш Словацький, Україна, Кременець, «Ода до Кременецьких гір», польська література, українська література, романтизм.*

Юліуш Словацький – відома постать не лише польського, а й світового письменництва. Його ім'я сягає вершин слов'янської літератури, де він поряд з Адамом Міцкевичем постає основоположником польського романтизму.

Письменник Юлійш Словацький, виходець із Кременця (Тернопільська область, Україна), з раннього дитинства ввібрав у себе красу подільського краю, його блакитно-золоті простори, квітучі сади та мальовничі околиці. Світ української ідентичності і краси краю назавжди оселився в його душі, ставши невід'ємною частиною його творчості [3, с. 9].

Важливе місце в доробку письменника посідає українська тематика. Він щиро й глибоко відчував себе сином двох батьківщин – України та Польщі. Його твори пронизані прагненням осмислити складні стосунки між двома народами, знайти шлях до порозуміння та єднання.

Словацький випередив свій час, закликаючи до злагоди та братерства. Можливо, якби його голос був почутий, історія українсько-польських стосунків могла б піти іншим шляхом, без непотрібних непорозумінь та конфліктів.

Серед творів, де яскраво проступає українська проблематика, знаходимо не лише вірші, де поет згадує свою «малу батьківщину» – Кременець та Південну Волинь, а й масштабні поеми «Змій», «Вацлав», «Беньовський», драму «Срібний сон Саломеї» та трагедію «Мазепа» [1, с. 10].

Дмитро Павличко справедливо порівнює український патріотизм Словацького з патріотизмом Шевченка. Ця схожість виражається не лише в образах та метафорах, що описують воскресіння народного духу, але й у глибокому, релігійному переконанні обох поетів у тому, що невмирущість нації ґрунтується на її стражданнях та непокорі [4, с. 119].

Творчість Юліуша Словацького й досі залишається актуальною. Його вічне прагнення до єднання та братерства народів єднає нас і дає надію на краще майбутнє.

Творчість Юліуша Словацького, видатного польського поета-романтика, нерозривно пов'язана з Україною. Цей зв'язок простежується не лише у тематиці його творів, але й у глибинному розумінні української історії, культури та душі.

Ще за життя поета його твори здобули широку популярність в Україні. Михайло Драгоманов, відомий український діяч, у 70-х роках ХІХ століття, досліджуючи творчість Словацького, відзначав його історичні драми, присвячені українському минулому та героїчній боротьбі українського народу за свою незалежність. Драгоманов також підкреслював щиру любов поета до рідного Кременця, де він провів своє дитинство [4, с. 118].

Олена Пчілка, українська письменниця та громадська діячка, у 1910 році видала книжечку «Юліуш Словацький, його життя, творчість і зразки поезії», де детально дослідила життєвий шлях та творчість поета, визначивши його значне місце в історії польської літератури.

У другій половині ХХ століття спостерігається зростання зацікавленості українських літературознавців спадщиною Словацького. Український дослідник, у праці «Юліуш Словацький: Життя і творчість» пояснює це тим, що серед польських романтиків саме Словацький, поряд з Адамом Міцкевичем, відіграв виняткову роль у утвердженні принципів історичної достовірності, народності та патріотизму в літературі [2, с. 7].

Дослідники творчості Словацького глибоко аналізують життєвий та творчий шлях поета на тлі епохи, досліджуючи його патріотичну та інтимну лірику, а також вершини його творчості – поеми та драматичні твори. Окремо автор досліджує зв'язок творчості Словацького з Україною, підкреслюючи його глибоке розуміння української душі та щирі симпатії до українського народу [4, с. 118].

Важливо зазначити, що вплив Словацького на українську літературу також був значним. Його твори перекладали українською мовою такі відомі діячі, як Іван Франко, Леся Українка, Микола Вороний та інші.

Сьогодні Юліуш Словацький по праву вважається одним із найвидатніших польських поетів, а його творчість, глибоко пов'язана з Україною, й далі досліджується та вивчається українськими літературознавцями.

Вірш «Ода до Кременецьких гір» Юліуша Словацького є одним із найяскравіших прикладів його глибокого зв'язку з Україною. У ньому поет не просто змальовує красу подільських краєвидів, а й виражає щирі тугу за рідним краєм та прагнення до єднання з ним.

Словацький народився в Кременці, і це місто стало для нього не просто місцем народження, а й символом батьківщини. У вірші він описує мальовничі

краєвиди, які оточували його в дитинстві: гори, ліси, долини, річки. Ці образи оживають у його пам'яті, викликаючи сильні емоції:

*О гори, що височієте над моїм дитинством,
Де я блукав, шукаючи щастя,
Де я вчився любити природу
І відчувати красу світу!* [5, с. 112].

Поет не лише змальовує красу подільських краєвидів, а й указує на те, що вони мають на нього живлющий вплив. Він відчуває, як природа рідного краю наповнює його душу силою та натхненням:

*Ваші вершини, омиті сонцем,
Надихають моє серце
І дарують мені віру в майбутнє.* [5, с. 112].

Саме тому поет мріє після смерті повернутися до рідного Кременця, де його душа, сповнена тугою за батьківщиною, могла б знайти спокій і щастя:

*І коли я помру,
Нехай моє тіло буде поховано
На ваших схилах,
Щоб моя душа могла знову Злитися з вами.* [5, с. 112].

Д. Павличко відзначає, що у цьому вірші звучить традиційний для романтиків мотив «посмертної мандрівки душі й щасливого кінця подорожі в злитті із земною вітчизною людини» [5, с. 112].

Однак у вірші Словацького цей мотив не просто використовується як літературний прийом, а й виражає щирі та глибокі переконання поета. Це робить «Оду до Кременецьких гір» одним із найгеніальніших зразків світової літератури [5, с. 112].

Образ рідного міста неодноразово з'являється і в інших творах Словацького. Кременець для нього – це образ батьківщини, світ його мрій, улюблена природа, місто, що «виблискує і грає / З долини вежами, мов золоте намисто; / чарівне, як вночі, вінками вікон сяє, / Як сонцю вказує домів перлини білі, / Що перенизані смарагдами-садами...» [2, с.9].

Україна для Ю. Словацького не обмежується лише містом, де він народився. У поняття «Україна» він включає всі українські землі: Поділля, Волинь, Східну Галичину. Його захоплюють бурхливі пороги Дніпра, прекрасний золотoverхий Київ, козацьке Запорожжя, українське степове безмежжя.

Наприклад, у поемі «Змій» поет описує спокійний весняний пейзаж:

"Сонце вже встало, і його промені

Осявають землю, Вкриту зеленим килимом трав.

Птахи співають у гаях,

А вітер ледь колише гілки дерев. [5, с. 112].

Цей пейзаж свідчить про те, що Словацький щиро любив українську природу і відчував з нею глибокий зв'язок.

Творчість Юліуша Словацького є цінним внеском у світову літературу. Його вірші та поеми, пройняті щирою любов'ю до України, й далі захоплюють читачів своїм емоційним багатством та глибиною думки.

У ході роботи проаналізовано емоційний зв'язок письменника з краєм, де він народився у тематиці його творів, у глибинному розумінні української історії, культури та душі. Образ Кременця, як і образ України в цілому, пронизує творчість Словацького, який щиро любив українську природу, захоплювався красою подільських краєвидів.

Творчість Юліуша Словацького мала значний вплив на українську культуру. Його вірші та поеми перекладали українською мовою такі відомі діячі, як Іван Франко, Леся Українка, Микола Вороний та інші.

Сьогодні Юліуш Словацький по праву вважається одним із найвидатніших польських поетів, а його творчість, глибоко пов'язана з Україною, і далі досліджується та вивчається українськими літературознавцями.

Список використаної літератури

1. Гродецька В. На пошану Юліуша Словацького. Русалка Дністрова. 2008. Ч. 3. С. 10-15.
2. Воловець Л. Західноєвропейські письменники і Україна. Львів, 2000. С.7-9.
3. Зіневич Л. Українські мотиви у творчості Юліуша Словацького. Русалка Дністрова. 1993. № 19. С. 8-10.
4. Маковський С. Кременецькі джерела творчості Юліуша Словацького. збірник наукових. Тернопіль, 2006. С. 118–128.
5. Павличко Д. Юліуш Словацький. Волинські Афіни 1805–1833. збірник наукових праць. Тернопіль, 2006. С. 111–117.

Тимощук Єва,
студентка факультету філології і журналістики,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ТВОРИ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО У ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Анотація

У статті розглянуто творчість Юліуша Словацького в українських літературних перекладах та досліджено вплив цього польського поета на українську культурну сферу.

Проаналізовано перші спроби перекладу творів Словацького та роль видатних перекладачів, зокрема Дмитра Павличка, Максима Рильського, Івана Франка, у відтворенні та інтерпретації поезії польського поета українською мовою.

У роботі здійснюється порівняльна характеристики різних підходів до перекладу творчості письменника, що відображає значення його майстерності в контексті літературної традиції.

***Ключові слова:** Юліуш Словацький, українські переклади, Дмитро Павличко, літературна традиція, культурний вплив, Микола Бажан, порівняння перекладів, переклад, Рильський, поезія, Іван Франко.*

З ряду причин творчість Юліуша Словацького, як за його життя, так і після смерті, не отримала такого ж широкого визнання, як творчість Адама Міцкевича. Протягом десятиліть вона була менш відомою, а говорили про поета скоріше як про «антагоніста» Міцкевича, ніж як про великого поета.

Відкриття Юліуша Словацького відбулося у 60-70-х роках минулого століття, переважно завдяки польській революційно настроєній молоді. На теренах України, особливо в Галичині, твори Словацького були відомі ще за його життя, проте перші українські переклади з'явилися лише у 70-х роках. Іван Верхрацький у 1876 році, перекладаючи «Батька зачумлених», вже посилювався на високу оцінку цієї поеми в монографії Антона Малецького, що сприяло поширенню слави поета. Переклад Івана Верхрацького отримав історичне значення, хоча, за словами Івана Франка, він не відповідав поетичним вимогам [4, с. 224].

Згодом інші поети та літературні діячі продовжили роботу з перекладом творів Словацького. У 1890 році В. Кольба переклав поему «В Швейцарії», у 1907 році уривки з неї друкувала «Молода Муза», а в 1909 році В. Щурат переклав «Батька зачумлених», а С. Твердохліб у 1910 році. Також були перекладені інші твори поета [4, с. 225].

Обрані для перекладу вірші не випадкові. У період з 70-х до 90-х років українські перекладачі були зацікавлені, переважно, у реалістичних творах, але не забували і про твори романтичного періоду.

Один із найвідоміших перекладачів творчості Юліуша Словацького українською мовою – Дмитро Павличко, який зробив значний внесок у відтворення його творів українською. Його інтерпретація визнана шедевром перекладацького мистецтва. Д. Павличко не просто «українізував» польські тексти, а зробив їх образи більш доступними та зрозумілими, втілюючи власну індивідуальність. Він вдало вдалося уникнути трансформації оригіналу, зберігаючи смисловий зв'язок та емоційне навантаження образів [5, с. 18].

Для прикладу, порівняємо переклади віршів Юліуша Словацького Павличком та Є. Нарубіною. Переклад Дмитра Павличка відображає думки автора ближче до оригіналу, не відхиляючись від нього, як це відбувається у варіанті Є. Нарубіної.

Jezeli kiedy w tej mojej krainie,

Gdzie po dolinach moja Ikwa plynie

Gdzie gory moje blekitnieja mrokiem

A miasto dzwoni nad szumnym potokiem.

Якщо колись у тій моїй країні,

Де котить Ikwa хвилі по долині,

Де пасма гір блакитніють над мроком,

А місто дзвонить над шумним потоком.

(Переклад Д.Павличка).

Якщо ти будеш у моїй країні,

Де котить Ikwa хвилі свої сині,

Де гори пнуться у блакить високу,

Де дзвонить місто над сріблом потоку.

(Переклад Є.Нарубіної) [5, с. 18]

Д. Павличко також здійснив переклад «Години думки», уривків з поеми «Вацлав», а також інших творів Юліуша Словацького, що стало важливим внеском української літературної культури [3].

Викликами перекладу «Оди вільності» Юліуша Словацького, безсумнівно, є її повнота символічних образів, алегорій та недомовлень. Микола Бажан розумів цю складність і перекладав «Оду» як послідовні, але

тісно пов'язані частини одного цілого. У першій частині переважає образ ангела, який уособлює справедливість і розправляє крила над повсталюю католицькою Польщею. Микола Бажан вдало передавав оригінал, використовуючи образ божества як символ рівності і свободи в подальших частинах. Іноді Бажан навіть посилював оригінал, враховуючи антипапські та антиватиканські погляди Словацького, створюючи образ духа неволі, який гордо топче трони, але згинається під вагою кривавої корони [1, с.8].

Перекладом «Гімну» Юліуша Словацького займався Євген Дроб'язко. Проблема не полягає в тому, що перекладач додає свої власні думки та вислови, або не розуміє деякі вислови оригіналу, а у тому, що переклад вийшов трохи невдалим, хоча майже дослівно передає оригінал. Хоча Євген Дроб'язко успішно відтворив ліричні вірші Юліуша Словацького, де можна спостерігати творчий підхід [3].

Ще одним революційним твором поета є «Кулик», який переклав Максим Рильський [3]. Йому вдалося створити чудовий переклад, оскільки він добре розумів шляхетський побут та польський національний характер, ще з часів своєї роботи над «Паном Тадеушем». Рильський передав «Кулика» як одну подію, яку можна назвати піснею про веселі та хоробрих людей, відтворивши піднесений настрій повстанців, їхні рожеві мрії та сподівання, так, як це змальовано у творі Словацького [5, с. 18].

М.Рильський був винятковим перекладачем, віддаленим від слів оригіналу, але близьким до його духу та змісту. Говорячи про Юліуша Словацького і Тараса Шевченка, можна помітити деяку співзвучність їхніх творів, особливо, коли обидва автори славили «українських гайдамаків». Обидва поети належали до різних націй і класів, але у відтворенні дійсності були схожими [5, с. 18].

Перші дійсно критичні оцінки творчості Юліуша Словацького в українській літературі були висловлені Іваном Франком, який вже у 70-х роках

XIX століття проявив інтерес до цього польського романтика. У своїй статті про польську літературу, Франко висловлював захоплення творчістю Юліуша Словацького, називаючи його «неперевершеним майстром польського слова, вмілим обробником поетичної форми та улюбленим поетом молоді». Також важливими є дві статті критика, написані польською мовою, які стосувалися шеститомного видання творів Юліуша Словацького у Львові, підготовленого Бігелайzenом.

У своїй рецензії «Нове видання творів Юліуша Словацького» [3] Іван Франко оцінив перші чотири томи видання, глибоко аналізуючи твори, які після смерті поета викликали настільки великий ентузіазм, що їх цінували вище, ніж твори Адама Міцкевича. Поезія Юліуша викликала гарячий резонанс серед читачів, оскільки закликала до боротьби. Загалом, на нього закріпилася репутація «співця революції», «поета листопадового повстання», який своїми словами підбадьорював до боротьби.

У проаналізованій роботі розкриваються важливі аспекти перекладу творів Юліуша Словацького українською мовою та їх вплив на українську літературну традицію. Детальний аналіз різних перекладів «Оди вільності», «Гімну» та «Кулика», висвітлює сильні та слабкі сторони роботи кожного перекладача. Варто звертати увагу і на складність відтворення символічних образів та алегорій у поезії Словацького, а також на важливість усвідомлення духу оригіналу для точного передавання його змісту. Зауважуємо на подібність між творчістю Юліуша Словацького та Тараса Шевченка, особливо у зверненні до історичних подій та національних героїв.

Список використаної літератури

1. Зіневич Л. Українські мотиви у творчості Юліуша Словацького. Русалка Дністрова. 1993. № 19. С. 8-10.
2. Маковський С. Кременецькі джерела творчості Юліуша Словацького. збірник наукових. Тернопіль, 2006. С. 118–128.

3. Якубова Т. А. Твори Юліуша Словацького у фондах відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. [URL:http://www.nbu.gov.ua/node/4890](http://www.nbu.gov.ua/node/4890) (дата звернення 02.03.2024)
4. Там, де Іква сріблиця імлюю...»Літературно-мистецький альманах. Тернопіль: Джура, 2007. С. 224-231.
5. Ю. Словацький. Срібний міф України. Поезії. Поєми. Драми. “До джерел”. Львів, Світ, 2005.

Соломія Федор,
студентка факультету філології і журналістики,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ОБРАЗ УКРАЇНИ У ТВОРЧОСТІ ПОЛЬСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО

Анотація

Юліуш Словацький – не просто польський поет, він – український поет польського походження. Його творчість – це міст між двома культурами, який з'єднує їх на глибинному духовному рівні.

Важливість теми образу України у творчості Словацького неможливо переоцінити. Ця тема збагатила як польську, так і українську культуру, надихнула багатьох митців й назавжди залишиться в історії.

Ключові слова: *Юліуш Словацький, Україна, польська література, українська література, образ України, степова Україна, козацька воля, історична пам'ять, міфологія, фольклор, месіанська ідея, вплив на українську культуру.*

Юліуш Словацький, видатний польський поет-романтик, народився на українській землі, у місті Кременець. Цей факт значно вплинув на його творчість, де тема України посідає особливе місце.

Образ України у творах Словацького багатогранний і динамічний. Він змальовує її як мальовничу й величну країну з багатою історією та самобутньою культурою. Водночас, поет не оминає й трагічних сторін української долі, змальовуючи її як землю, що постійно бореться за свою свободу [1, с.10].

Тема «Юліуш Словацький і Україна» розглядає різні аспекти, такі як біографія письменника, образ України в його творчості, рецепція українською аудиторією та порівняльний аналіз. Дослідженням цих тем присвячена велика наукова література, при цьому перші дві аспекти опрацьовані найбільш детально[5].

Одним із найвідоміших творів Словацького, де яскраво виражений образ України, є балада «Лілла Венеда». Цей твір, написаний у 1840 році, переносить нас у часи язичницької Польщі. Головна героїня, жриця Лілла Венеда, є донькою слов'янського князя та київської княжни. Її образ уособлює кращі риси українського народу: вірність своїй вірі, любов до рідної землі, готовність до самопожертви заради свободи [2, с.28].

Важливе місце в українській тематиці Словацького посідає й поема «Мазепа» (1840). Цей твір, заснований на історичних подіях, розповідає про життя та діяльність гетьмана Івана Мазепи. Поет зображує його як неоднозначну й суперечливу особистість, але водночас визнає його велич і трагізм [2, с.29].

Словацький не лише змальовує Україну як мальовничу країну та описує історичні події. Він глибоко співпереживає українському народу, його прагненню до волі та незалежності. У його творах звучить заклик до єднання слов'янських народів у боротьбі за спільне щастя [5].

Тексти Словацького використовують терміни «Русь» та «руський» для позначення українських національних реалій. Вони розглядають Україну як гетерогенну (русько-польську) етнічну спільноту, а не тільки автентично українську. У цих текстах поняття «Україна» та «український» символізують специфічний єдиний край, населення якого етнічно неоднорідне - руське і польське. Словацький сприймав Україну амбівалентно, розглядаючи її як рідну батьківщину та використовуючи емблематичний образ степів, які у його творах виконують роль символу смутку та туги. Українські степи стають місцем героїки, соціальної боротьби та історичних змагань, а також символізують місце поховання та спокою для давніх душ. Таким чином, Україна у творчості Словацького відображає як реальність історичних подій, так і міфічний простір національної ідентичності [3, с.118].

У творчості Словацького зустрічаємо багато символів, пов'язаних з українським колоритом, серед яких важливе місце займають українські квіти, зокрема подільські, які набувають символічного значення. Деякі з цих рослин, такі як будяк, бур'ян, калина, мальва, незабудка, шипшина, відображають типові українські мотиви і стають частинами українського колориту [5].

Одним із найвизначніших символів у творчості Словацького є шипшина, яка має особливе значення для українського образу. У вірші «Срібний сон Саломеї» вона стає символом України і своєрідним показником її долі. Відсутність шипшини уявляється як кінець України, оскільки ця рослина у поетичній уяві Словацького так міцно пов'язана з Україною. Шипшина стає символом національного пробудження та відродження, а відсутність її може означати кінець національного існування [5].

Значення кольорів також має важливе значення у творчості Словацького. Він сприймає Україну через синьо-жовті кольори, які стали символами української національної прапора. Ці кольори означають незалежність та національну гордість, що підкреслює ідею української самостійності та незалежності [5].

У творах Словацького також зустрічаємо різноманітні образи, які відображають його ставлення до українського народу. Він представляє українців як народ з власними національними інтересами та правами, але в той же час він також розглядає їх як частину більшої національної спільноти. Його взаємодія з українцями може розглядатися як спроба зблизити їх із поляками, щоб спільно боротися за єдину націю [3, с.119].

Таким чином, творчість Словацького відображає складні взаємовідносини між українським та польським народами, а також відображає символічне значення рослин та кольорів українського колориту.

Можна розглянути еволюцію образу Вернигори у творчості Словацького, зокрема у поемі «Беньовський» і драмі «Срібний сон Саломеї». Варто зазначити, що Словацький змінював своє ставлення до цього образу, представляючи Вернигору спочатку як пропольського, а потім як національного героя українського народу [2, с. 27].

У поемі «Беньовський» Словацький надавав мотив Вернигори пропольський характер, але виявивши увагу до українських фольклорних матеріалів про цю постать, він перетворив її на народного лірника-ворожбита, який став символом українсько-польського братання. У драмі «Срібний сон Саломеї» Вернигору представлено як національного ідеолога, що бореться за відродження гетьманської України. Ця зміна образу свідчить про еволюцію поглядів Словацького і його розуміння українсько-польських відносин та національної ідентичності [2, с. 28].

Крім того, у «Срібному сні Саломеї» Словацький зображував селянсько-гайдамацьке повстання як народно-визвольний рух, відображаючи боротьбу за національну незалежність. Це свідчить про те, що він усвідомлював прагнення українського народу до самостійності і відчував важливість національної ідентичності [2, с. 29].

Таким чином, творчість Словацького відображає складність українсько-польських відносин і розвиток національної свідомості українського народу, презентуючи різні аспекти цих взаємин у своїх творах.

Розглядається підхід Словацького до подання подій Коліївщини та його ставлення до українського народу. Словацький виявив більше співчуття до гайдамаків, що боролися проти утисків, ніж поетизації їхніх національно-визвольних прагнень. Він показав несправедливість і жорстокість обох сторін конфлікту, але водночас віддавав шану високим виявам духу гайдамаків у їхній боротьбі за права [1, с. 15].

Словацького усвідомлював гноблення та утиск українського простолюду і виступав проти цього, але й не ідеалізував шляхту, що пригнічувала селянський бунт. Це відобразалося у його творчості, де він зображував різні аспекти українського суспільства та конфлікти між ними.

Щодо українізації душі Словацького, варто зазначити, що його ставлення до українського народу було складним і відображало його власні релігійно-історіософські погляди. Він усвідомлював важливість історичних трагедій та підносив їх до метафізичного рівня, розглядаючи їх як частину загального процесу духовного очищення та перетворення. Таке розуміння допомагало йому пояснити трагічні події історії через призму своїх власних релігійних уявлень і поглядів на історію [1, с. 15].

Розкривається глибоке та виважене розглядання образу України в творчості Юліуша Словацького, зокрема у драмі «Срібний сон Саломеї». Зазначено, що Словацький використовував українське селянство як символ мучеництва та спасіння через муки, вписуючи їхню трагічну долю в Божий план історії. У той же час, відзначено його амбівалентне ставлення до подій, де українське селянство, з одного боку, виступає як засіб для очищення та відродження, а з іншого - як суб'єкт, що заслуговує на спасіння [2, с. 25].

Зазначено, що Словацький не усвідомлював повністю провіденційну роль українського селянства, вважаючи його сліпим інструментом Божої волі. При цьому досліджується його сподівання на майбутнє українсько-польське порозуміння та реабілітація української та польської шляхти у драмі. Таке тлумачення образу України у творчості Словацького сприймається як значуще для розуміння взаємин між народами та подальшого розвитку подій.

Розкривається еволюція уявлення про Україну в поезії Юліуша Словацького, яка відображається через різні етапи його творчості. Починаючи з етапу, де Україна представлена як екзотичний терен для поетичної декорації, вона поступово стає рідним краєм спогадів і мірою краси, а потім - уявою про органічний, міфічний образ, заснований на сутичках, кровопролитті та перетворенні.

Юліуш Словацький – це символ єднання двох культур – польської та української. У своїх творах він з'єднує два народи, дві історії, дві мови у темах про свободу, красу, любов, героїзм.

Образ України у творчості Словацького, як відзначається, проходить складну еволюцію від етапу експлуатаційного терену до органічного, символічного уявлення.

Поет ставить українські теми на перше місце, показуючи їхню глибину і значення. Порівнюючи його творчість з іншими польськими письменниками, зазначається звернення Словацького до української історії та культури з більшим захопленням і зацікавленістю, що свідчить про великий внутрішній зв'язок поета з цими темами.

Список використаної літератури

1. Гродецька В. На пошану Юліуша Словацького. Русалка Дністрова. 2008. Ч. 3. С. 10-15.
2. Вервес Г. Україна в творчості Юліуша Словацького. Юліуш Словацький і Україна. С.18-29.

3. Маковський С. Кременецькі джерела творчості Юліуша Словацького: збірник наукових праць. Тернопіль, 2006. С. 118–128.
4. Словацький Юліуш. Тернопільська обласна бібліотека для молоді.
[URL:https://tobm.org.ua/slovaczkyj-yuliush/](https://tobm.org.ua/slovaczkyj-yuliush/) (дата звернення 15.03.2024)
5. Євген Нахлік. Образ і проблема України у творчості Юліуша Словацького
[URL:http://mjsk.te.ua/uk/slovatskij-v-ukrayini/doslidzhennja-statti/98-obraz-i-problema-ukrayini-u-tvorchosti-juliusa-slovatskogo](http://mjsk.te.ua/uk/slovatskij-v-ukrayini/doslidzhennja-statti/98-obraz-i-problema-ukrayini-u-tvorchosti-juliusa-slovatskogo) (дата звернення 15.03.2024)

Євгеній Шинкаренко,

Криворізький державний педагогічний університет

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОСТАТІ ІВАНА МАЗЕПИ У ТВОРАХ Ю. СЛОВАЦЬКОГО, ДЖ. БАЙРОНА, В. СОСЮРИ

Анотація

У статті досліджено художню інтерпретацію постаті гетьмана Івана Мазепи у творах Дж. Байрона, Ю. Словацького, В. Сосюри. Вказано, що образ українського діяча у поемах, драмі змальований відповідно романтичної традиції. Акцентовано на історичній ролі гетьмана у відстоюванні суверенності України у поемі В. Сосюри

Ключові слова: *Іван Мазепа, образ, історія, романтичний герой, гетьман.*

У західноєвропейському та українському літературних дискурсах постать українського діяча Івана Мазепи привертала увагу багатьох дослідників. Гетьман, будучи непересічною особистістю в історії, поетично обдарованим, з європейською освітою, приваблював майстрів художнього слова своїм патріотизмом, національним колоритом, волелюбністю. До художньої інтерпретації образу Івана Мазепи зверталися Вольтер (історичний твір «Історія Карла XII», 1731), Дж. Байрон (поема «Мазепа», 1819), Б. Залеський

(поема «Дума про Мазепу», 1824), Ю. Словацький (драма «Мазепа», 1834, 1839), Б. Лепкий (роман «Мазепа», 1923–1955), В. Сосюра (поема «Мазепа», 1929–1960). Іван Мазепа у світовому мистецтві став одним із «вічних» міфологізованих образів, що художньо інтерпретовані в літературі. На думку Наталі Лупак, образ українського гетьмана в семіосфері європейської культури розглядається у системі різних «міфів про Мазепу»: Мазепа-коханець у європейському романтизмі (Байрон), Мазепа-зрадник у російській імперській традиції (О. Пушкін) і Мазепа-державотворець в українській національній традиції (Б. Лепкий, В. Сосюра) [3, с. 4].

Поетикальні пошуки образу Івана Мазепи здійснювали в українському літературознавстві Ю. Барабаш, Д. Берегова, А. Вітченко, В. Голобін, М. Коновалова, В. Лавренчук, Н. Лупак, Д. Наливайко, М. Ткачук, В. Шевчук та ін. Дослідники вказували на порівняльно-типологічний характер образу у творах західноєвропейських та українських письменників, романтичні тенденції у змалюванні героя і дійсності, індивідуально-авторський підхід у трактуванні постаті гетьмана у художніх текстах.

Мета роботи полягає в аналізі особливостей інтерпретації художнього образу гетьмана Івана Мазепи у творах Дж. Байрона, Ю. Словацького, В. Сосюри.

Сюжетною основою поеми англійського митця Дж. Байрона «Мазепа» є історія кохання молодого Мазепи до заміжньої жінки. На схилі віку гетьман розповідає своєму королівському союзнику про любовні пригоди у молодості: *«...гетьман міцної постави, / Що шепоче йому, побратиму свому, / Про минулі дні волі і слави»* [1, с. 10]. Поринаючи у минуле, старий гетьман знову переживає історію свого кохання та розплати за нього. За свою пристрасть герой поплатився і був засуджений на смерть: прив'язаним до коня його відпускають у степ. Цей образ у мистецтві знайшов втілення у картинах Теодора Жерико, Ораса Верне, Ежена Делакруа, Луї Буланже. Розповідь старого гетьмана переплетена з історичним змалюванням дійсності та подіями козаччини: брязкотом шабель, клекотом степових орлів, змалюванням краси

природи. Образ Івана Мазепи у поемі Дж. Байрона поетизується відповідно до романтичної традиції зображення: любовний трикутник, пристрасні почуття, центральний герой, наділений всіма чеснотами, клятви у коханні.

В польській літературі до постаті українського гетьмана звертається у драмі «Мазепа» Юліуш Словацький. Польський митець продовжує романтичну традицію, у якого Мазепа – «це той же паж, якого бачили у Байрона, хитрий, відважний і благородний «козачий син», готовий пожертвувати життям для честі жінки, яку він навіть не кохає, і заради честі короля, якого він зневажає» [2]. Така інтерпретація образу Івана Мазепи у літературі того часу зумовлена зверхнім ставленням до українських політиків як до васалів Варшави або Москви. Історичним тлом драми Ю. Словацького є реалії кінця XVII століття, час існування Речі Посполитої за правління короля Яна Казимира II, який є дійовою особою твору. Мазепа у п'єсі постає шляхетною особистістю, але необачним, утягненим в авантюру короля, воєводи. Герой стає свідком таємного кохання короля та молодої дружини старого магната й наражається на помсту воєводи. За розпорядженням магната його замуровують живим у мур, але він не видає таємниці закоханих. Все ж доля була прихильною до молодого Мазепи і його за наказом короля розмуровують і проганяють із двору, прив'язавши оголеним до спини коня: *«Впились шнури, кінь розриває тіло... / Як холодно, як зимно...»* [4, с. 133]. Образ героя подано відповідно романтичної ідеї та «донжуанської» традиції зображення. Як і в творі Дж. Байрона, любовна історія закінчується із вигнанням, натомість розпочинається новий етап його життя, пов'язаний з Україною.

Майже через сто років після написання творів Дж. Байрона, Ю. Словацького в українській літературі звернувся до образу гетьмана Івана Мазепи В. Сосюра. Прагнучи розкрити правду історії, український поет у поемі «Мазепа» акцентує увагу на національній проблемі та психологічному аналізі образу гетьмана. Реабілітація постаті гетьмана всупереч політичній радянській ідеології – це спроба неупереджено поглянути на одну з трагічних

сторінок в історії України та народу. Художня інтерпретація образу Івана Мазепи поетом поєднує традиції та новаторство: Мазепа – герой-коханець (поет продовжує європейську романтичну традицію трактування образу), Мазепа – патріот рідної землі («*І Україна – край мій милий, / Що, як зоря, мені сія*» [5, с. 168]). В. Сосюра, змальовуючи в перших частинах поеми героя на службі польського короля, а останніх – акцентує на місії його як очільника держави. Велич Мазепи в його патріотизмі, звільненні країни від російського ярма, боротьбі за суверенність України. Автор проводить паралель: трагедія Мазепи – трагедія українського народу: «*Любив Вкраїну він душею / І зрадником не був для неї*» [5, с. 192]; «*Хоч він був пан, / та серце мав. / За суверенність України / Боровся він, і в цім був прав*» [5, с. 241]. Прочитуючи образ українського гетьмана в історії, В. Сосюра вказує на вірність рідній землі, прагнення бачити її вільною, незалежною.

Український гетьман Іван Мазепа змальований у творах митців яскравою особистістю: герой-коханець, романтична особистість, гетьман, політичний діяч. У творах Дж. Байрона та Ю. Словацького український діяч змальований відповідно романтичної традиції: пристрасна натура, бунтівник, що кидає виклик законам суспільства, тим самим зазнає кар. Образ Івана Мазепи постає у творі В. Сосюри як романтичний герой та гетьман, який бачить свою місію у служінні батьківщині й необхідності захищати інтереси України.

Список використаної літератури

1. Байрон Дж. Мазепа : поема / пер. з англ. О. Веретенченка. Детройт, 1959. 48 с.
2. Донцов Д. Гетьман Мазепа в західноєвропейській літературі. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Publ/Dontsov/GetmanMazepa.html>
3. Лупак Н. Тріумф чи трагедія Івана Мазепи? *Мандрівець*. 2003. №2. С. 31–35.
4. Словацький Ю. Мазепа : трагедія на 5 актів ; пер. і вступ. ст. М. Зеров. Київ : Слово, 1926. 135 с.
5. Сосюра В. Мазепа. *Розстріляне безсмертя* : поеми. Київ : Знання, 2010. С. 142–244.

Інна Марцінковська,
студентка факультету філології і журналістики,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОНІМІВ У ТВОРЧОСТІ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО

Анотація

У статті проаналізовано власні назви, виявленні у поемах «Мазепа» та «Балладина» Юліуша Словацького. Встановлено семантичні розряди пропріальних одиниць, з'ясовано їхнє функційне навантаження, досліджено роль літературних онімів у формуванні художнього тексту, їхній внесок у стилістичну систему та створення образності

Ключові слова: *онім, ономастика, семантика, антропонім, власна назва.*

Key words: *onom, onomastics, semantics, anthroponym, proper name.*

Літературна ономастика відтворює закодованість авторського задуму змісту твору, за допомогою художніх засобів та прийомів робить оніми більш унікальними, ідентичними. Будучи невід'ємним елементом художнього тексту, оніми формують його стилістичну систему, сприяють створенню образності, особливих асоціацій та конотацій. Саме в такий спосіб вони репрезентують індивідуально-художню семантику, відтворюють історичне та культурне подієве тло.

Крім цього, авторські оніми входять до тих чинників, що формують ідіостиль письменника, розкривають приховану суть персонажів і складають основу для створення системи прихованих і явних зв'язків між ними. У літературному творі оніми відіграють важливу роль у формуванні семантичної організації художнього тексту поряд з іншими стилістичними засобами. Імена є найбільш експресивним та інформативним засобом, що визначає значний обсяг імпліцитної інформації [2, с. 11].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні літературно-художні оніми стали предметом дослідження багатьох науковців. Проблему використання онімів у художніх творах досліджували Д. Єрмолич, С. Мармаріду; серед українських дослідників – Ю. Карпенко, Є. Отін, В. Калінкін, Л. Белей, Т.Немировська, Г. Лукш, Т. Крупеньова та ін. У доробку К. Норд висвітлено функціонування власних імен у дитячій літературі. Функції онімів висвітлено у дослідженнях Т. К. Кідер, аналізу характеристичних імен присвячена робота Є. Магазаніка. Науковиця М. Ковальова аналізувала символічне значення імен. І. Кунгурова, Е. Котнева у дослідженнях представили багатоманітність стилістичних особливостей, лексичних, графічних, орфографічних прийомів. Тим не менш, ономастичний простір творів Ю. Словацького *об'єктом дослідження ще не був.*

Юліуш Словацький - поет-романтик, який народився в Україні, через все своє життя проніс світлий образ України. Українська тематика присутня у багатьох його творах. Він особистість символічна не лише в літературі, але й в історії двох народів. Письменник вважав, що має дві батьківщини - Україну та Польщу. У творчості Юліуша Словацького власні назви функціонують як ключові слова, художній зміст яких підсилюється їх кореферентами, що забезпечує неперервність семантичної єдності текстових компонентів.

Літературні оніми у поемах «Мазепа» та «Балладина» є невід'ємним елементом форми художнього твору, складовою стилю автора, які дозволяють інтерпретувати текст та розкрити сутність художнього світу. Відсутність праць, присвячених всебічному вивченню семантики ономастичного простору, зумовлюють **актуальність** теми пропонованого дослідження.

Мета статті – дослідити роль і проблематику, механізми дослідження онімів у літературній ономастиці. Досягнення поставленої мети передбачає використання таких завдань: виявити власні назви, виділити тематичні класи онімів; з'ясувати особливості їх функціонування у романі.

Проаналізувавши семантику онімів у поемах «Мазепа» та «Балладина» Ю. Словацького, ми створили окремі тематичні групи за семантичним

спрямуванням. Власні назви у поемах досить різноманітні. Вони представлені *антропонімами, теонімами, топонімами, гідронімами, фітонімами тощо*.

У художньому творі антропоніми позначають різноманітні іменування персонажів. Так, до таких онімів у досліджуваному тексті відносимо прізвища, особові імена, що становлять офіційну сферу іменування особи. Крім цього, нами виявлено прізвиська, які належать до неофіційних антропонімів. На нашу думку, головна функція літературно-художніх антропонімів – працювати на художній текст (розуміння читачем, адекватне інтерпретування) та на підтекст, адже антропоніми становлять вагому частину художнього твору. Безперечно, підбір імені для персонажа є надзвичайно відповідальним етапом при авторському іменотворенні, бо від того буде залежати ставлення читача до персонажа [1, с. 34].

На основі зібраного нами матеріалу констатуємо, що антропоніми в поемах становлять найбільшу частину. Зазначаємо, що найчастіше у тексті використовуються імена, які є засобом номінації, ідентифікації (диференціації). Власні назви на позначення людей у романі виявляються через невелику кількість груп:

- Імена:

•повні: *Казимір, Амелія, Кіркор, Аліна, Магдалина, Оріон, Орфей, Плутон*.

•короткі: *Маза, Каз, Лех*.

- Прізвище та ім'я: *Ян Казимір*

- Прізвиська: *Хмара, Воєвода, Фортуна, Попель,*

- Безіменна номінація: *приземкуватий, копитонога, Титанова коханка*.

Найпродуктивнішою є група *імен*, адже вони є важливим елементом, виконують важливу ідейно-художню функцію. Вдалих вибір письменником імені персонажа створює цілісність та завершеність образу. Серед повних іменних форм знаходимо ті, що характерні для інших етнічних груп, зокрема, у поемах є велика кількість онімів, що мають античне походження: *Аполлон, Тетіда, Ванда, Соломон, Лахезіз, Клото, Антропос, Оріон, Орфей, Гралон,*

Філон, Кіркор. Здебільшого, Ю. Словацький використовує повні іменні варіанти, які є нетрадиційними для реципієнта: *Фон-Кострин, Балладина, Кіркор, Гралон, Вавель, Купель Актеона, Скерко, Гоплана* тощо.

Група *прізвище та ім'я* представлена власними назвами, що характеризують визначних особистостей у історії: *Ян Казимир, Ян Христосом Пасек*.

Релігійні цінності завжди вважалися вищим мірилом етичних істин і настанов, духовності й моралі в різних галузях мистецтва, особливо в художній літературі. Невід'ємною частиною онімного простору є теоніми – назви різноманітних божеств. Зазначаємо, що в тексті поем Ю. Словацького є оніми на позначення богів: *Бог, Богиня Діана, Морфей, Господь, Христос, Люцифер, Мефістофель, Лазар, Пречиста* та ін.

Топоніми – це власні назви, які вживаються на позначення певної місцевості, регіону, населеного пункту, об'єкту рельєфу, будь-якої частини поверхні Землі, країн, міст, столиць, сіл тощо. Серед власних назв художнього твору топоніми мають особливе значення, адже вони, підпорядковуючись загальним законам художнього тексту, є експресивно і стилістично насиченими та визначають його просторовий чинник (топос).

Топоніми як компоненти художнього тексту забезпечують насамперед реальність відтворення певних подій, тобто реалізують своє топонімійне значення, окреслюючи при цьому певний простір, у межах якого триває сюжетна лінія, діють головні й другорядні персонажі. У тексті художнього твору топоніми виконують локальну функцію, вказуючи на конкретну місцевість, прив'язуючи до неї певні події [Зс. 52]. У поемах «Мазепа» та «Балладина» топоніми представлені топоніми назвами міст, країн тощо. Так, серед назв країн у творах трапляються такі: *Італія, Франція, Країна Оботритів*; назви міст – *Варшава, Гнезно, Глухів, Падуя, Спіж, Лопіталь, Вифлеєм* тощо; назви водних об'єктів: *Еврот-ріка, Озеро Гопла*.

Крім цього, у текстах поем виявлено фітоніми у значенні власних назв: *Троянда, Фіалка, Лілея*.

Таким чином, тематичні групи онімів у поемах «Мазепа» та «Балладина» налічують 95 власних назв. Кількісні розрахунки щодо кожної групи подано у таблиці нижче:

Таблиця 1

Тематичні групи онімів

№	Групи онімів	Кількість	Відсотки
1.	Антропоніми	57	60 %
2.	Фітоніми	3	3,2 %
3.	Теоніми	19	20 %
4.	Топоніми	16	16,8 %
	Усього	95	100 %

Отже, як демонструє проведене дослідження, ономастичний простір поем «Мазепа» та «Балладина» здебільшого представлений антропоніми (60 % від загальної кількості зібраних одиниць), автор використовує повні та короткі форми імен, адаптивні назви. Другою за чисельністю групою є теоніми (20 %), які виявляються у великій кількості власних назв, пов'язаних із божествами. Малопродуктивною є група топонімів (16, 8%), зовсім не продуктивною групою – фітоніми (3,2%).

Поетонімія у творчому доробку Юліуша Словацького є потужним мовним засобом із яскравими виражальними можливостями. Семантика та структура досліджуваних онімів відзначається різноманітністю і відображає характерні особливості стилю автора. Перспективи дослідження простежуються у подальшому аналізі семантико-стилістичних особливостей різних класів онімів, що функціонують у його творах.

Список використаних джерел

1. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.

2. Біла Л.В. Структурно-семантичні та функціональні особливості антропонімів у сатиричній прозі М.П. Булгакова : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандид. філол. наук. Київ, 1997. 20 с.

3. Вегеш А. І. Традиції та новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби : монографія. Ужгород, 2012. 270 с.

Силка Юлія,

студентка факультету філології і журналістики,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕПІТЕТІВ У ПОЕЗІЇ «ОДА ДО ВОЛЬНОСТІ» ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО

Анотація

У статті розглянуто функціонування епітетів у патріотичних поезіях Юліуша Словацького. Проаналізовано семантику тропу як одного з найвагоміших засобів естетизації художньої мови у вказаних творах. Аналіз зроблено крізь призму класифікації О. Веселовського.

***Ключові слова:** епітет, тропеїчна система, патріотична поезія, Юліуш Словацький.*

Вступ. Тропеїчна система української мови розмаїта, включає у себе ряд художніх засобів. Серед них виділяють: епітет, метафору, метонімію, порівняння, алітерацію, гіперболи, літоти та інші. Саме вони увиразнюють художні тексти, естетизуючи їх. Запропоновану роботу присвячено дослідженню епітетів у поетичній мові Юліуша Словацького. «Епітет – це слово або фраза, що характеризує об’єкт, підкреслюючи його індивідуальні риси або властивості. Наприклад, "блакитні очі", "духмяний чай", "рідне місто"» [3]. Однією із найважливіших функцій епітета називають «функцію вияву особистого емоційно-оцінювального ставлення до предмета, явища

тощо» [2]. Також вони допомагають автору передати свої відчуття та емоції, зробити опис більш яскравим та колоритним. Завдяки цим тропам, митець створює художні образи, що роблять описи більш повними і виразними.

Багата тропами патріотична поезія видатного польського письменника, поета і публіциста Юліуша Словацького. Він відомий своїми драмами, романами та поезіями. Сам автор відіграв важливу роль у розвитку польської літератури та національної ідентичності поляків у ХІХ столітті. Проте його твори також мали вплив на українську культуру. Це пов'язано з тим, що він народився та виріс в Україні. У його творах часто можна зустріти «українські сюжети», де іде мова про культуру України, її традиції, героїв.

Мета статті – охарактеризувати семантику епітетів у поезії Юліуша Словацького. Висвітлити специфіку використання тавтологічних, описових, метафоричних та синестетичних епітетів у творчості митця.

Тема творчості Юліуша Словацького є **актуальною**, оскільки його праці містять глибокі філософські думки, що стосуються існування, суспільства та людського духу. Він був відомий своїм поетичним баченням світу та високим моральним стандартом. Провідними темами його творів називають: любов до Батьківщини, національну свободу та культурну ідентичність.

Виклад основного матеріалу. «Ода до вольності» – це поема, де автор висловлює почуття любові до волі як людської цінності. Вона вважається гімном політичної боротьби народу за власну свободу. У цьому вірші Юліуш Словацький закликає до боротьби за незалежність Польщі. Він висуває ідеї до боротьби та готовності жертвувати собою для досягнення цілі. Такі вірші часто відзначаються глибоким емоційним змістом та високим мистецтвом. Тому для характеристики системи епітетів обираємо саме її [4].

Значний внесок у вирішення проблеми епітета зробив О. Веселовський. Вчений розглядає епітет як структуру, що посилює будь-яку визначну якість

предмета. Науковець розрізняє «описові, тавтологічні, синкретичні і метафоричні епітети» [1].

Тавтологічні епітети – це різновид епітетів, що включають у себе поєднання абсолютно однакових у смисловому значенні характеристик предмета або явища («гарячий вогонь», «біле молоко»). Приклади тавтологічних епітетів у Юліуша Словацького: **niebios błękiecie** («Spójrział – i w niebios błękiecie malowne pióry złotemi roztacza nad Polską skrzydła; i słucha hymnów tej ziemi») [4, с. 35]; **blask złoty** («Niszczysz mgłę marzeń i blask urojenia złoty») [4, с. 38].

Метафоричний епітет – це різновид епітетів, який характеризує предмет, порівнюючи його з іншим («золотий лист», «злий вітер»). Приклади метафоричних епітетів спостерігаємо у творчості Юліуша Словацького: **martwym światem** («Witaj, wolności Aniele, nad martwym wzniesiony światem») [4, с. 35]; **wielcy mężowie** («Ale wielcy mężowie zasiedli do steru, świątynią praw dźwigają tysiączne kolumny, patrzcie, jak długim rzędem za trumnami trumny wchodzą w posępne gmachy Westminsteru») [4, с. 36]; **nowego świata** («Na lądzie nowego świata żałobne drzewo wyrosło...») [4, с. 36]; **drzewo niewoli** («Było to drzewo niewoli, rosło nad grobem — świat już był jedną mogiłą») [4, с. 37]; **wolności krajach** («Więc słońce już w wolności krajach nie zachodzi?») [4, с. 37]; **zarną żalobą** («Czarną okryci żalobą...») [4, с. 38]; **cichość grobowa** («Lecz wszędy cichość grobowa...») [4, с. 38].

Описові епітети – це різновид епітетів, за допомогою яких ми можемо надати характеристику предмету, використовуючи його якості або властивості («блискуче сонце», «глибоке море»). Приклад описових епітетів у творчості Юліуша Словацького: **pióry złotemi** («Spójrział — i w niebios błękiecie malowne pióry złotemi roztacza nad Polską skrzydła; i słucha hymnów tej ziemi») [4, с. 35]; **Europa cała, gotyck kościół** («Niegdyś Europa cała była gotyckim kościołem») [4, с. 35]; **ubarwione szyby** («Przez ubarwione gmachu przedzierał się szyby») [4, с. 36]; **hiszpańskie wiosło** («O świat nowy hiszpańskie uderzyło wiosło, tam brat

zaprzedawał brata...» [4, c. 36]); **lepszey doli** («I śmiercią sen płacili – bo o lepszej doli pod tem się drzewem ludziom o wolności śniło» [4, c. 37]); **ostatni człowiek** («Ostatni więc człowiek skona, śmiercią z należnych władcóm wypłaci się danin [4, c. 37]»); **wiejskiego kościoła** («Jakiż to dzwon grobowy z wiejskiego zabrzmiał kościoła» [4, c. 37]); **wrota cmentarza** («Weszli we wrota cmentarza pod trumną ramie syna» [4, c. 37]); **myśl straszliwa** («Została ta myśl straszliwa. I bladość śmierci lice wyniosłe okrywa» [4, c. 38]); **wzniosłe uczucia** («Wzniosłe uczucia w człowieku...» [4, c. 38]).

Важливе значення мають синестестичні епітети, адже їх образність заснована на явищі, відомому в психології під назвою синестезія. Синестезія – це явище, коли людина через одне сенсорне відчуття може відчувати інше. Наприклад, вона здатна відчувати звук, коли бачить колір. Цей принцип формується на людських асоціаціях. Таким чином автор застосовуючи даний психологічний прийом створює епітети, за допомогою яких може передати читачеві свої відчуття («повільне сонце»). Приклад синестестичних епітетів у творчості Юліуша Словацького: **duch niewoli** («Duch niewoli, i dumną stopą depta trony» [4, c. 35]); **skrwawiona korona** («Zgina się pod ciężarem skrwawionej korony, mówi – ale niezrozumiałe z ust wychodzą słowa» [4, c. 35]); **deptane prawa** («Deptane prawa ludów gdzież znajdą mściciela») [4, c. 36]; **błyszcząca mara** («Błyszcząca mara –widziadło, księżyc na niebie zamglonem, a słońce praw oświeca tę postać wybladłą» [4, c. 36]); **dzwon grobowy** («Jakiż to dzwon grobowy z wiejskiego zabrzmiał kościoła» [4, c. 37]); **tłum pogrzebowy** («Idzie tłum pogrzebowy – schylone do ziemi czoła» [4, c. 37]); **okropne słowa** («Okropne rozpaczy słowa» [4, c. 38]).

Висновок. Творчість Юліуша Словацького відкриває нові горизонти для українського читача. Оригінальними є його погляди на українську культуру та її героїв. Ми повинні пишатися тим, що коріння цього видатного польського письменника саме з України. Відзначимо, що епітети відіграють важливу роль у патріотичній поезії майстра слова. Провівши дослідження, констатуємо, що

переважає група описових епітетів. Саме вони сприяють образності, створюють «настрій твору», адже завдяки таким тропам можна створити певну картинку та атмосферу, детально відчувати мету поезії, яку визначив сам автор.

Список використаної літератури

1. Альбота С., Венгель С. Стилiстичнi особливостi епiтетiв в українському перекладі притчi Р. Т. Кiйосакi «Багатий тато, бiдний тато». *Науковий вiсник Мiжнародного гуманiтарного унiверситету. Сер. Фiлологiчнi науки*. 2022. № 55. С. 147–158.
2. Вишневська Г. Б. Епiтети на означення демонолексики лексики у «Лiсовiй пiснi» Лесi Українки. *Науковi працi Кам'янець-Подiльського нацiонального унiверситету iменi Iвана Огiєнка. Сер. Фiлологiчнi науки*. Кам'янець-Подiльський : Аксiома, 2009. С. 78–80.
3. Що таке епiтет: як знаходити i для чого його використовують. *Наука та освiта*: веб-сайт. URL: <https://gosta.media> (дата звернення: 04.04.2024).
4. Juliusz Słowacki. *Dzieła*. T.1, Liryki i inne wiersze. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1959. 359 s.

Вальчак Андрій,

студент факультету фiлологiї i журналістики,
Тернопiльський нацiональний педагогiчний
унiверситет iменi Володимира Гнатюка

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ТВОРЧОСТІ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ ВПРОДОВЖ ОСТАННЬОГО ДЕСЯТИЛІТТЯ

Анотація

Запропоновану розвідку присвячено проблемі популяризації творчості польського письменника Ю. Словацького. Наголошено на значенні популяризації як явища. Визначено способи і методи, які використано для актуалізації творчості поета.

Ключові слова: Юліуш Словацький, популяризація творчості, Україна, Польща.

Вступ. Громадянське суспільство кожної самодостатньої і прогресивної нації різними способами прагне популяризувати знання про мистецькі досягнення своїх співвітчизників. Так, «популяризація, фактично, є засобом реалізації просвітницької функції» [4]. Згадане явище досліджували: С. Антонова, А. Дедушкіна, Е. Лазаревич, М. Сікорський та ін.

Аналізу творчості письменника представлені дослідження українського, польського та інших народів земної кулі. Серед них: Г. Вервес («Юліуш Словацький і Україна», «Україна у творчості Ю. Словацького»), О. Гуменюк («Творчість Юліуша Словацького»), М. Мочульський («Гоцинський, Словацький і Шевченко як співці Коліївщини»), С. Левінська («Юліуш Словацький»), О. Лук'яненко («Спадщина Юліуша Словацького у книгосховищах Львова (до 195-річчя від дня народження)»), Ч. Моравський («Словацький: Поет-пророк»), Р. Радишевський («Юліуш Словацький: Життя і творчість», «За мною майбутнє»), Є. Рихлік («Українські мотиви в поезії Юлія Словацького»), М. Яніон («Словацький: Міф і дійсність»).

Мета статті – з'ясувати сучасний стан популяризації творчості Юліуша Словацького на Тернопільщині. Питання популяризації є принципово **актуальним** у сучасному світі швидких змін та постійного потоку інформації, адже дозволяє утримуватись на його поверхні і запобігає забуттю та нехтуванню. Подібне дослідження проводиться вперше. Переконані, що воно спонукатиме науковців до більш глибокого пошуку у згаданій царині.

Виклад основного матеріалу. Цього року відзначаємо 215 років від народження справді своєрідного письменника свого часу – Юліуша Словацького. «Народився майбутній поет 4 вересня 1809 у місті Кременець. У 1819-1825 роках навчався в гімназії у місті Вільно, після закінчення продовжував здобувати освіту у Віленському університеті. Формування

особистості відбувалось у колі освічених людей» [6], риси світогляду у яких юний хлопець перебирав.

Спершу переклади, а надалі, з плином часу і прогресивного поєднання технологічної та людської думки, безпосередні засоби популяризації дозволили відбутись масовому розповсюдженню знань про творчість видатного романтика у сучасній та доступній формі для широкого кола. Функцію головного поширювача та популяризатора творчих діянь і потуг Словацького неписаним законом виконує його мала Батьківщина – Кременець. Амбасадором поета, можемо назвати самого митця слова. Амбасадором для землі, яка його сповила є музей, який носить ім'я письменника.

Рисунок 1 Обласний літературно-меморіальний музей Юліуша Словацького

Обласний літературно-меморіальний музей Юліуша Словацького був створений 26 липня 2002 року, розташований у родинній садибі, де митець провів дитячі роки.

Музейна експозиція знаходиться у восьми кімнатах-залах. Вона зображає життя та умови, які воно створювало для творчого потенціалу малого Юліуша, інтерпретує його подальший шлях «відчайдушного пошуку правди». «Тут Великий Кременчанин представлений у всьому багатстві своєї поезії, в гарячці своїх думок, у, сповненій суперечок, творчій біографії» [2]. 25 драм, 20 поем, 150 ліричних поезій – ось доробок геніального письменника за його короткий людський вік, цей період планування між небом і землею. «Експозиція, <...>, ставить собі за мету презентацію творів Словацького, які дозволяють представити найважливіші події життя, що складають його творчу біографію» [2].

Рисунок 2 Кімната у музеї

У 2005 році розпочала роботу конференція, котра із роками переросла у традицію, що існує до сьогодні – це «Діалог двох культур». Подія, яка збирає науковців, літераторів, письменників, представників соціальних комунікацій, поціновувачів культури, шанувальників поета. Ставить собі за мету зберігати пам'ять, поширювати спадщину Юліуша Словацького та його родини, спостерігати і плекати єдності із українським народом та його мистецьким вкладом.

Слід відзначити, що масштаби конференції набирають обертів. У 2014 році вона була не лише на пошану Юліуша Словацького, але і Тараса Шевченка. «Відбулись наукові конференції, які скріплювали своїми темами двох гігантів національних літератур. Було презентовано «Спадщину Діалогу», яка друковано закарбувала діяльність літературно-мистецьких зустрічей та музею щодо популяризації творчості письменника» [2].

У 2016 теж продовжено тему спорідненості польського поета з українськими колегами. «Григорій Штонь виступив із темою «Бездержавний романтизм. Естетико-духовний вимір. Словацький-Шевченко-Леся Українка», а польський професор Генрик Дуда оприлюднив своє дослідження: «Іван Франко польськомовний. Кілька штрихів про повість «Для домашнього вогнища»». Відзначимо, що саме Івану Франку належать перші критичні оцінки творчості Юліуша Словацького, який уже в 70-х роках ХІХ століття зацікавився творчістю польського романтика. В одній із своїх рецензій Франко писав, що «після смерті Словацького його твори викликали такий ентузіазм, що їх цінували вище від творів Адама Міцкевича. На них зросла ціла плеяда наслідувачів» [6]. «Глибоко розуміла історико-філософську суть творів Словацького і Леся Українка. Для них творчість польського поета служила справжнім взірцем» [6].

28-29 березня 2024 року кафедрою української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету було проведено

Рисунок 3 Учасники конференції

Всеукраїнську наукову конференцію з міжнародною участю «Юліуш Словацький: діалог слов'янських лінгвокультур» («Juliusz

Słowacki: dialog słowiańskich kultur językowych»). Популяризували творчість Словацького доповідачі із Польщі: А. Ярош («Słowo w «Księdzu Marku» Juliusza Słowackiego»), Г. Дуда («O wyrażeniach przyimkowych w Ukrainie / na Ukrainie w twórczości Juliusza Słowackiego»), М. Шатан (Juliusz Słowacki jako symbol jedności, wzajemnego zrozumienia i szacunku między narodami ukraińskim i polskim) та України: Н. Подлевська («Мовна картина творів Юліуша Словацького у методиці викладання філологічних дисциплін для майбутніх філологів-полоністів»), О. Глотов («Кременецькі» вірші Юліуша Словацького в українському перекладі»), Р. Радишевський («Юліуш Словацький і Україна»), С. Журба («Поетичне слово Юліуша Словацького: імагологічний вимір»), С. Костюк («Родинний Крем'янець Юліуша Словацького римованим осмисленням Степана Бабія: дві проєкції»), С. Сухарева («У колі sacrum творів Юліуша Словацького: до проблематики «чорного» романтизму»), Т. Вільчинська («Фразеологізми як мовні репрезентанти концепту БОГ у творчості Т. Шевченка і Ю. Словацького»), Ю. Петрик і Т. Петрик («Критична рецепція реакції Папи Римського Григорія XVI на Листопадове повстання у творчості Юліуша Словацького»).

Відрадно, що творчість Юліуша Словацького цікавить і молодь України: Д. Костюк («Юліуш Словацький, польський романтик з Кременця»), Є. Тимощук («Твори Юліуша Словацького в працях українських перекладачів»), Є. Шинкаренко («Художня інтерпретація постаті Івана

Мазепи у творах Ю. Словацького, Дж. Байрона, В. Сосюри»), І. Марціновська («Лінгвістичний аналіз онімів у творчості Юліуша Словацького»), С. Митреньга («Юліуш Словацький та Україна»), Т. Шмигель («Боротьба українського народу за незалежність у творчості Юліуша Словацького»), Х. Козловська («Юліуш Словацький у сучасному лінгвістичному дискурсі»), Ю. Силка («Епітет як творчий елемент ідіостилю Юліуша Словацького») та Польщі: О. Вишневська («Istota i specyfika zawodowej działalności translatorskiej Juliusza Słowackiego»), А. Хмілевські («Mało znane wzmianki o Juliuszu Słowackim w krytyce polskiej drugiej połowy XX wieku»), І. Кульбабська («Koncepcja narodowyzwoleńcza w twórczości Juliusza Słowackiego»), А. Тихоліз (Oryginalność artystyczna liryki rewolucyjnej Juliusza Słowackiego). Другий день конференції організатори запланували присвятити малій Батьківщині письменника. Учасники відвідали музей Словацького, гору Бону, пам'ятки міста Кременець.

У 2009 році до двохсоті річниці народження письменника у Тернопільській обласній універсальній науковій бібліотеці відбулась презентація бібліографічного покажчика «Юліуш Словацький», який відтоді допомагає і сприяє детальній і доцільно точній обсервації творчості.

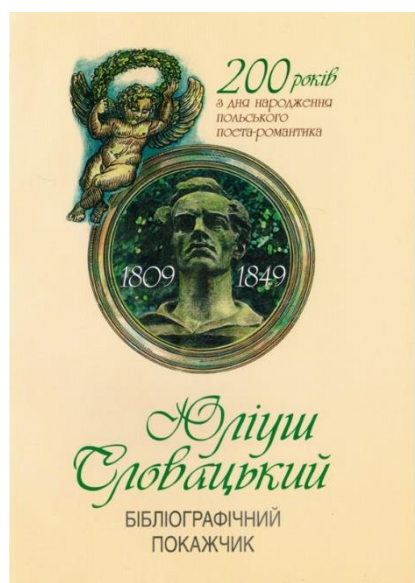

Рисунок 4 Бібліографічний покажчик

У Тернопільській обласній бібліотеці для молоді укладено бібліографічний покажчик «Зарубіжні письменники і Україна» [4].

Відзначимо роботу шкіл області у популяризації творчості Юліуша Словацького. Так, у Тернопільській загальноосвітній школі І–ІІІ ступенів № 4, яка знаходиться в приміщенні колишньої

Рисунок 5 Бібліографічний покажчик

польської гімназії ім. Ю. Словацького, створена музейна кімната, присвячена митцеві [2].

Бібліотеки й архіви інших міст України також зберігають пам'ять про Юліуша

Рисунок 6 Музейна кімната Ю. Словацького

Словацького. Зокрема, у Києві дослідженням матеріалів про митця присвячена стаття книгознавця Я. Матвіїшина «Переклади та інші рукописні матеріали, що стосуються Юліуша Словацького в архівах і бібліотеках Києва» [6], а у Львові О. Лук'яненка «Спадщина Юліуша

Словацького у книгосховищах Львова» [6]. Факт перебування подібних матеріалів у архівах і книгосховищах змушує замислитись про рівень популяризаційної культури у нашій країні.

Висновок. Отже, основними засобами популяризації творчої діяльності Юліуша Словацького назвемо конференції, виставки у навчальних закладах, музеях, бібліотеках. Творчість Юліуша Словацького тримається у полі інтересу дослідників. Вона інтригує неповнотою дослідження, втримує певну таємничу і міфологічну складову, залишаючись актуальною.

Аналіз популяризації творчості письменника дозволяє констатувати про наявність даного явища у соціологічній культурі України, проте змушує припустити необхідність модернізації підходів до виконання завдань цього процесу, що дозволить підвищити ефективність загального і поглибленого розвитку знань суспільства, спонукати молоде покоління ініціювати розповсюдження інформації про діячів закордонного простору, котрі народились в Україні. Переконані, що дослідження популяризації творчості Юліуша Словацького відіграє значну роль у єднанні польського та українського громадянських та мистецьких просторів.

Список використаної літератури

1. Дедушкіна А. Популяризація науки в сучасному українському Інтернет-просторі. *Обрії друкарства*. 2015. No 1(4). С. 39–47. URL: <http://horizons.vpi.kpi.ua/article/view/95229/90931> (дата звернення: 10.04.2024).
2. Діалог двох культур. *Обласний літературно-меморіальний музей Юліуша Словацького в м. Кременці* : веб-сайт. URL: <http://mjsk.te.ua/> (дата звернення: 10.04. 2024).
3. Загальна інформація про школу. *Тернопільська загальноосвітня ш кола I–III ступенів № 4* : веб-сайт. URL: <https://school4.te.ua> (дата звернення: 01.04.2024).
4. Зарубіжні письменники і Україна [Текст]: бібліогр. покажч. / Департамент культури, релігій та національностей Терноп. облдержадмін.; КУТОР «Терноп. обл. б-ка для молоді»; інформ.-бібліогр. відділ; уклад. І. Грицишин. Тернопіль : Вектор, 2015. 160 с.
5. Іваницька М. Популяризація наукового контенту в Україні: на прикладі «Моя наука», «Куншт», «Громадське» (наука). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: журналістика*. 2021. № 2 (2). URL: <https://doi.org/10.23939/sjs2021.02.024> (дата звернення: 10.04.2024).
6. Франко І. Зібрання творів у 50-и томах. К. : Наукова думка, 1981. Т. 29. С. 113–115.
7. Якубова Т. Твори Юліуша Словацького у фондах відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/4890> (дата звернення: 10.04.2024).

Iryna Kulbabska,
studentka wydziału prawa,
administracji i ekonomii,
Uniwersytet Wrocławski

KONCEPCJA NARODOWOWYZWOLEŃCZA W TWÓRCZOŚCI JULIUSZA SŁOWACKIEGO

Adnotacja

Twórczość Juliusza Słowackiego odegrała ważną rolę w kształtowaniu się polskiej świadomości narodowej. Jego utwory inspirowały Polaków do walki o niepodległość i budziły w nich nadzieję na lepszą przyszłość.

Słowacki w swoich utworach często wykorzystywał motywy historyczne i legendy, aby nadać im uniwersalny charakter. W ten sposób pokazywał, że walka o wolność i niepodległość jest ponadczasowym dążeniem ludzkości. Wierzył, że Polska, mimo upadku, zmartwychwstanie i odzyska niepodległość.

Słowa kluczowe: *niepodległość, bohaterstwo, tyrania, odrodzenie, patriotyzm, motywy historyczne, mesjanizm.*

Ключові слова: *незалежність, героїзм, тиранія, відродження, патріотизм, історичні мотиви, месіанство.*

Znany poeta, dramaturg, epistolograf, jeden z najwybitniejszych twórców polskiego romantyzmu Juliusz Słowacki przyszedł na świat w miasteczku Krzemieniec na Wołyniu 4 września 1809 r. (obecnie to miasto w obwodzie tarnopolskim na Ukrainie). Przyszły poeta urodził się w rodzinie inteligenckiej. Jego ojciec, Euzebiusz Słowacki, był nauczycielem w Gimnazjum Wołyńskim, a później profesorem na Cesarskim Uniwersytecie Wileńskim, a matka, Salomea z Januszewskich, była osobą o dużej kulturze literackiej i osobistej, po śmierci męża zajmowała się wychowywaniem syna.

Słowacki po studiach prawniczych w Wilnie przeniósł się do Warszawy i rozpoczął pracę w Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu. Zadebiutował bezimiennie na początku 1830 w roczniku Melitele powieścią poetycką Hugo. Pisał dużo, zdając sobie sprawę, że ma coraz mniej czasu (poeta chorował na gruźlicę). Dzięki intensywnej pracy niebawem doszedł do własnego stylu, ugruntowując nie

tylko oryginalny język literacki, lecz także zespół poglądów estetycznych, filozoficznych i politycznych. Wiele z nich szło pod prąd zapatrywaniom środowisk artystycznych, które nadawały wówczas ton polskiej dyskusji w kraju i na emigracji. Za swoje krótkie życie autor napisał 13 dramatów, 20 poematów, kilkaset utworów poetyckich, listów oraz jedną powieść. Słowacki stworzył także system filozoficzny - filozofię genezyjską.

Utwory Juliusza Słowackiego, zgodnie z duchem epoki i ówczesną sytuacją narodu polskiego, podejmowały istotne problemy związane z walką narodowowyzwoleńczą, z przeszłością narodu i przyczynami niewoli, ale także poruszały uniwersalne tematy egzystencjalne. Jego twórczość wyróżniała się mistycyzmem, wspaniałym bogactwem wyobraźni, poetyckich przenośni i języka.

Duży wpływ na poetę wywarła walka narodu polskiego przeciwko zaborcom. Klęska powstania listopadowego stała się najważniejszym przeżyciem ideowym dla romantyków, w tym dla Juliusza Słowackiego. Przez poetę została skomponowana romantyczna wizja heroicznego poświęcenia jak winkielriedyzm. Warto przyjrzeć się jej w takim kontekście i porównać z konkurencyjnym mesjanizmem Adama Mickiewicza. Bo chociaż ostatecznie to ten drugi okazał się bardziej nośny dla polskości, winkielriedyzm przedstawiał sobą o wiele bardziej aktywną siłę sprawczą.

Geneza słowa "winkielriedyzm" wywodzi się od nazwiska narodowego bohatera Szwajcarii, Arnolda Winkielrieda ze Stans. Ten fikcyjny bohater walk o niepodległość swojego kraju miał podczas bitwy pod Sempach (1386 r.) złapać w garść kilka pik austriackich żołnierzy króla Leopolda II Habsburga i z okrzykiem "Droga dla Wolności!" wbić je sobie w pierś. Spowodowało to wyłom w szeregach wroga, dzięki czemu Szwajcarzy wygrali bitwę.

Po raz pierwszy idea ta pojawia się na łamach Kordiana Juliusza Słowackiego, gdzie główny bohater doznaje jej wizji na górze Mont Blanc. Widzi on jakoby Polskę w roli Winkielrieda narodów, sam zaś postanawia zostać Winkielriedem Polaków. Nazywając Polskę Winkelriedem, Słowacki stawia znak równości pomiędzy czynem rycerza a powstaniem listopadowym. Swoim zrywem, według tej

koncepcji, Polska skupia na sobie uwagę mocarstw, zwłaszcza Rosji, tym samym umożliwiając innym uciesnionym narodom czyny niepodległościowe.

Słowacki widzi potrzebę ofiarnej walki z zaborcami, gdzie bohater musi poświęcić życie, by zainicjować sytuację dającą możliwość zwycięstwa dla towarzyszy. W wypadku Kordiana miało być to zabicie cara - misja całkowicie straceńcza, inicjująca zapewne rozpad Imperium bądź szereg wystąpień narodowych i uwolnienie Polski. Słowacki widział w takim postępowaniu heroiczny sens, opłacenie zwycięstwa krwią bohaterów. Winkielriedyzm zakładał również aktywne działanie, śmierć współczesnego rycerza musiała być poniesiona w walce.

Słowacki rozciągał winkielriedyzm również na cały świat, widząc Polskę jako zbiorowego męczennika o wolność ludzkości. Zapewne chodziło mu tutaj o stosunki społeczne, coś na kształt przyszłej Wiosny Ludów. Poeta widział całe pokolenie powstańcze, porażone klęską i zdeprawowane warunkami politycznego wygnania, przymusowej emigracji jako wcielone szyderstwo losu skazane na zagładę. Romantyk w swoich utworach reprezentował krytyczno-rozrachunkowy nurt, podjął przede wszystkim problematykę klęski.

W historii Polski wielokrotnie dochodziło do wydarzeń dramatycznych, których konsekwencje można odczuwać nawet dzisiaj. Nieudane powstania, walka z przeważającymi siłami wroga, stawanie w obronie skazanych na porażkę spraw. Zawsze podkreślano jednak ofiarność Polaków względem wielkich idei. Poświęcenie dla dobra ojczyzny stanowi ważny element polskiego ducha narodowego. Słowacki, jak i inni romantycy, przede wszystkim chciał wyzwolenia Ojczyzny z niewoli. Do tego wybrał walkę słowem, które było wspaniałym narzędziem służącym szerzeniu ideałów wolnego kraju. Poprzez swoje utwory chciał dotrzeć do społeczeństwa i przekonać do walki w imię wyzwolonej ojczyzny. Było to najlepsze co mógł zrobić, gdyż udało się wpłynąć na miliony ludzi i w rezultacie wspólnie z nimi, choć daleko od ojczyzny doprowadzić do odzyskania niepodległości.

Bibliografia

1. Inglot M. Kordian: oblicza heroizmu i ich dramaturgiczne konsekwencje, Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza, 1999 r.
2. Klimczak R. Juliusz Słowacki, Dziennik Teatralny. 2023 r.
3. Motyw powstań narodowych. URL: [https://www.epoki-literackie.pl/motywy-literackie/motyw-powstan-narodowych/#Kordian -
_Juliusz_Slowacki](https://www.epoki-literackie.pl/motywy-literackie/motyw-powstan-narodowych/#Kordian_-_Juliusz_Slowacki)
4. Winkelriedyzm jako romantyczna idea poświęcenia. URL: https://poezja.org/wz/interpretacja/4762/Winkelriedyzm_jako_romantyczna_idea_poswiecenia

ЗМІСТ

О WYRAŻENIACH NA UKRAINIE / W UKRAINIE W TWÓRCZOŚCI JULIUSZA SŁOWACKIEGO <i>Henryk Duda</i>	3
У КОЛІ <i>SACRUM</i> ТВОРІВ ЮЛУША СЛОВАЦЬКОГО: ДО ПРОБЛЕМАТИКИ «ЧОРНОГО» РОМАНТИЗМУ <i>Світлана Сухарева</i>	18
«КРЕМЕНЕЦЬКІ» ВІРШІ ЮЛУША СЛОВАЦЬКОГО В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ <i>Олександр Глотов</i>	22
ПРОСТОРОВА МНЕМОТОПІКА УКРАЇНИ У РАННІЙ ТВОРЧОСТІ ЮЛУША СЛОВАЦЬКОГО <i>Марія Брацка</i>	28
ВОГНЕВЕ СЛОВО КОБЗАРЯ НАС КЛИЧЕ ЗАВЖДИ ДО СВОБОДИ <i>Анатолій Поповський</i>	35
САКРАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СТЕПУ: ЮЛУШ СЛОВАЦЬКИЙ ТА ІНШІ ПИСЬМЕННИКИ <i>Яна Василенко</i>	39
ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК МОВНІ РЕПРЕЗЕНТАНТИ КОНЦЕПТУ БОГ У ТВОРЧОСТІ Ю. СЛОВАЦЬКОГО <i>Тетяна Вільчинська, Андрій Вільчинський</i>	44
ЮЛУШ СЛОВАЦЬКИЙ КРІЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ <i>Ірина Нестайко</i>	49
МЕДІАРЕЦЕПЦІЯ ПОСТАТІ ЮЛУША СЛОВАЦЬКОГО: КРАЄЗНАВЧО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД ГАЗЕТНИХ ПУБЛІКАЦІЙ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ <i>Ольга Пелешок</i>	54
PER ASPERA AD ASTRA <i>Елеонора Палихата</i>	59
ДІЄСЛІВНІ ОДНОЯДЕРНІ РЕЧЕННЯ У ТВОРАХ ЮЛУША СЛОВАЦЬКОГО: СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ <i>Ірина Бабій, Ніна Свистун</i>	63
МОВНИЙ І КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ <i>Наталія Матвеева</i>	67
ОБРАЗ УКРАЇНИ В ПОЕЗІЇ Ю. СЛОВАЦЬКОГО <i>Тетяна Скуратко</i>	73
МЕТАФОРИЗАЦІЯ САКРАЛЬНОГО КОНЦЕПТУ «БОГ» (НА ПРИКЛАДІ ПОЕЗІЙ Ю. СЛОВАЦЬКОГО ТА Б. ЛЕПКОГО) <i>Інеса Коцяба</i>	75

МОВНА РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «МАТИ» У ТВОРЧОСТІ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО <i>Ірина Павлюк</i>	81
КОНЦЕПТ «ЩАСТЯ» В ПОЕТИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО <i>Юліана Нестерович</i>	86
ПРОБЛЕМА ДВОМОВНОСТІ У СУЧАСНІЙ СУДОВІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ <i>Олександр Дурда</i>	91
ВАЖЛИВІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ТВОРЧИХ НАДБАНЬ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО НА УРОКАХ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ <i>Віра Корбеляк</i>	97
ЮЛІУШ СЛОВАЦЬКИЙ – ПОЛЬСЬКИЙ РОМАНТИК З КРЕМЕНЦЯ <i>Дарія Костюк</i>	104
ЮЛІУШ СЛОВАЦЬКИЙ ТА УКРАЇНА <i>Соломія Митреньга</i>	110
ТВОРИ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО У ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ <i>Єва Тимошук</i>	115
ОБРАЗ УКРАЇНИ У ТВОРЧОСТІ ПОЛЬСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО <i>Соломія Федор</i>	120
ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОСТАТІ ІВАНА МАЗЕПИ У ТВОРАХ Ю. СЛОВАЦЬКОГО, ДЖ. БАЙРОНА, В. СОСЮРИ <i>Євгеній Шинкаренко</i>	126
ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОНІМІВ У ТВОРЧОСТІ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО <i>Інна Марцінковська</i>	130
СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕПІТЕТІВ У ПОЕЗІЇ «ОДА ДО ВОЛЬНОСТІ» ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО <i>Юлія Силка</i>	135
ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ТВОРЧОСТІ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ ВПРОДОВЖ ОСТАННЬОГО ДЕСЯТИЛІТТЯ <i>Вальчак Андрій</i>	139
KONCEPCJA NARODOWOWYZWOLEŃCZA W TWÓRCZOŚCI JULIUSZA SŁOWACKIEGO <i>Iryna Kulbabska</i>	146

Матеріали Всеукраїнської наукової конференції
з міжнародною участю

**«Юліуш Словацький: діалог слов'янських
лінгвокультур»**

28-29 березня 2024 р.

м. Тернопіль

Головний редактор *Тетяна Вільчинська*
Заступники головного редактора:
Галина Бачинська, Оксана Вербовецька, Ніна Свистун, Ірина Бабій

Комп'ютерна верстка: *Мар'яна Марковська*